

TÎRÖJ

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî

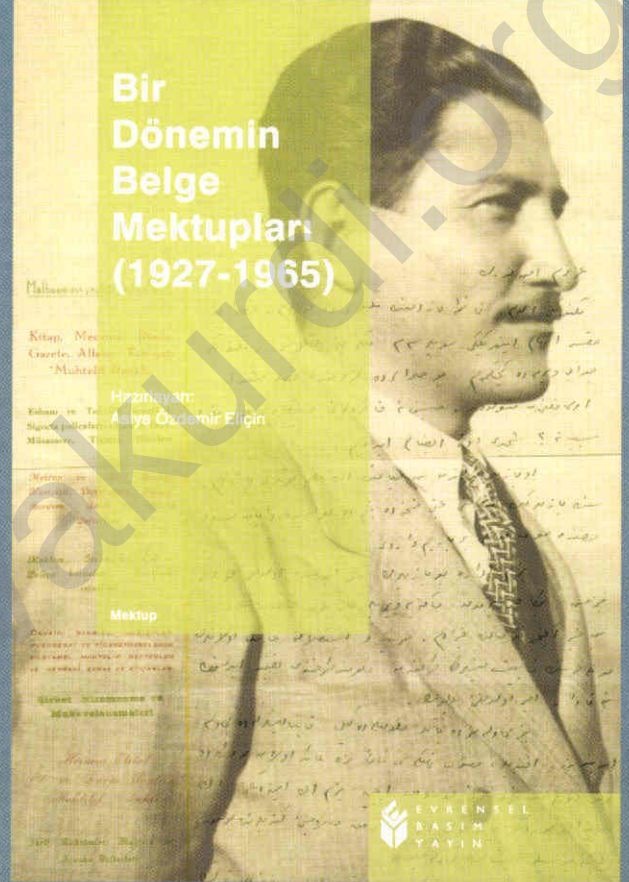
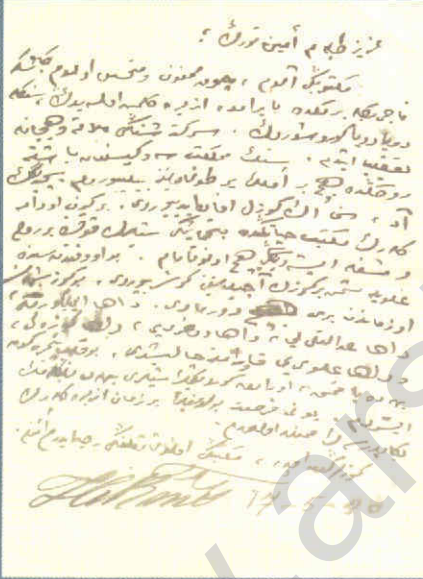
Sal: 6 Hejmar: 36 • Rêbendan - Reşemî (Ocak - Şubat) 2009 • 5 TL

Her mektup tarihe düşülmüş bir nottur...

BİR DÖNEMİN BELGE MEKTUPLARI (1927 - 1965)

HAZIRLAYAN
Asiye Özdemir Eliçin

Cumhuriyet döneminin "kahrolmuş", acı çekmiş kuşağından olan tarih felsefesi uzmanı ve çevirmen Emin Türk Eliçin'e 1927-1965 yılları arasında gelen ve onun duruşunu, direncini sergileyen, bugüne ışık tutan belge niteliğindeki mektupları ilk kez yayınlanıyor.

EVRENSEL BASIM YAYIN

ESKİŞEHİR MAH. DOLAPDERE CAD. KARABATAK SOK. NO: 27A ŞİŞLİ İSTANBUL

T: (+90) 212 247 65 17 (PBX) F: (+90) 212 247 24 61 W: www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

Yeniye yaratmak için – Ji bo ji nû ve afirandine	2
Wênesazeke lal Zozan Bigçe – Dilsiz bir ressam Zozan Bigçe – Kak Zêwer	4
'Sorun' ve sorun – 'Pirsgirêk' û pirsgirêk – Tefîk Taş	7
Heşt TV, zimanê kurdî, pirsra kurd... – Heşt TV, Kürt dili, Kürt sorunu... – Fehîm Işîk	10
Askerî çözüm ısrarı ve ekonomik kriz – İsrara di çareserîya leşkerî de û qeyrana aboriyê – Mehmet Bayrak	13
Türkiye dilleri ve edebiyat – Zimanên Tirkîyeyê û wêje – Kevser Ruhi	14
Winda – Kayıp – Ferit Edgu	17
Osman Özçelik: Dilimiz kimliğimizdir – Zimanê me nasnameya me ye	18
Nîşeyên di deftera min de – Defterimdeki notlar – Cihan Roj	22
Mübadele, halklar için bir bozgundur – Mubadele, ji bo gelan têkçûnek e – Sefer Güvenç	24
Dosya: Kriz ve milliyetçilik – Qeyran û neteweperestî	27-39
Ayhan Bilgen, Haluk Gerger, Ahmet Yaşaroğlu, Aziz Konukman, Osman Ergin, Ragıp Zarakolu	
Çok eşlilik mi, birlikte mücadele mi? – Bi pirjînan re zewicandin an bi hev re têkoşîn? – Gülnur Elçik	40
Zengilên evînê – Aşk zilleri – Receb Dildar	43
Şer'i laiklik – Laikiyî 'şer' – Nevzat Onaran	46
Reşenbîrekî sergîhayî Mahmut Derwêş – Olgun bir aydın Mahmut Dervîş – Behlül Zelal	50
Üniversite ve toplum inşası – Zanîngeh û vesazkirina civakê – Şebnem Korur Fincancı	52
Mezopotamya'nın kadim sırrı Cefr – Raza qedim a Mezopotamyayê Cefr – Ali Konar	53
Xizmetkarê kurdî Casimê Celil – Kürt dilinin hizmetçisi Casimê Celil – Wezirê Eşo	54
Deftera bîranîna romanekê – Bir romanın anı defteri – Lokman Polat	57
Xwekuştin – İntihar – Dr. Azad Gunderci	59
Oyunaltı – Binlistik – Cuma Boynukara	62
Avdonk – Ronî War	64
Kurtlar vadisinin son cerahati Muro – Qirêjîya dawî ya newala guran muro – Barış Aşvar	66
Jin û agir – Kadın ve ateş – Müge Tuzcuoğlu	68
Pirtûk – Muzîk – Kitap – Muzik	71
Bulmaca – Xaçepîrs	72
Helbest – Şiir: Mustafa Yeşil, Şevder Biyanî, Dilxwaz Herdem, Akman Gedik	

Kapak Resmî: Albert Anker

Tîroj

Sal: 6 Hejmar: 36 / Rêbendan - Reşemî 2009 Yıl: 6 Sayı: 36 / Ocak - Şubat 2009

Kovara Du Mehl Çandeyî Hunerî İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

Li Ser Navê "Kültürsan Kültür Sanat Etkinlikleri ve Organizasyon A.Ş." Kültürsan Kültür Sanat Etkinlikleri ve Organizasyon A.Ş. Adına

Xwedî: Cevriye Aydın Sahibi: Cevriye Aydın

Berpirsê Nivîseran: Bulent Ulus Yazışları Müdürü: Bulent Ulus

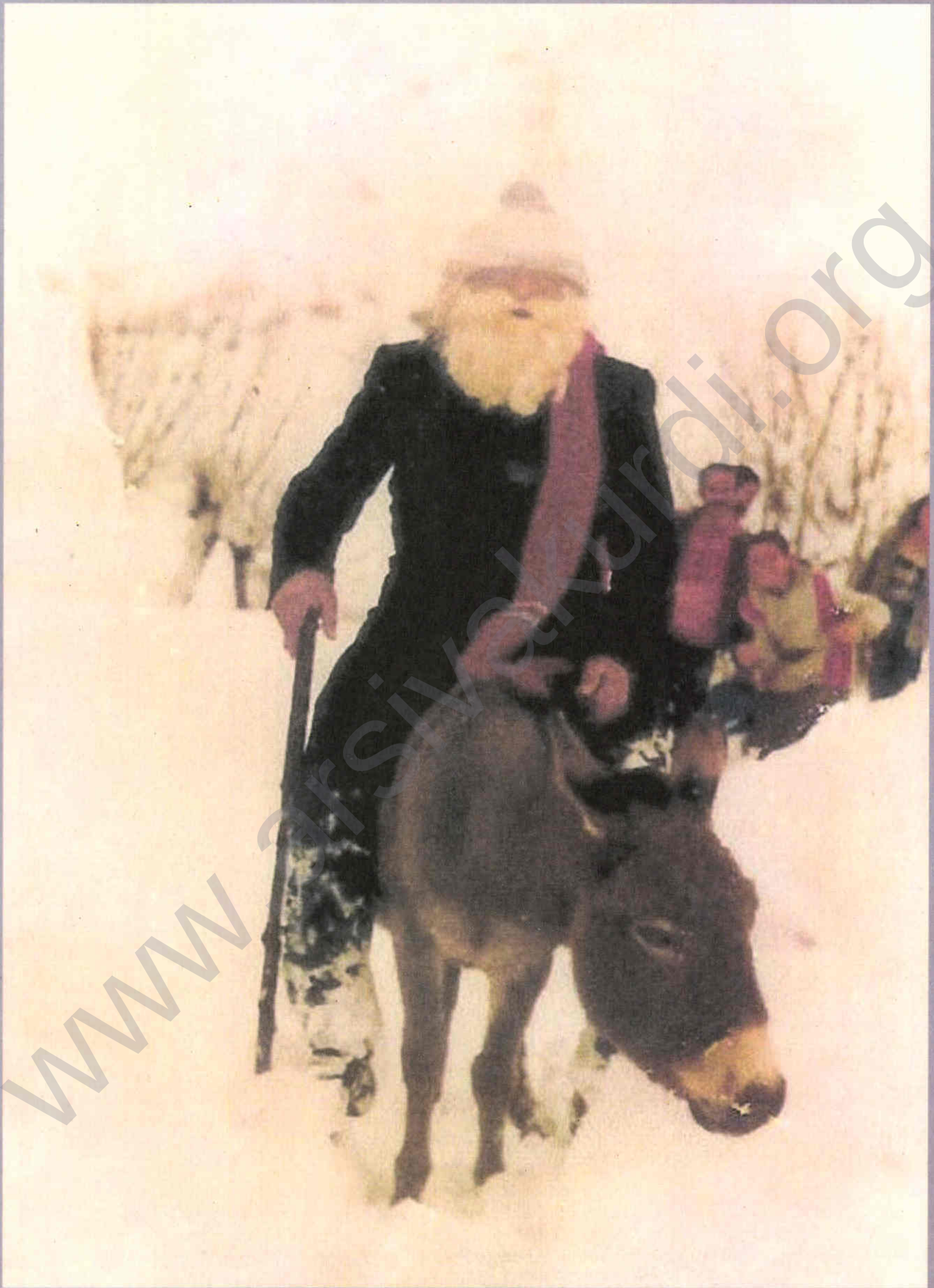
Navnîşan (Adres) Eskişehir Mah. Dolapdere Cad. Karabatak Sok. No: 31 - Şişli / İstanbul Telefon 0212 247 65 17 Faks 0212 247 24 61

Nûneriya Diyarbakir / Diyarbakir Temsilciligi: İstasyon Caddesi Özlem Apt. No: 16 Kat: 1 D: 2 Yayın Türü: Yerel Süreli

web: www.tiroj.net · e-mail: tirojdersisi@gmail.com, info@tiroj.net Çapxane / Baskı: Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme / Yenibosna-İSTANBUL

Abone Koşulları: 6 sayı: 25 TL., 12 sayı: 50 TL.

Posta Çeki Hesabı: Songül Özkan, 666 748/Sirkeci-İstanbul · Banka Hesabı: Songül Özkan, İş Bankası Kuledibi Şubesi 1078 0174908

SAHİDEN YENİYİ YARATMAK İÇİN...

Saat yapımı konusundaki ilk en kapsamlı eseri, Ortaçağ'da Cizreli Nasırüddin 1206 yılında Diyarbakır'daki Artuklu hükümdarı için yazmıştır. Mekanik Hareketler Tarihi'nin bilgileri böyle... Bilebildiğimiz kadarıyla "çalar saat"i tarihte ilk tarif eden de Cizreli Nasırüddin'dir.

Ne 10. yüzyılda dişliler ve ağırlıklarla işleyen ilk mekanik saatleri yaratan İspanyali Müslümanlar, ne de saatleri yazan Cizreli Nasırüddin büyük sanayi kentlerinde, bütün yaşamı çalar saatlere bağlanmış insanların, zamanın bu biteviye mekanik özelliğinden, bıkmıklık, korku, öfke duyacağını düşünmüşlerdir.

Çalar saatlerle uyanıyoruz ve itişe kalkışa fabrikalara, atölyelere koşuyoruz...

Böyle yaratılıyor yaşam... Çalar saatlere bağlanmış insanların uyanıp uyumasıyla, toplanıp dağılmasıyla.

Sekiz saat iş, sekiz saat dinlenme, sekiz saat eğitim, estetik ve yaşamak için bugün bile bayrak açıyor işçiler...

İstanbul'un Kırac'ında ve Merter'inde hâlâ çalışma saatleri yoktur: sabah karanlığından gece karanlığına sürmekte, sürünmektedir...

Sonra bir gün kapitalistler "Kriz var" diyor ve işten atılan on binlerce insanın evinde "çalar saatler" susuyor...

Açlık ve ıssızlık korkusunun "tik tak"larıyla ilerliyor zaman...

Dünya yeni bir yıla kapitalist diktatörlüğün yeni bir kriziyle giriyor.

Evet, üzerimizde krizin yüküyle de giriyoruz yeni yıla ama yalnızca bu değil elbette... Dünyanın bütün halkları gibi, bizim coğrafyamızda da barış özlemi daha da yakıcılaşarak devroluyor önümüzdeki yıla...

Bu Ay, Ermenilerin, Zaza ve Kurmanç Alevilerinin Gağant ayıdır, onlar için büyük ve kutsaldır.

Gağant Baba, Gağant Baba

Torbanda ne var/

Heybende ne var?

– Gülgülü var

dilgülü var

kargülü var

Kışgülü var

Gağant Baba, Gağant Baba

Güller kime, güller kime?

– Hepimize

Köyümüze

İlimize

Eşegin sırtındaki Gağant Baba'yla, çocuklar arasındaki bu tekerleme ta ki söz çocukların oyuncaklarına, akide şekerine, soğan kabuğuyla boyanarak haşlanmış yumurtalara gelinceye dek böyle sürer gider...

Gağant sözcüğü Ermenilerle Kürt Alevilerin bir kesiminin ortak sözcüğüdür. Şimdi Anadolu'nun pek çok köyünde Noel, Gağant Babadır.

Kimi yerde de Khal Kek temsil eder Gağant Baba'yı. Tek farkla, şehirlerdekinin sakalı bıyığı pamuk beyazlığındadır, bizimki beyaz koyun yünündendir.

Noel de Anadolu'dan doğmuştur, Gağant da. Ama şimdi Gağant unutulmak üzere.

Biz küçümseneni, haksızlığa uğrayanı, unutturulmak isteneni kayırarak kutlayalım bu yılı.

Yeni yıla denk gelen günler Ermeni halkının Surp Dzinunt Yortusu'dur, Ermeni halkının, aydınlarının, yazarlarının Surp Dzinunt Yortusu'nun önce onlara, sonra cemi cümlemize barış, bolluk, gönenç ve iyilik getirmesini isteyerek kutlayalım.

Bu yıla kapitalizmin hiç de kısa sürmeyecek, dünyanın pek çok yerinde köklü değişimler yaratmaya gebe kriziyle giriyoruz...

Emekçi sınıflar, ezilen halklar için her kriz, her sorun aynı zamanda bir olanaktır...

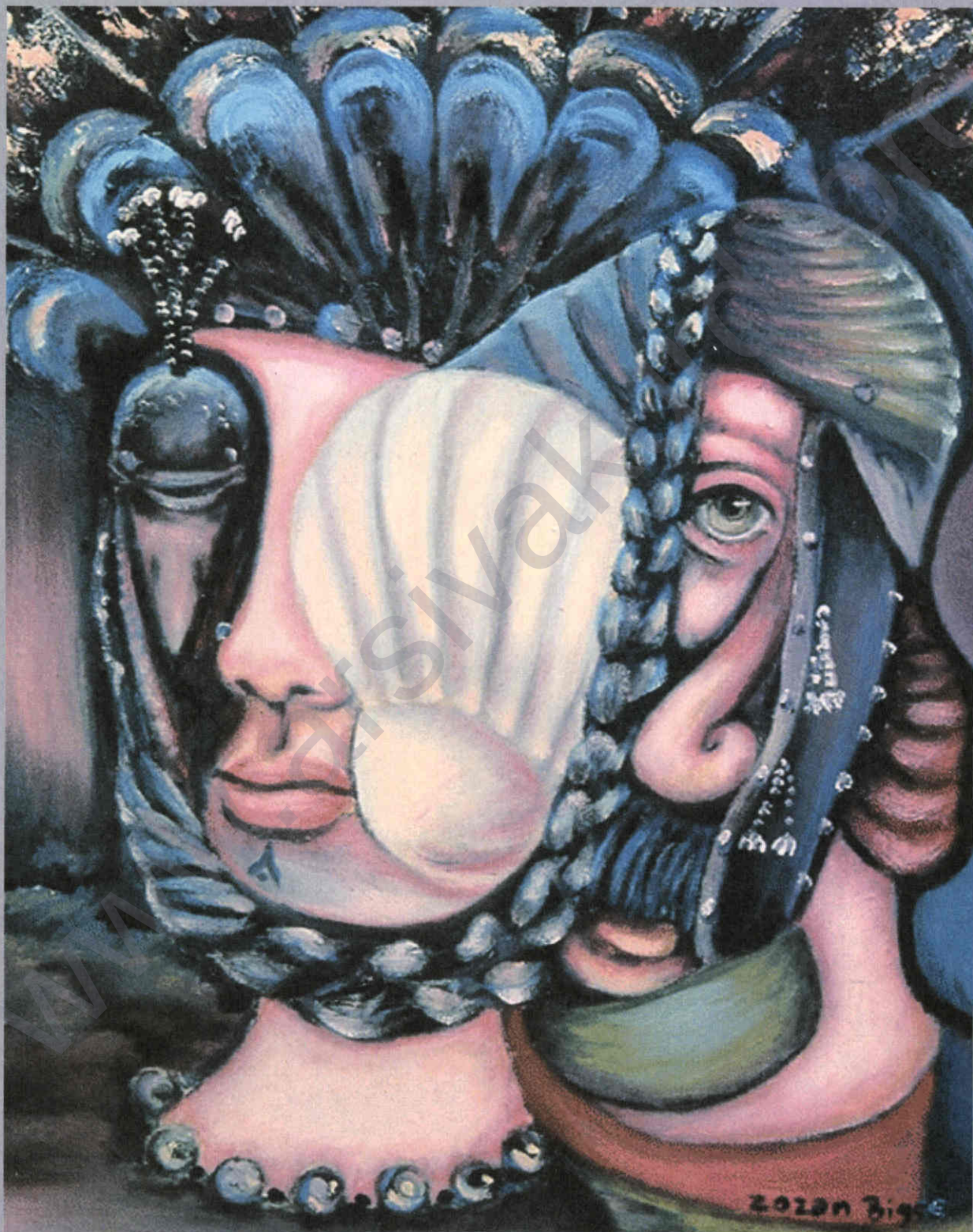
Yeter ki sorunlara, krizlere devrimci değiştiricilikle, devrimci bir kalkışmayla yaklaşmasını bilelim...

Biz onurlu, gönençli bir yaşamı savunanlar, barış insanları eski yakınmalardan kurtulabileceğimiz bir yıl istiyorsak eğer "FESTİNA LANTE" demeliyiz: "YAVAŞÇA ACELE ET".

Sahiden yeniyi yaratmak için... ✨

Wênesazeke lal ZOZAN BÎGÇE

KAK ZÊWER

Ger mirov wî baş nas neke dibê qey lal e. Napeyive, ew ji berdêla peyvan bi wêneyan dipeyive. Mirov wî, fikir û ramanên wî, xem û xeyalên wî, hezkirin, evîn û kurdariya wî ji berhemên wî fêr dibe.

Ev nakokiyeke ku di nava Zozan û hunerê de ye û ji ber vê yekê ji mirov dikare vêya vebêje ku mirov tev de bê huner lal in. Ji ber ku huner ew vegotina ku veşartiyê û mirov nikare vebêjiye ye. Belkî ji loma gava mirov li wêneyê Zozan dinihêre dibîne ku hinek tiştên veşartî her tim tê de hene. Li dû wan tevliheviyên qompozîsyonên wê, bi wê derûniya ku ji vê civakê derketiye rê û rê nîşanî civakê dide hêdî hêdî zela dibin.

Di wêneyên wê de her tim rêyekî mistîk ku ji ber

rengê zer vekiriye tişteki dinê ye. Ev di nava mirin û jiyandê de nakokiyeke. Û Zozan bi rengên xwe ev hev-senga di navbera tiştên jiyayê û tiştên dixwazê bijî de berê wekî pelên dara dizê, paşê dibe zerê guleka zer.

Zozan bi rastî ji ji peyvan hez nake; tuyê bêtî qey bi her helwest û sekna xwe dipeyitîne ku wêne ji bo wê berî peyvan, berî nivisandinê hebû. Dimenên ku Zozan xêz kirine wekî demên şikeftan, jiyana îro bi sembolan taloqî pêşerojê dike. Di wêneyên wê de dimena yekemîn (figurên pêşî) em dibînin wekî mîja wêneya wî ye. Tiştê esas ku xêzkiriye her tim di dawîya wê mijê de mane.

Ji bo ku mirov wê nas bike divê mirov hûr û kûr li

vê civakê razber bûye heye. Ji xwe ji loma gava rojekê berê xwe bide derekî dîr rêya wî her tim di wan rêyên ku di wêneyê wî de xêz bûne de dibihure.

Mirov di wêneyên Zozanê de berga dawî ya vî welatî dibîne. Ango rastiyan vî civakê bûne bergên dawî yên wêneyên wê. Carna ew figurên wênanandinê di nava pêvajoyê de her ku mirov bêtir lê dinihêre dişibin tişteki din. Û Zozan xewnê xwe newêne ji dîsa carna hinek wêneyên wî surrealîst dibin. Ji ber ku civaka tê de dijî hinekî bi xewn û xeyalan ve girêdayî maye.

Di hişmendiya her mirovî de reng hêman wateyê nadin. Ango zerê pelên daran tişteki din û guleke bi

berhemên Zozan Bigce bînihêre, bi berhemên wê re bipeyive. Gava mirov di berhemên wê de kûr dibe ya wê gavê pê dihesê ku ew ne lal e. Ji xwe rabirdûya civaka mirovan gava lal be, wê çaxê pêşeroja van civakan ji nikare bipeyive. Û em di vir de pê dihesin ku huner devê civakê ye. Zozan bi rabirdûyekê bê peyv ku dikare pîrsgirêkên civakê pê vebêje bi wêneyên xwe vedibêje.

Gava em vî civakê li ser wêneyên Zozan û yên wekî wê, sistematîze nekin dibînin ku dimenên vî welatî wekî teyrekî tawis, lê bê reng, angû reş û sîpi tenê dimîne.

Dewsên firçên Zozan tevnîsaziyeke ku di nava rastiya me û xeyalên me de girêdaneke xurt çêdike. Ew

Zozan wênesazeke kurd e
û batmanî ye. Bela ji
peyvê-peyvandinê hez
nake naxwaze
pêşangehan jî li dar bixe.
Ji ber ku ev jî formeke bi
civakê re diyalog danîn e.

Ew tenê dizîka bi
wêneyên xwe re dipeyive,
bi wêneyên xwe re digrî,
dikene, şa dibe, hevşa
dibe. Carê bi dizîka
wêneyên xwe datîne
qorziikeke navendekê,
malekê yan jî dergehêkê
û bi saya wêneyên xwe,
xwe ji mirovan re
vedibêje. Mirov bi
wêneyên wê re dikarin
bipeyivin, bigrîn, biqîrîn,
binalin, bikenin. Gava
mirov li wêneyên wê
dinihêrin, wêneyên wê jî
tenê lênihêrînên mirovan
dinêhirin.

hunermandeke xwedî fikir, raman û hezkirinê ye. Mirov raste rast ji wê hez nake, bêhtir jî berhemên wê - di ber-
hemên wê de jî wê- nas dike û hez dike. Mirov dizane ku bê ka ew jî çi, çima û çi qasî hez dike. Belkî jî tiştê ku em
balê bikşinin ser jî ev hêl e. Ji ber ku her wêneyên Zozanê - ne eşkere be jî- otoportreyek e. Belkî di hêla wênan-
dinê de - reng, xêz mijar- jî bo her wênesazî otoportreyekî çêdike, lê Zozan jî derveyî van gişan bêhtir otopor-
treyên derûniya xwe xêz dike. ✨

'SORUN' VE SORUN

TEVFİK TAŞ

Canan da Canan ha!

Hitler'den kalma Arıtman

Öyle ki süze süze ırkları

İrkini, ırklardan süze süze ne ülke bıraktı, ne yaşam hakkı bize

Ona kalsa bir Türk var bir de dünya

Amma ve lakin o dünya Türk'e düşman

Kadıncağız olmasın mı Arıtman!

Canan da Canan ha!

"Tanrım" dedim "yazık cinse, kadına"

Bundan bir süre önce Evrensel gazetesinde yazdığım bir yazıda şöyle sormuştum: "CHP Amca Size Faşist Diyebilir miyim?" Çünkü CHP'nin 1934 yılında tek parti olarak çıkardığı 2510 sayılı İskân Kanunu bizim ülkemizi bölüp parçalamayı amaçlamaktadır...

Şunları yazmışım:

"Bu yasaya göre Türkiye'deki yerleşimler şu şekilde olacaktır.

"1 numaralı mntikalar: Türk kültürlü nüfusun teka-süfü (yoğunlaşması) istenilen yerlerdir.

2 numaralı mntikalar: Türk kültürüne temsili istenilen nüfusun nakil ve iskânına ayrılacaktır."

Bu 2. madde şu anlama geliyor: Anadili Türkçe olmayanlar, yani Rumlar, Ermeniler, Kürtler, Yahudiler 2 numaralı mntikalarda oturmaya zorlanacaktır.

Aynı kanunun 11. maddesinin A bendine göre ise anadili Türkçe olmayanlar, köy, mahalle, işçi ya da sanat grubu kuramayacak; bir köyü ya da mahalleyi kendi soydaşlarıyla paylaşamayacaklar.

Türk kültürüne yeterince bağlı olmayanlar, Türk kültürüne bağlı olanların, egemenlik kurduğu kentlerin kenarlarına, taşrasına (dışarısına) serpiştirilecektir.

Peki neden?

Kanunun konuşulduğu meclis toplantısında Dâhiliye (İçişleri) Vekili Şükrü Kaya'nın sözleri, benim bu kanun için yazacağım her şeyi özetlemiştir:

"Bu kanun tek dille konuşan, bir düşünen, aynı hissi taşıyan bir memleket yapacaktır."

Ya ötekiler. Onlar öteki. Dil mil yok.

"3 numaralı mntikalar: Sıhhat, iktisat, kültür, siya-

set, askerlik ve inzibat sebepleriyle boşaltılması ve iskân ve ikamet yasak edilen yerlerdir."

6 Mart 1934'te Adolf Hitler'in Gençlik Örgütü'nün 2. Başkanı Karl Nabersberg CHP tarafından Türkiye'ye çağrılmış ve bu düşünceler onunla birlik-te şekillenmiştir.

Bu yasadan sonra "Millî Duyguları İncinen" bazı adamlar, vali, kaymakam, belediye başkanları da içinde olmak üzere, Çanakkale'de, Trakya'da Yahudilerin evlerini yağmaladılar; 6-7 Eylül olaylarının provasıydı bu. Türkçeden başka dil de konuşan, başka dini inancı ve kültürü olan halkların CHP yasalarıyla yağmalanmasının Cumhuriyet sonrası ilk büyük adımıdır!

Bu yasa, bugünkü Canan'ın da CHP'nin de ta kendisidir...

CHP Milletvekili Canan Arıtman, Cumhurbaşkanını Abdullah Gül'e "anasının etnik kökenine bakılsın" dedi... El altından Gül'ün anasının Ermeni olduğu yayıldı. Bu öyle bir edayla, öyle tiksindirici bir tonlamayla yapıldı ki; "Anan kötü kadın", "Sütü bozuk" özür dilerim ama "orospu çocuğu" anlamında söylendi bu söz. Bunu yaparak, hem Gül'e hakaret ettiğini sandı, hem de bir halkın adının küfür olarak kullanılmasını sürdürdü...

Abdullah Gül, "Anam babam Müslüman ve Türk" dedi.

Bu savunma saldırandan daha insafılı, daha seviyeli, daha hakkaniyet değil.

"Anam kötü kadın değil" demiş oldu.

Ermeni sözcüğü, fenalıkla yan yana anılmaya devam ediyor.

Türk'ün, Müslümanın Ermeni'den daha iyi, namuslu, sütü temiz olduğuna ilişkin tek bir kanıt yoktur. Oysa ırkçılıktan, kandan, kıymandan ötürü, tersi kanıtlar ufku karartmaktadır.

Şimdi sabrınız varsa devam edelim çünkü "sorun" olarak gösterilenle asıl konuşmamız gereken sorun çok farklıdır...

Geçtiğimiz günlerde Evrensel gazetesinde (23 Kasım '08) yayımladığımız "Doğrusunu Söylerseniz Kürt

Sorunu' Yoktur" başlıklı yazıya değişik eleştiriler geldi. Gelen eleştirilerden bazıları benim eksik bıraktığım ya da yeterince açık anlatamadığım noktaları göstermektedir.

O yazının bir yerinde şunu söylemişim: *"Bu yazıda belki bütün öğelerini yerli yerine koyamayacağım ama ben tartışmanın dil ve mantık ilişkisi boyutunda da genişletilmesini yararlı buluyor ve öneriyorum."*

Tartışmayı Tiroj dergisine taşımamızın nedeni, daha derinlemesine ve daha uzun vadeli görüşlerle buluşmak isteğidir.

Gelelim konumuza...

İrkçiliğin, şovenizmin örneğin Kürtleri ilgilendiren kesitini eksen alarak konuşurken **"Kürt Sorunu"** Ermenilere yapılmış fenalığı söylerken **"Ermeni Sorunu"** dedikimizde derdimizi anlattığımızı, anlaşıldığımızı düşünüyoruz.

Bu büsbütün doğru değil.

Doğru olmadığı gibi ezilenleri ezenlerin düşünme biçimi içine itekleyen, onların kavrayış ölçütlerini kullanmak zorunda bırakan özellikleri olduğunu düşünüyorum...

Sorunları böyle dillendirmemizin nedenlerinden biri basitçe dili kullanma savrukluğu ya da dilde yaygın bir yanlış bir süre sonra doğal doğru kabul etme kararları da olduğu söylenebilir.

Doğru.

Zira biz, kadına uygulanan Cinsiyet Ayrımcılığı, kadının kadın olmaktan gelen sorunları yerine **"Kadın Sorunu,"** dinsel sömürü mekanizmasını işleten Sünnilik Sorunu yerine **"Alevi Sorunu,"** (Buna RTE'den ötürü günümüzde **"Alevi Açılımı"** eklendi. Ne demekse? Ama işte bunu bugün sağcısı solcusu herkes aynı kalıp ölçüsüyle kullanıyor. Sahi ne demek Alevi açılımı?)

YÖK Sorunu, Eğitim ve Çalışma Yaşamının Askerleştirilmesi Sorunu yerine **"Türban Sorunu,"** Türk İrkçılığı Sorunu yerine **"Ermeni Sorunu/ Mesesi, ya da Azınlıklar Sorunu/ Kürt Sorunu"** gibi tamlamalarla konuşmaktayız... Ya da egemen kesimlerin yaptıkları bu tamlamaları/tanımları benimseyerek kullanmaktayız. Kanseriyle savaşmak zorunda olan birine senin "Sağlık Sorunun" var deyip kestirip atmaktayız.

Durum "Kanserin İnsan Sorunu" ya da "Kanserin kemoterapi Sorunu" var denen matrağa emsaldir.

Bütün bu kesimler devlet için sorun olabilir.

Ama açık olan bir şey daha var ki, devlet de bütün

politikalarıyla, bütün bu kesimler için sorundur. Biz o zaman bir durumu adlandırırken, yanında yer aldığımız kesimlerin çıkarlarını dilde de hesaplamak zorundayız...

'Kadınların sorunu,' 'Kürtlerin sorunu' gibi daha doğru söylenişlerinden bile uzak durmak kimileri için kısa yoldan, "kestirmeden" söylemek olarak değerlendirilebilir.

Ancak bir ülke için yaşamsal kapsamda olan bu sorunların dile getirilişi bakımından Türkçenin değişik yanlış kullanımlarına bu denli sığınmanın, bu kolaycılıkta ısrar etmenin çözümü konuşmak bakımından da bazı sorunlar, bulanıklıklar doğurduğunu düşünüyorum.

Böyle tamlama, kavram yapma, tanımlama mantığı başka dillerin mantığına uygun olabilir, örneğin İngilizcede ya da Rusçada dilin mantığı başkadır. Ancak Türkçenin mantığıyla düşündüğümüzde dili böyle kullanmak şu anda bu olguları doğru anlatması gereken kesimlerin yararına değil, zararına olmaktadır...

Zira seçtiğimiz kavramlar, yaptığımız tamlamalar, tanımlar ulaştığı bütün çevrelerin basiretine, adalet bilincine, cesaretine, hak ve itidal duygularına, çözüm istenci ve ölçütlerine doğru biçimde seslenebilmelidir...

Sorunun asıl adını her gün, her an söylemekte birtakım zorluklar yaşadığımız için böyle söylüyor olabiliriz... Şu sorular aklıma geliyor:

Hükümete, Çankaya Köşkü'ne, Genel Kurmay Başkanlığı'na her gün:

"Türk ırkçılığından ne zaman vazgeçeceksiniz?"

Eğitim Bakanı'na her gün:

"Bu ülkede Türk'ten başka birçok halk, senin Sünni inancından başka birçok inanç yaşıyor; Sünnilikle süslediğin ırkçı eğitime neden son vermiyorsun?"

Neden her çocuğun ötekini inancını, aile kültürünü, tarihsel özelliğini anlayarak büyümesini engelliyorsun?"

Bütün devlet kurumlarına, ideologlarına, üniversite yönetimlerine:

"Başka halkların Türkleri sevmesini engelleyecek, başka halkların Türklerden sadece ve sadece korkmasını sağlamaya yönelik politikalar bizim ülkemizi yoksullaştırıyor, küçültüyor; yoksullaşmamız, küçülmemiz kimin işine yarıyor?"

Genel Kurmay Başkanlığı'na:

"Bu savaş, bunca ölüm devletin ırkçı politikala-

rından kaynaklanıyor. Neden çözümün bir parçasına dönüşmek istemiyorsun?"

Bunları ve daha benzeri birçok soruyu her gün sormak zor olduğu için biz tanımları sorunun altında ezilenlere yaslayarak yapıyor olabiliriz.

Dilde de bu zor olanı seçmezsek, egemen sınıfın halk üzerinde yarattığı bulanıklığı yenmek bakımından doğal bir eksikle davranmış olmaktadır.

2009'a bir ay var. Ama bizim okullarımızda çocuklar hâlâ "Ne Mutlu Türküm Diyene" sözleriyle güne başlamaktadır.

Biz barış istiyoruz.

Ancak barış, ezen tarafın, haksızın, gaspçının, soy kırımcının bazı koşulları üzerine kurulamaz. Burada yapılacak, kurulacak bir barış, yeryüzünün herhangi bir yerinde, gerçekten buna gereksinmesi olan bir topluluk üzerinde adalet ve güvenlik duygusunu yeniden yaratabilmelidir.

Bunun böyle olabilmesinin yollarından biri de bizim egemenin söyleyiş biçimini, üslubunu, kavramlarını, o kavramlar çerçevesinde düşünmeyi istemememizdir.

Kürt ve Ermeni, kadın ve Alevi devlete egemen olanlar için "sorun" oluşturduğu için onlar bu tanımlayı/adlandırmayı seçebilir ve yaygınlaştırabilir. Ancak biz barış taraftarları için asıl olan emek sömürsü yapanlar, ırkçılık, cinsiyetçilik ve her türden gericiliktir. Dolayısıyla bizim sorunlara dil bakımından yaklaşımımız da bunun gereklerini yerine getirecek biçim ve içerik özelliklerine sahip olmalıdır.

Sorunun adının ve dillendirilme özelliklerinin berraklaşmasını önemli kılan nedenlerden biri de şudur: Türkçülük, bunun başka halkalara kıyım yapacak politikalara yükselmesi gibi büyük bir sorunu söylerken, sorunu kaynağıyla değil de ondan ıstırap çekenlerle adlandırmak değiştirme isteğini bütün topluma yaymanın doğal bir engeli olabilmektedir.

Devletin **İrkçılık Sorunu** demek yerine "**Kürt Sorunu**", "**Ermeni Sorunu/Meselesi**", "**Azınlıklar Sorunu**" demek; topyekûn işleyen bir politika karşısında parçalı durmaya yol açabilmektedir. Dahası bu durum savunmada kalan bir savaşım tarzı izlemeyi de birlikte getirebilmektedir.

Ya da... Ya da bizim savaşım tarzımız böyle olduğu için tanımlarımız bu biçim özellikleriyle gelişmektedir.

Devrimciler, ilericiler bunları benimseyemez...

Barış sizinle olsun!.. ☀

MIROVÊN SOR

Mirovên sor bûn ew
Por zer, xwîn germ
Rûken û xweş zîman
Wekî zaravayên xwe
Dema ku ew di filmên tirkî yên kevnar
de diditin me
Bistekî difilitîn em ji rikên xwe
Ji rikên sedşalan
Ji rikên dîroka bêdiyaxiyê...
Em kêf xweş dibûn
Di xewroşkên filmên kevnar de wînda
dibûn...
Me ji delalekî hez dikir
An jî ji delaliyekê
Me serweyniya filmên kevnar dilîst...
Kêngî tengasiyek biqewimiya
Piştî me li xizirê kafîr
Li kalê rû sor
Por gewr û dilsoz
Li Nûbar Terziyan...
Bê awarte kêngî jîneke sor bihata
nimandin
Bi zaravayeke kirêt qehpîkek dikeniya
Bi dengêkî şehwetî...
Em ji xwe derbas di bûn...
Ew qehpîka evîndar
Li peyayê dilçepel
Em serweynên dilpak
Û hezkiriyên rast...
Mirovên sor bûn ew
Xwedî jiyanên nepenî
Xwedî xeyalên gerdûnên sor û gewez
wekî gulan...
...

Dema wezîr pesnî qelihandina we da
mirovên sor
Hûn veciniqîn
Em veciniqîn...
Dîrok fedîkar derket mirovên sor...
Sorbûna rûyê we ji rengê jiyanê bû
Em dizanin êdî
Û em dizanin bi rûmetî mirina Hrant
Rûreşîya pesnên karwezîr
Hezkirina jîna zarava kirêt
Bila dîrok be şermok mirovên sor
Bila bikene rûyê we yê sor
Em jî dizanin biratiyê....

Mustafa Yeşil

Heşt TV, zimanê kurdî, pirsar kurd...

FEHÎM IŞIK

Televîzyona dewletê TRT, eger di bernameya wan de guherînek çênebe wê l'ê rêbendana 2009'an dest bi weşana kurdî bike. Li gor bernameya TRT'ê, gava Tîroj gêhiştibe destê xwendevanan, divê TRT'ê jî dest bi weşana xwe kiribe. Di bernama TRT'ê de guherînek çêbe jî, tiştê diyar ew e, dereng an zû, dewletê biryarekî daye û wê biryara xwe wê bi awayekî bi cih bîne. Ji niha ve hin şirketên ku berê jî bi TRT'ê re kar dikirin, dest bi amadekariya teknîkî ya weşanên kurdî kirine. Ev şirketên han, bernamêyên ku berê di qenalên din ên TRT'ê de bi tirkî hatibûne weşandin, jî nû ve werdigerînin kurdî, dublaja wan dîkin, da ku di TRT'ê de bêne weşandin.

Navê qenala kurdî wekî TRT Heşt an jî Heşt TV hatiye diyarkirin. Berpirsiyarên TRT'ê, peyva "heşt" ne tenê wekî reqamekî, bi peyvê ve dilîzin û peyva heşt her wiha wekî "bihûştê" jî şirove dikin. Bi gorî wan, weşanên TRT'ê wê jî bo kurdar bibe "bihûşt," û her wiha "riya biratiyê û çare-seriyê veke."

Amadekariya destpêkirina weşana kurdî, ne tenê bi xebatên teknîkî ve, her wiha di kokteyl û civînên çapemeniyê de jî hate eşkerekirin. Berpirsiyaran li ser amadekariyan, beyanat dan; bi hin nasraw û rewşenbîrên kurdan re hevdîtin pêkanîn û encamên van hevdîtinan di rojname û televîzyonan de hate weşandin. Eşkereye ku gelek tişt ji raya giştî re nehatine gotin. Tê dîtîn ku li paş deriyan çî diqewimin, emê zû bi zû nizanîbin. Lê hin tiştên di kolanên de jî tîne xebardan hene.

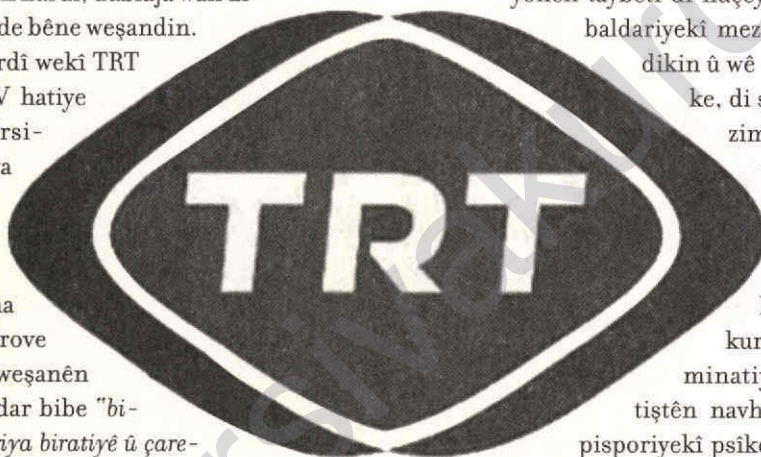
Rast e, nivîseki bi peyvên kolanên nayên nivîsin. Lê hê jî gelek der û dor, jî hamasetê wêdetir, tiştêkî bi rêk û pêkî jî raya giştî re negotine. Ango di destê me de, jî beyanên 'dijber' û 'layengîr' pê ve tu agahiyên din tune ne. Gavên tîne avêtin li ser qedera me kurdan in û girîng in. Em nivîskarên kurd, her çiqas rîyekî rêk û pek nebe jî, carina mecbûr dimînin ku di nivîsên xwe de van peyvên kolanên jî bikar bînin. Bi taybetî jî alî ew nasraw û rewşenbîrên ku bi berpirsiyarên TRT'ê re rû-

niştine tîne gotin ku, di hevdîtînên dû qolî de berpirsiyarên TRT'ê, jî alî amancê ve zelal û vekirî axivîne. Ango amanca TRT'ê wekî propagandaya dewletê ne-anîne ziman. Bi gor hin peyivdarên kolanên, amanca Heşt TV ew e ku wê xizmetî çand û edebiyata kurdî bike û dewletê û kurdan lihev bîne... An jî amanca Heşt TV'yê, jî alî rêvebiran ve bi vî awayî tîne bi zimankirin.

Tiştên li jor me qal kir, piranî agahiyên li ser amadekariyên teknîkî û hin galegalên kolanên bûn. Mixabin, tiştên li ser bingeha siyasî tîne gotin, an jî gengeşiyên li ser sedemên siyasî kêman. Hin televîzyonên taybetî di nûçeyên xwe de bi hêvî û baldariyekî mezin behsa Heşt TV'yê dikin û wê çawa riya biratiyê veke, di şiroveyê xwe de tînin ziman. Lê her eynî televîzyonên ku jî Heşt TV'yê hêvîdar in di nûçeyên xwe yê duymîn de jî dikarin bi rehetî çêrî kurdan bikin, tovan dijminatîyê biçînin. Li vî tiştên navhevetî re, bêguman pisporiyekî psikolojîk divê. Ji ber ku ez ne pispore psikolojîyê me, ezê piranî jî alî siyasî û çandî ve çend rayên xwe bi xwendevanan re parve bikim.

Belê, divê jî alî siyasî ve jî çî diqewimin kêman zêde em bizanîbin, da ku em jî bikaribin li ser xalên vî karî de xetên xwe rêz bikin. Lê jî bilî wan tiştên me li jor qal kir, siyasîmedarên her du alîyan jî, anga siyasîmedarên kurd û tirkan û hêzên wan ên siyasî û çandî-yî, mixabin tenê bi peyvên hamasî rayên xwe anîne ziman. Ji bo wê di destê me de jî van rayên hamasetê wêdetir, tu doneyekî jî tune ye.

Piraniya siyasîmedarên li parlamentoyê ne, bi taybetî jî parlementerên kurd yê AKP'ê, vekirina Heşt TV'yê, wekî şoreşekî şirove dikin. Parlamenterên CHP û MHP'ê û hin nijadperestên ku dişibihî wan jî, vekirina Heşt TV'yê, wekî hilweşandina dewleta tirk, bi nav dikin. Kurdên ne bi dewlet û AKP'ê re jî, xwedî rayên cuda ne. Hin parlementer û rêveberên DTP'ê, hê jî bêdeng in; anga di erê na de ne. "Baş e, lê..." dibêjin û dumahiya wî bi dilekî hêsan û vekirî naynin.

Televîzyona Rojê û hin berpirsiyarên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê ji Heşt TV'yê bi nêrîneki tund rexne dikin, wê wekî, gavekî ji bo hilweşandina tevgera kurdî, dinirxînin. Her wiha yê xizmetî vê yekê dikin ji bi vî tundîtiyê rexne dikin, heta hinan bi xayintî tawanbar dikin. Ji bilî van hin derdor û siyasethedarên kurd, ango hêzên wekî HAK-PAR, KADEP, KURT-KAV û şexsiyetên nêzî van der û doran, kêman ji zêde, wekî hin DTP'yiyan bi ihtiyatî nêzî weşana Heşt TV'yê dibin. Piranî jî, li bendê dimînin ku ka bizanibin wê çi jê derkeve... Hin kurd jî her çiqas di nav refên dewlet û AKP'ê de nebin jî, gavên tî avêtin wekî *gavên şoreşê* nebe jî wekî *gavên dîroki* dinirxînin û di vê gavên dîroki de jî para mezîndîdîna "demokratiya AKP'ê."

Bêguman, tiştên li ser tî axaftin, gavên tî avêtin, girîng in, divê bîr nîrxandin. Ev karê han, ango weşangeriya kurdî ya dewletê, dibe ku bibe sînorekî psikolojîk û di guhertina rewşê de jî rolekî taybetî bilîze. Îhtîmalekî biçûk e, lê ji ber ku nijadperestîya li Tirkîyê hingî hatiye pêkdan, dibe ku di encamê de tiştên nebaş jî bibin. Ango ev karê han ku tîrî kirin, bibin sedema gengeşî û tevliheviyên nû jî. Lê encama wê çi dibe bila bibe, divê her der û dorê eleqedar, li ser vî karî raya xwe eşkere bikin, binirxînin û peyvên xwe bîjin.

Berî ku em li ser Heşt TV'yê raya xwe bîjin, divê em pîrsgirêka heyî, bi kurtî be jî şîrove bikin. Qet şik lê tune ye ku Heşt TV bi xwe jî encamekî pîrsgirêka kurd e û her çiqas jî alî hin kurdan ve tiştên zidê vê yekê bîr gotin jî, diyar e ku bi vê gavê ve amanc, di çareserkirina pîrsê de *vekirina rîyekî hêsan* e. Ji bo wê divê em berî her tiştî pîrsê, bi taybetî jî rewşa rojane ya pîrsa kurd, carekî din jî çav derbas bikin ku dîre bi dilekî rehet bikaribin bîjin, ka wê bi vê gavê re rê hêsa bibe, an jî astengiyên rê zêdetir bibin, bixetîmin.

Yên bi siyasethê ve elaqedar in, an jî sedemên şer û lihevketina li Tirkîyê zanin, kêman zêde jî dîroka pîrsgirêka kurd jî haydar in. Bêguman, rewşa jî 84'an vir de, baştir dizanin. Mixabin, pîrsa kurd û şer, van 25 salên dawî de bi hev re hatin gotin. Ev nêrîneki li cî ye, ne li cî ye, an jî divê pîrsa kurd û şer bi hev re bîr navkirin li alîkî, lê rastîyekî wiha heye û yê niha jî rojevê dagirtîye, piranî ev nêrîna bi xwe ye. Ji ber vê yekê jî her gavên tî avêtin, em nikarin jî vê rastîyê dîr şîrove bikin. Dema dewletê gavekî bavêje, bi eşkereyî neyê gotin jî, di bin de amanca hilweşandina tevgera kurd, bi hesta herî baş jî, kontrolkirina tevgera kurd tî dîtin. Kurd ku dijberiya gavên dewletê bikin, an jî rexne li gavên dewletê bigrin, di bin wî de jî yan amanca xurtkirina tevgera kurd, yan jî amanca

vekirina rê ya ji bo çareserkirina pîrsê, xwe dide xuyakirin.

Di vir de peyva dawî em di serî de bîjin, da ku derdê me baştir bî famkirin. Pîrsgirêka ku bi awayekî herî dijminane tî nîrxandin, ango şerê çekdariyê kurdan û PKK bi xwe jî, ne sedemên pîrsa kurd in, ew tenê encamên vî pîrsê ne. Yê ku rê li vî encamê vekirîye jî, nêrîna dewletê bi xwe ye ku jî damezrandina Komarê vir de li ser esasekî *red*, *înkâr* û *asîmîlasyonê* hatiye meşandin. Hin kes di wê îdiayê de ne ku politikaya dewletê ya *red*, *înkâr* û *asîmîlasyonê* hilweşîya ye. Lê her tişt li alîkî, peyvên Erdoganê Serokwezîr jî tîr dike ku mirov bikaribe bîje, ew politikayên *red*, *înkâr* û *asîmîlasyonê* ku hilneweşîyaye hê jî didomî. Erdogan di gera xwe ya li Kurdistanê de behsa "*yek millet, yek al û yek dewletê*" dikir. Belê, lûtfî kirine "*yek zîman*" li paş hêlane. Lê diyar e politikaya *yek zîmanê*, niha bi *yek mîletê* ve girê didin. Ev politikaya han, tenê ya Erdogan bi xwe nîr e, politikaya dewletê ya salan e. Niha jî bi guhertinê biçûk, lê bi hin listokên di nav de didome.

Were li vî ecêbê binêre: dewlet, televîzyona kurdî dadimezrîne, lê hê jî kurdan wekî mîletekî nabîne, nasnake, binav nake. Di tu yasayên Tirkîyeyê de navê kurdan derbas nabe, tu mafekî zîmanê kurdî ya yasayî tune ye. Ji bo wan kurd, hebe tune be, qewmekî herêmî ya Tirkîyê ye, zîmanê wan jî zîmanekî herêmî ye. Heta ku nêrîna dewletê ev be, ango rêvebirên dewlet û hikûmetê hebûna kurdan *red* bikin, nav û nasnamê wan bi awayekî hiqûqî qebûl nekin, çi gavê wan jî jî alî kurdan ve samîmî nayên dîtin. Di rewşekî wiha de kurd, wê li hemû gavên ku tîr avêtin re bi şik bin û di binî de jî li tiştên din bigerin.

Bêguman, çareserkirina pîrsgirêkekî ku bi salan e didome, hêsa nîr e. Pîrsa kurd jî jî wan pîrsên ku bi hêsanî nayê çareserkirin, yek jî wan e. Sedemekî ya vî encamê, destên di nav pîrsê de ne. Pîrs, her ku navdewletî bû jî bandora dewletê û jî ya hêzên kurda jî derket. Niha jî bilî her du aliyê pîrsê, gelek destên din, dewletên din, hêzên din jî hewl didin ku pîrsa kurd bigrin bin bandora xwe. Heta hin hêz û dewletên girseyî, yê wekî Amerika, vî pîrsa girtine bin bandora xwe û dikarin pîrsê kontrol jî bikin.

Belê, her kes û her hêzên ku berjewendîya wan li Rojhilata Navîn heye, di pîrsa kurd de jî bi gor berjewendîya xwe gavan davêjin. Ev yek jî sala 1991'ê û vir de, lê bi taybetî jî jî sala 2003'yan vir de, hê bi eşkereyî dixuye.

Mirov van babetan dikare zêdetir veke, lê bi kurtî bî gotin, tîr dike. Tîr zanin ku jî sala 1991'ê û vir ve, piştî hilweşîna sazûmana Sedam a li herêma Kurdistanê

tana Iraqê, pirs kurd zêdetir bi rewşa Kurdistanê Iraqê ve hate rojevê. Ji sala 2003'yan vir de jî, axa ku kurdên Iraqê li ser dijîn, hema bêje li tevayî dinyayê wekî nîvdewletekî hate naskirin; bi vî yekê ve girêdayî, her ku çû kurdên Tirkiyeyê ji çavan dûr ket, an jî hinekan xwestin ku wan ji çavan dûr bixin, pirs-girêkên kurdên Tirkiyê sar bikin. Qet şik tune ye ku, di vî yekê de tesîra Amerîka gelek e. Lê kurdên Tirkiye bi xwe jî di vî guherîn û paşvemayînê de tawanbar in. Herî kêr, xwe nûjen nekin, siyaseta xwe li gor rewşa herêmê jî nû ve nexemilandin, yekîtiyekî rêk û pêk çênekin û her ku çû ji dêvla ku dubendiyê ji holê rakin, dubendiya nav xwe mezin kirin.

Niha pirs hatiye merhaleyekî. Kîjan hêz an jî dewlet pirsê kontrol bike jî, tiştê bi êşkerekî dixuye ew e ku êdî kesek nikare ser pirsê bigre û divê jê re çareserîkî bê dîtîn. Ev çareserî dibe ku ne bi dilê tu kesî be, lê divê ji bilî mirin û kuştinê riyên din jî hebin.

Weşana Heşt TV, gengeşiyên li ser perwerdeyiya ziman, li zanîngehan hewla damezrandina beşên Kurdolojiyê... Belê, yek ji van gengeşiyên bi xwe jî jî vî rewşê ku em jê behs dikin cudatir nîn e. Hemû girêdayî hev in. Lê di van hewlên ku tîn gengeşikirin de, rêk û pêkirina van gengeşiyên de yê herî girîng çî ye, bi raya min divê ew jî bê zanîn. Em bi mînakê rojane vî yekê piçek din jî vekin.

TRT wê dest bi weşana kurdî bike, heta tî gotin ku rêvebirên TRT'ê, ji bo di Heşt TV'yê de bernamêyê çêbikin bi tevî Şivan Perwer û Ciwan Haco, bi hin hunermendên kurdan re jî axivîne. Tam di van rojan de, ango tam di dema berpirsiyarên Heşt TV'yê û hunermendên kurdan bi hev re axivîne de, hin parlamenterên DTP'yî jî bo cejna qurbanê qertên pirozkirinê amade kirine. Ev her dû nûçe bi hev re, di şevêkî de hema bêje li hemû televîzyon û rojnameyan de hatin belavkirin. Qertên DTPyîyan, bi antêta Meclisê hatîye çapkirin û jî hin rêvebirên dewletê re jî hatiye şandin. Rojnameger vî yekê şirove dikin. Heta di hin qenalan de rojnameger DTPyîyan, bi "şirheramiyê" tawanbar dikin. Bi ya wan ew meaşê xwe jî dewletê digirin, lê bi qertên pirozbahiya qurbanê ya bi kurmancî jî, dubendiya nav hemwelatîyan zêdetir dikin. Ji ber vî yekê jî DTPyîyan bi "şirheramî", lê Ciwan Haco yê ku wê di Heşt TV'yê de bernamêya kurdî çêbike jî, wekî niwênêrê aşîyê dinirxînin.

Ku bi kartekî dubendî zêde bibe, cudayî bikeve nav hemwelatîyan, wê bi Heşt TV'yê ve çî bibe, em jî niha ve nikarin texmîn bikin!

Bi vî mînakê jî diyar e ku, tiştên em behs dikin zêdetir girêdayî zihniyetê ye. Zihniyeta dewletê, an jî yên dewletîyan, bi mînaka jor ve jî xwe zelal dike: "Her

çî dibe bila bibe, lê tiştên dibe divê di bin kontrola min de be." Ev zihniyeteke xeter e û divê berî her tiştî ev zihniyet biguhere.

Eger Heşt TV jî bi vî mantalîteyê, bi zihniyeta he-yî bê rêvebirin, -ku dixuye ev mantalîteya ku hakimî dewlet û dewletîyan e, wê zû bi zû destê xwe ji Heşt TV'yê venekêşê- hema em jî niha ve bêjin ku wê jî Heşt TV jî tiştêkî dernekeve û wê tu hêviyek nede kurdan. Di rewşekî wiha de wê Heşt TV jî, wekî TRT GAP'ê ku gul û kulîlkan bi kurdî dide nasandin pê ve tiştêkî nebe, wê di agirê xwe de bisote û dûre jî bitemire.

Madem babeta me Heşt TV ye, em piçek din jî li ser wê rawestin û nivîsa xwe binin dumahiyê. Ji ber ku min jî çend bernamêyên ku wê di Heşt TV'yê de bîn weşandin, wergerand kurdî, ez jî hin bernamêyan agadar im. Ew bernamêyên ku ez jî wan agadar im, ez dikarim bêjim hema yek ji wan jî bala kurdan nakişîne, ango jî bilî ku zimanê wan kurdî ye, tu girîngî û taybetmendîya van bernamêyan tune ye. Ev bernamêyên ku tîn wergerandin, hemû bi mantalîteya tirkî û bi gor xisûsiyetên kevin a TRT û Tirkiyeyê, hatine amadekirin. Niha jî ev bernamêyên tîne wergerandin û wê di Heşt TV'yê de bîne weşandin. Belê, di van bernamêyên ku min wergerandine kurdî, di wan de tu dijberiyekî li hemberî kurdan tune ye. Lê her çiqas di wergêran de dijberiyekî tune be jî, tiştêkî kurdan bikişîne bal xwe jî tune ye. Dîroka muzîka tirkî û pêwendiyên wê yên bi muzîkên herêmê re ku muzîka kurdî di nav muzîkên vî herêmê de naxuye; an jî şer û pêkdana li welatên der û dor ku bi gor mantalîta TRT'ê hatine amadekirin, wê çiqas bala kurdan bikişîne û wê jî bo çî bal bikişîne? Pirs herî girîng jî bi ya min ev e: Ziman tenê kurdî be bes e?

Ez nîzanim, ka wê jî bilî van bernamêyên ku tîne wergerandin, wê tu bernamêyên din jî bo Heşt TV'ê bîne çêkin, yan na? Bi taybetî jî bernamêyên bi jiyana kurdan ve, bi muzîk, çand, dîrok û edebiyata kurdan ve eleqedar in, wê di Heşt TV'yê de bîne temaşekirin, yan na? Ya herî girîng jî, wê di bernamêyên nûçeyî de politikayekî çawa bê ajotin? Ew rûye fermî ya tîrş a TRT'ê, wê di Heşt TV'yê de jî hebe? Emê bersiva van pirsan tevan, eger astengiyekî nû dernekeve, piştî l'ê rêbendanê werbigrin. Lê jî niha ve diyar e ku Heşt TV, jî kurdan re nebe astengekî, wê nebe bersivekî jî. Bersiva kurdan, bi guherîna zihniyetê ve girêdayî ye. Heta ku zihniyet neguhere, ya din jî heta ku weşangerî, perwerdeyî û siyaseta kurdan, bi zimanê kurdî û bi azadî neyê kirin, wê pirs jî neyê çareser kirin. ❀

Askerî çözüm ısrarının ekonomik yüzü

MEHMET BAYRAK

1991 yılı başlarında yani yaklaşık 20 yıl önce editör sıfatıyla yayımladığım *Kürdistan'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı*'na ilişkin bir esere yazdığım önsözde; Milliyet gazetesi yazarlarından Necati Doğru'nun, Türkiye'nin resmî ideolog ve kalemlerinden Falih Rifki Atay'dan aktardığı bir belirlemeye yer vermiştim:

"*Falih Rifki, Doğu Anadolu'nun mahrum bırakılmasını (Kürtler iyi şeyleri görür, hayatta böyle zenginlikler de varmış, diyerek isyan eder) korkusundan kaynaklandığını söylüyor. Bu korkunun girdabına kapılan Fevzi Çakmak Paşa ile de inceden inceye dalga geçerek yazıklanıyor. Şimdi yine kendi kendimize yazıklanıyoruz. Eğer Doğu'ya yatırımlar götürülseydi, Doğu ile Batı arasındaki gelişmişlik farkı eşitlenseydi bu Kürt sorunu da çıkmazdı...*" (Milliyet, 21. 8. 1989)

Bu sakat yaklaşımın, aynı dönemde iller bazındaki yansımalarına da kısaca göz atalım mı? İşte, Türkiye'nin en yoksul 10 ili: *Hakkari, Bingöl, Ağrı, Bitlis, Adıyaman, Muş, Tunceli, Van, Kars, Diyarbakır*. İsterseniz, bir de en zengin 10 ile göz atalım: *Kocaeli, İstanbul, İzmir, İçel, Zonguldak, Bursa, Tekirdağ, Ankara, Eskişehir, Kırklareli*.

Burada hemen belirtelim ki, gerek buradaki bölgeler arası uçurumun, gerekse dünden bugüne karşı karşıya bulunulan ekonomik çıkmazın temelinde, işte bu çarpık zihniyet ve Kürt sorununun askerî yöntemlerle çözülmeye çalışılması yatmaktadır.

Son yıllarda sıklıkla, 1984'te başlayan iç savaşın Türkiye bütçesine yüklediği külfet ve Türkiye insanının refahında yarattığı tahribat üzerinde durulmaktadır. Gelinek noktada, Genelkurmay Başkanı başta olmak üzere kimi yetkililer, Kürt sorununun salt askerî yöntemlerle çözümlenemeyeceğini, aynı zamanda ekonomik ve sosyal gelişmeye de önem verilmesi gerektiğini vurguluyorlar.

Oysa, Kürt sorununun zoraki çözümünü askere havale eden 1925 tarihli *Şark Islahat Planı* tümüyle çöplüğe atılıp, yerine demokratik-siyasi çözüm ikame edilmeden ne Kürt sorunu çözülebilir ne de Türkiye gerçek anlamda refaha kavuşabilir. Çünkü daha 1925'te hazırlanıp gizlice uygulamaya konan bu "sömürgeci" plan; tenkil (cezalandırma), te'dip (askerî yolla hizaya getirme), tenkil (zorla göç ettirme), mecburi iskân ve asimilasyon gibi yön-

temlerin tümü uygulanarak Kürt kimliği yok edilerek Kürt sorunu çözümlünceye kadar, Kürt bölgesinin askerî yönetimlerce yönetilmesini öngörüyor... Yani ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal boyutlu bu sorunun çözümü açıkça askere havale ediliyor. O günden bugüne aradan 80 küsur yıl geçti. Peki sorun çözüldü mü? Hayır!.. Öyleyse bu, mutlaka terk edilmesi gereken bir çıkmaz yoldur. Derhal bundan vazgeçilmelidir.

1925 Takrir-i Sükun'uyla birlikte bölgede örfi idare (askerî yönetim) başlatılmış, buna 1927-1947 yılları arasında her türlü yetkiyle donatılmış Umumi Müfettişlik rejimi eklenmiş; 1950'li yıllardan sonra yeniden örfi idareler, sıkıyönetimler; 1980'li yıllardan sonra olağanüstü hal yönetimleri ile bugünlere kadar gelindi. TBMM'nin 1980'li yılların sonlarında çıkan *Türkiye'de Sıkıyönetimler* konulu bir çalışmasında; o tarihe kadar Kürt bölgesinde ve büyük şehirlerde 70 defa askerî yönetim ilan edildiği ve uzatıldığı ortaya konmaktadır. Buna rağmen, sonuç, kocaman bir sıfırdır...

Oysa, söz konusu *Şark Islahat Planı*'ndan hemen bir yıl sonra, yurtdışındaki Kürt aydınlarının Başbakan İsmet Paşa'nın şahsında hükümete gönderdikleri bir *Muhtıra-Mektup*'ta, bugün de geçerliliğini koruyan şu çözüm yolu önerilmişti:

"*Kürt sorununda tek çözüm ve ilağ; 20. yüzyıl uygarlığının ulus ve özgürlük prensiplerine saygı ve uyma ile Kürtlerin yaşam hakkını kabullenmek ve bu suretle Avrupalılara, dost ve düşmana karşı olgunluğunu ve siyasi yeterliliğini göstermektir...*"

Şimdi sormak gerekir, 80 yılı aşkın süredir devam eden ve maddi-manevi büyük hasarlara yol açan bu sorunda hangi taraf haklı çıktı; Türk yönetimleri mi, yoksa Kürt aydınları mı?..

O halde, söz konusu "Önsöz"de yirmi yıl önce dile getirdiğimiz çözüm önerimizi tekrarlamamanın tam zamanıdır:

"*Kendisini çağından, insanlıktan ve toplumundan sorumlu bilen herkes bu konuda içdevrimini yapmak, kendisini yenilemek ve Kürt sorununu, acil çözüm bekleyen bir tarihsel ve toplumsal gerçeklik olarak görüp, demokratik çözümüne katkıda bulunmaya çalışmak durumundadır...*"

TÜRKİYE DİLLERİ VE EDEBİYAT *

KEVSER RUHİ

"Türkiye dilleri ve edebiyat" öyle derya deniz bir başlık ki her bir sözcüğü üzerine sayfalarca yazılabilir. Dil, başlı başına engin bir konu; Türkiye dilleri ya da Türkiye'de konuşulan diller, hem çeşitlilik bakımından hem de ait oldukları kültürel kimlikleri yansıtmak bakımından oldukça menevişi bir konu; edebiyat ise dil ile yaratılan bambaşka büyümlü bir dünya olduğundan konu hakkında sayfalarca yazı yazılabilir.

Anlaşmak ya da "anlaşmamak" aracı!

Dil, en yalın tanımıyla, iletişimi sağlayan her türlü işaret sistemidir. Bir başka deyişle dil, bir toplumda duygu ve düşüncelerin ses ve anlam bakımından üzerinde uzlaşmış ortak öğeler ve ortak kurallar yoluyla aktarılmasını sağlayan semboller bütünüdür. Biraz kurcalamaya başladığımızda dilin aslında bir oyun olduğunu da görürüz. Buradan, dilin, insanlığın ürettiği en güzel, en zevkli, en hoş ve en karmaşık bir oyun olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Bu karmaşık ve zevkli oyun, farklı kültürlerde farklı şekillerde oynanır. Dil, insanların birbirini anlamasına yarayan bir araç olmanın yanı sıra verilmeye çalışılan iletinin düzgün ve doğru olmaması durumunda bir "anlaşmama" aracı da olabilir.

Dillerin kökenine dair bilinen ilk efsane Babil efsanesidir. Farklı şekillerde anlatılan bu efsaneyi kısaca şu şekilde özetleyebiliriz: *Babilliler göklere ulaşmak, Tanrı'ya ulaşmak amacıyla çok yüksek bir kule yapmaya karar verirler ve Tanrı'nın gazabına uğrarlar. Tanrı onları cezalandırmak için kuleyi yıkar. Kuleden savrulan Babilliler, düştükleri yerlerde birbirlerinden habersiz, farklı sembol ve seslerle kendi dillerini oluştururlar.*

Edebiyatın çıkış noktası da mitolojidir. Mitoloji, bir yönüyle insanların evreni anlama gayreti de sayılabilir. Edebiyat da, hayatı anlama ve anlatma yoludur. Hayatı güzelleştiren, değiştiren dönüştüren büyümlü sözlerden oluşturulmuş bir yoldur edebiyat... İnsan elinin yaratabildiği bir doğa harikasıdır âdeta.

Edebiyatın dille yapıldığını hatırladıktan sonra, Türkiye'de 30'u aşkın dil konuşulduğu tespitini de yapıp, bu dilleri ve ait oldukları dil ailelerini şöyle sıralayalım:

Abazaca (Kuzeybatı Kafkas Dilleri); Abhazca (Kuzeybatı Kafkas Dilleri); Adigece (Kuzeybatı Kafkas Dilleri); Arapça; Arnavutça (Hint-Avrupa Dil Ailesi); Avarca (Kuzeydoğu Kafkas Dilleri); Azerice (Ural Altay Dil Ailesi/Türki Diller); Boşnakça (Hint-Avrupa Dil Ailesi/Slav Dilleri); Bulgarca (Hint-Avrupa Dil Ailesi/Slav Dilleri); Çingenece (Hint-Avrupa Dil Ailesi/Hint Dilleri); Ermenice (Hint-Avrupa Dil Ailesi); Gürcüce (Güney Kafkas Dilleri); Hemşince (Hint-Avrupa Dil Ailesi); Kabardeyce (Kuzeybatı Kafkas Dilleri); Kazakça (Ural Altay Dil Ailesi/Türki Diller); Kırgızca (Ural Altay Dil Ailesi/Türki Diller); Kırım Tatarcası (Ural Altay Dil Ailesi/Türki Diller. Kırım Türkçesi bu dilin bir başka adıdır.) Kürtçe (Hint-Avrupa Dil Ailesi/İrani Diller. Kurmanjî, Kurmancî, Kirmancî, Kermancî, Kurdi başka isimleridir.) Yahudi İspanyolcası (Hint-Avrupa Dil Ailesi/Roman Dilleri); Lazca (Güney Kafkas Dilleri); Osetçe (Hint-Avrupa Dil Ailesi/İrani Diller); Özbekçe (Ural Altay Dil Ailesi/Türki Diller); Pomakça (Hint-Avrupa Dil Ailesi/Slav Dilleri); Pontus Rumcası (Hint-Avrupa Dil Ailesi); Yunanca (Hint-Avrupa Dil Ailesi); Süryanice (Semitik Diller. Turoyo, Suryoyo, Syryoyo, Turani bu dilin başka isimleridir.); Türkçe (Ural Altay Dil Ailesi/Türki Diller); Türkmençe (Ural Altay Dil Ailesi); Uygurca (Ural Altay Dil Ailesi/Türki Diller); Zazaca (Hint-Avrupa Dil Ailesi/ İrani Diller. Dimli, Dimili, Zazaki, Güney Zazaca bu dilin başka isimleridir.)

Bir yitik dil, Ubıhça

Yukarıda saydığımız dillere, yitik dil Ubıhçayı da eklememiz gerekir. Doğadaki seslere en yakın olan seslere sahip Ubıhça'da 80'den fazla sessiz harf, 3 tane de sesli harf bulunuyor. Ubıhçanın az evvel sözünü

* 2008 yılı İstanbul Kitap Fuarı etkinlikleri içinde düzenlenen söyleşinin konusu.

ettiğimiz bu özelliğini, Fransız dilbilimci Georges Dumézil tespit etmiş; bu görüş, dilbilimciler arasında da kabul görmüştür.

Dumézil (1898-1986), Atatürk'ün çağrısıyla 1925-1931 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde "Dinler Tarihi" dersleri veren bir din tarihçisi ve dilbilimcidir. Otuz kadar –belki daha fazla– dili anadili gibi bildiği söylenmektedir. Dumézil üniversitede ders verdiği yıllarda, İstanbul'a üç yüz kilometre uzaklıktaki bir köyde, dünyada herkesin "öldü" diye bildiği Ubihçanın konuşulduğunu öğrenmiş ve daha sonra bu dille ilgili çalışmalar yapmak üzere sık sık Türkiye'ye gelmiştir.

Dumézil'in adını duyduğu köy, Balıkesir'in Man- yas ilçesine bağlı Hacıosman köyüdür. Burada yaşayan Tevfik Esenç, müthiş hafızası ve engin dil bilgisiyle ayrıca Kafkas mitolojisine dair bildikleriyle, 30 yıl boyunca her yılın iki ayını bu köyde geçiren Dumézil'e çok değerli bilgiler aktarmış, bu dilin kayıtlara geçmesini sağlamıştır. Ubihçanın gramerini, sözcük yapısını, alfabesini yetkinlikle bilen ve 1992 yılında 88 yaşındayken vefat eden Tevfik Esenç'in Fansa'ya Sorbonne Üniversitesi'ne gidip Ubihça üzerine dersler verdiği de bilinmektedir. (Yönetmen İsmet Arasan'ın 1987 yılı yapımı "Son Sesler" isimli belgeselinde Tevfik Esenç'i konu etmiştir.) Aslında, "bu dili konuşan son kişi Tevfik Esenç'tir" demek, bir anlamda eksik bilgilendirme olabilir. Onun köyünde Ubihçanın halen konuşulduğunu ve Ubih soyundan gelenlerin halen yaşadığını biliyoruz. Tevfik Esenç için "bu dili konuşan son Ubih" denmesinin nedeni, Ubihçayı tam anlamıyla, grameriyle, dilin yapısıyla bilen son kişi olmasından ötürüdür.

Anadilimin peşinde...

Bir insan birkaç dili aynı derecede bilebilir. Fakat bu dillerden hangisinin anadili sayılabileceği konusunda bazı saptamalar ya da kıyaslamalar yapılabilir. Birkaç dili birden aynı yetkinlikle bilen kişi, hangi dilde matematik hesabı yapıyorsa, el aletlerini kullanırken öncelikle bunların hangi dildeki karşılıkları aklına geliyorsa ve de en önemlisi rüyalarını hangi dilde görüyorsa o dil anadilidir denebilir.

Türkiye'de iki dili birden öğrenerek büyüyen insanların sayısının oldukça fazla olduğunu biliyoruz. Bu dillerden biri olan Gürcüce, benim içine doğduğum dildir. Gürcüce, Güney Kafkas dil ailesine ait dillerden biri olup dünyadaki en eski 14 yazı sisteminden birine sahiptir. 28 sessiz 5 sesli olmak üzere toplam 33 harften meydana gelmiş özgün bir alfabe-

si vardır. Türkiye'de yaşayan Gürcülerin tamamına yakını, tarihte 93 harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra bu topraklara göç edenlerin torunlarıdır. Dolayısıyla bizim konuştuğumuz Gürcüce, o dönemlerden kalma ve kuşaktan kuşağa eksilerek aktarılan bir dil haline gelmiştir. Türkiye'de yaşayan Gürcülerde, dilin diğer kültürel yapılarından pek yararlanmamakla birlikte yoğun olarak folkloru, özellikle halk dansları ve türkileri yaşatılmaktadır.

Ben Gürcü dilinin konuşulduğu bir evde doğdum. Zamanla, içine doğulan dil ile olan ilişkinin de dilsel anlamda giderek kısırlaşan bir yapının ortaya çıkması kaçınılmaz oluyor. Çünkü benim Türkçe ile birlikte konuştuğum diğer dilim, ailemin göç ettiği yılların Gürcücesi. Bu dilin edebiyatından habersizdim, bu dilin sinemasından, tiyatrosundan habersizdim, şiirini bilmiyordum. Gürcüce şiir, Anadolu'daki ozanlık geleneğine uygun yazılmış, halk arasında "destan" denen Gürcüce manzumelerdi sadece. Bu dilde bir roman olabileceği, bu dilde bir sinema olabileceği aklımın ucuna bile gelmiyordu. Anavatan diye bildiğim ülke ile yaşadığım ülkemin arasında Demirperde vardı zaten. Sanat adına ne biliyorsam orası hakkında, Sovyet eleğinden geçtikten sonra bana ulaştığı için; Sovyet edebiyatı ve Sovyet sanatı adıyla ne öğrenbiliyorsam o kadar kırpık kırpık bilgim vardı. Bu konularda ayrıntılı bilgilere sahip oluncaya kadar en küçük ipucuna sarılıyor hoş ve komik anekdotların öznesi oluyorsunuz. Gorki'nin öykülerinden birinde bir Gürcü karaktere rastlayınca öyküyü defalarca okumak gibi ya da bir filmde duyulan bir Gürcüce cümle için defalarca o filmi izlemek gibi küçük hoşluklar büyük hazlar veriyor. TRT kanallarından birinde birkaç kez gösterilen "Askerin Babası" (Caris katsis mama) filmini ekranda gördüğünüzde doğal olarak her defasında baştan itibaren tekrar izlemeye gayret ediyorsunuz örneğin... Baştan sona Rusça olan Türkçe altyazılı filmde Gürcüce bir-iki cümle geçti diye filmi tekrar tekrar izlemek sıkıcı gelmiyor insana. Avrupa'da ilk Kürtçe TV filmi yayınlandığında orada yaşayan Kürtlerin zılgıtlarla, halaylarla sevincini belli etmesi de kısmen benzer başka bir örnek olmalı sanırım. Bunun Temel Reis'li bir çizgi film olmasının da bir önemi kalmıyor o anda. Filmin içeriği önemli değil, içine doğduğum ve evinden başka bir yerde çok az duyduğum dilin bir iletişim aracından çıkıp kulağına ulaşması değişik bir duygu. Bir bayram gibi karşılanması bu yüzden olsa gerek.

Her dile özgü 'evren algılaması'

Benim doğup büyüdüğüm kasaba, İstanbul'a yakın olması nedeniyle Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Kafkaslardan, Balkan savaşlarından sonra Rumenli'den çok göç almış bir yer olduğu için farklı etnik kökenlere sahip toplulukların çoğunlukta olduğu bir yerleşim birimiydi. Bu yüzden de insanların farklı dillerde konuşmalarının son derece doğal olduğu hatta neredeyse Türkçe dışında başka bir dil bilmemenin tuhaf karşılandığı bir ortamda çocukluk ve gençlik geçirdik. Evlerdeki yaşlılarımız Türkçe ko-

de birçok kültürün evrenle karşılaşmasında yürüttüğü mantığı anlayabiliyoruz. Bir Laz delikanlının ciğerden söylediği "yüzünden silinmesun bıçağımın yararı" sözlerindeki mecazı anlayabiliyoruz. Bunu bir Almanca anlatmakta zorluk çekersiniz. Ona tercüme etmeye kalksanız, Lazların, elinde bıçak sevdiği kızın yüzüne çizikler atan psikopatlar olduğunu düşünür. Biz ise Lazların da evrenini tanıdığımız için bu türküdeki yakıcı ve naif dileği anlar, iletiyi doğru algılarız. Güneydoğulu kadınların düğünlerdeki zılgıtlarını sadece "gürültü" olarak görmeyiz örneğin... Neden zılgıt çekildiğini biliriz. Bunun yoğun bir duyguyu anlatan "ses" olduğunu biliriz. Bir letisi olduğunu anlarız. Bu ve bunun gibi örnekler, aynı topraklarda birlikte yaşadığımız insanların evreni algılama yollarının başka başka olabileceğini, evrenle karşılaşmadaki tepkilerinin ne türde olabileceğini bize öğretir. Bu öğrendiğimiz bilgi, bizim bu ülkede yaratılmış sanat ve edebiyatı alımlamamızda ve yorumlamamızda bir "başkalık" yaratabiliyor. Algımıza genişlik ve zenginlik katabiliyor. Hatta bunları kullanmamızda Yaşar Kemal'in eserlerinde olduğu gibi yerelden evrenselliğe varan örneklerimiz olabiliyor. Birçok evreni tanımış olma şansına sahip olduğumuz için bu topraklardaki diğer kültürleri yabancılamiyoruz.

nuşmakta sıkıntı çekerlerdi. Biz çocuklar ise iki dili de anlar ve konuşurduk. Sokakta çocuklarla ortak oyun dilimiz Türkçeydi. Kimse kimsenin dilini, gelenek ve göreneklerini yadırgamazdı.

Başka kültürlerin de yer aldığı bir ortamda yaşamak, her şeyden önce, başkalarının da varlığına saygılı olmayı erken yaşlarda öğretiyor insana. Hem "öteki" olmayı hem de başkasını "öteki" olarak görmeyi biliyorsunuz. Kimse kimseyi garipsemiyor.

Geçmişinde "göç" gibi acı yararı olan insanlar küçük bir yerleşim biriminde toplandığında ve birlikte ayakta kalmak zorunda olduklarında öncelikleri, o yarayı bir an önce sağıltmak oluyor. Bunun için yine dil gerekli aslında, ortak acının ortak bir dille de anlatılması gerekli. Burada edebiyatın büyüğü merheminden yararlanmak devreye giriyor. Farklı kültürlerle iç içe yaşayarak başta sözünü ettiğim "menevişli" durumun bir parçası olmak, buna tanıklık etmek zenginlik katıyor insana.

Her dilin kendince bir "evren algılaması" var. Her dilin kendince dünyayı algılaması, yoğunması, biçimlemesi, ifade etmesi söz konusu. Bizler bu ülke-

Rüyayı anadilinden anlatabilmek

Bir Laz atasözü, "Dil, yüreğin kapısıdır" der; yine bir başka Laz atasözü, "Anadilini unuttuysan kendini de unutmuşsun demektir" diyerek anadilin önemini altını çizer. Dünyayı birörnekletirmek için dört koldan kuşatmaya geçen emperyalizmin karşısında yerel dillerin sapasağlam ayakta kalması gerekir. Yerel dillerin korunması, aynı zamanda dünyanın ortak kültür mirasının zenginliğinin de korunması demektir. Birinin yok olması, benim de kısırlaşmam, benim de azalmam, benim de eksilmem anlamına geliyor çünkü. Herkesin anadilinde gördüğü rüyayı etrafında anlatacak birilerinin olması en doğal hakkı. Sadece Kafkas dilleri üzerinden dile getirmiyorum bu isteğimi... Örneğin ben Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinde, 1651 Ağrı doğumlu Ehmedê Xanî adına bir kürsü açılmasını da aynı şekilde arzu ederim. Kürtçe "Mem u Zin" gibi eser vermiş bir edebiyatçının, bilginin, düşün adamının da adını doğduğu şehir Ağrı'da, üniversitede bir kürsüde görmeyi isterim. ✽

WINDA

FERÎT EDGU

WERGER: CEMÎL OGUZ

Min nedizani jî kî bipirsim.

Ji ber vê yekê, min jî mirovê yekem ku li ser rê rastê min hat pirsî.

Wî jî nedizani, ji min re got, jî dikandarê li qorziyê bipirse.

Min jî dikandar pirsî.

Wî jî nedizani, got jî firinvan bipirse.

Min jî firinvan pirsî.

Wî jî nedizani, got, jî moxtar bipirse.

Min jî moxtar pirsî.

Wî jî nedizani, got, jî qereqolê bipirse.

Bêşik min bi nan û pîvazan aqilê xwe nexwaribû ku ez heta wir biçim û bipirsim.

Min demxeya "WINDA" a li destê xwe lê da û qediya çû. ❀

Ji pirtûka "Do Sesî" (Weşanên Yapi Kredi) hatiye girtin.

Siirt Milletvekili Osman Özçelik:

'Dilimiz kimliğimizdir, varlığımızdır, vazgeçmeyeceğiz'

*İstanbul ve Diyarbakır Dicle üniversitele-
rinde Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümleri açıl-
ması için yasa teklifi veren DTP Siirt Milletve-
kili Osman Özçelik, yasa teklifiyle neyi
amaçladığını, devletin Kürt diline yaklaşı-
mını, Kürtlerin dilleriyle ilişkisini, anadilde
eğitimin önemini, seçimlerdeki Kürtçe yasa-
ğını ve bir yandan da yayına hazırlanan
Kürtçe televizyonu arkadaşımız Sultan Özer'e
anlattı.*

'Birinci resmî dil'

Kürtçe 1982 Anayasası ile resmen ya-
saklı dil haline getirildi. Gerçi bundan ön-
ce de yasaklı dildi ama yasal düzenlemesi
yoktu. 82 Anayasası'nda "Kanunla yasak-
lanmış dil" vardı. "Kanunla yasaklanmış
dilde eğitim, seçim propagandası yapılamaz,
yayın yapılamaz gibi..."

Sonradan kanunla şöyle ifade edildi,
"Herhangi bir ülkenin birinci resmî dili olmayan diller".
Burada da amaç, Kürtçeyi tanımlamaktı. Çünkü muh-
temelen Türkiye'de kullanılabilecek dillerin hemen
tamamı herhangi bir ülkenin resmî dili olarak kulla-
nılıyordu. Örn. Arnavutça, Vietnamca, İngilizce,
Arapça konuştuğunuzda mutlaka bir devletin resmî
dili idi. "Birinci resmî dil" diye tanımlanınca, Kürtçe,
Irak'ta resmî dil olmasına rağmen, birinci değil,
ikinci resmî dil olduğu için, adı konmadan yasaklan-
mış oluyordu.

1991'de Terörle Mücadele Yasası'nda yapılan de-
ğişiklikle -Turgut Özal döneminde- "Kanunla yasak-
lanmış dil" tanımı kaldırıldı. Böylece anayasal olarak
Kürtçenin kullanımı yönünde herhangi bir engel kal-
madı.

Ama Anayasada 'yasaklanmış dil' tanımı kaldırıl-
mışken, Siyasi Partiler Yasası'nda, Sendikalar, Der-
nekler Yasası'nda bu yasaklar hâlâ var. Anayasa dü-
zeltildi bir yanıyla ama yasalardaki yasaklar hâlâ de-
vam ediyor. Bu yasaklara dayanılarak siyasi partiler
kapatılıyor. Seçimlerde; parti çalışmalarımızda ken-

di seçmenimize Kürtçe hitap ettiğimiz için hakkımız-
da davalar açılıyor.

Seçim çalışmaları sırasında ben hep Kürtçe ko-
nuşuyorum, "yasak" diyorum, "yasağı ihlal ediyorum"
diyor ve Kürtçe konuşuyorum. Her konuşmamla ilgi-
li bir dava açılıyor. Fezlekelerimiz Meclis'e gelmiş
durumda. Dokunulmazlığımızın bir şekilde sona er-
mesi halinde yargılanacağız, seçmenimizle Kürtçe
konuştuğumuz için. Kendiniz Kürtçe televizyon açı-
yorsunuz ama seçim çalışmalarında seçmeniyle
Kürtçe konuşan siyasetçiyi cezalandırıyorsunuz...

Lozan'da Kürtler ve Kürtçe

Lozan Anlaşması çok kapsamlı bir sözleşme ol-
masına rağmen okullarda okutulmaz, çok kısa bir pa-
ragraf olarak geçer. Kürtler açısından, inkârın tescili
olan bir sözleşmedir. Ama buna rağmen Lozan An-
laşması'nın 38 ve 39. maddeleri, Kürtçe'nin kullanı-
mına olanak sağlar. Türklerle Kürtlerin bu ülkenin
ortak sahibi olduğu tezi işleniyor Lozan'da. Bunun
böyle olduğunu kanıtlamak için Kürt milletvekilleri

davet edilir Lozan'a. Onlar, "evet biz Türk kardeşlerimizle birlikteyiz, bizim herhangi bir farklı talebimiz yok. Zaten birlikte yönetiyoruz, ayrı bir hak talep etmiyoruz" dediler.

O zaman hatırladığım kadarıyla İngiliz temsilcileri bunu çok inandırıcı bulmadılar. Türkiye'de Kürtlerin de taleplerinin karşılanması ve Lozan'da güvence altına alınması konusunda ısrar ettiler. Bunun üzerine İsmet İnönü Mustafa Kemal'e, 'parlamentodaki Kürt milletvekilleri ile resimler çekirtmesi ve birlik, beraberlik havası yaratması gerektiğine' dair mektuplar yazıyor, telgraflar çekiyor. Mustafa Kemal Kürt Milletvekili Diyar Aga'yla, havanın çok soğuk olmasına rağmen üstü açık araçla Ankara sokaklarında dolaşüyor ve gazetecilerin fotoğraf çekmesine olanak sağlıyor.

Bir tarafta Mustafa Kemal bir tarafta Kürt temsilcisi Diyar Aga, aynı araçta, yan yana bu ülkenin asıl temsilcileri gibi pozlar verildi. Yine Meclis'teki Kürt milletvekillerine Kürt ulusal kıyafetleri ile gelmelerini emretti Mustafa Kemal. Kürt milletvekilleri yerel kıyafetleri ile Meclis'e geldiler ve gazetecilere, fotoğrafçılara poz verdiler. Bunlar Lozan'a götürüldü, "bakın bunlar Kürdistan mebusları, bizimle eşit haklara sahipler. Kendi ulusal giysileriyle, her şeyleriyle temsil ediliyorlar. Ayrıca söz etmenin gereği yok. Türklerin ne hakkı varsa Kürtlerin de o hakkı vardır" diyerek ikna etmeye çalıştılar ve "Türkiye'de oturan herkes, kendi diliyle eğitim görme, yayın yapma, mahkemelerde kendi dilini konuşma önünde herhangi bir sınırlayıcı düzenlemenin yapılamayacağı" maddeleri konuldu. İsim verilmeden, "Türkiye'de oturan, Türk etnik yapısı dışındaki herkes" denildi.

Dolayısıyla Kürtlerin kendi diliyle eğitim yapması, mahkemelerde, sosyal yaşamda dilini kullanması gibi haklar güvence altına alınmış oluyordu. Bu nedenle Lozan Anlaşması'nın içeriği Türkiye kamuoyundan kaçırıldı ve Kürtlere yoğun baskı, asimilasyon politikaları uygulandı. Varlıkları, dilleri inkâr edildi, Kürtçe konuşanlar cezalandırıldı. Kürtlerin kendini inkâr etmeleri için her türlü yasal düzenleme ve psikolojik baskılar yapıldı. Kürtler bile, böyle bir dilin var olmadığı, aslında üç-beş kelimeden oluştuğu, bunun da Türkçe olduğuna inandırılmaya çalışıldı...

Kürtçe televizyon açılıyor ama...

Ayrıca TRT'de, öncelikle 12 saat, sonrasında 24 saat olmak üzere Kürtçe yayına başlama hazırlıkları var, sanıyorum kısa bir süre sonra yayına başlayacak. Ama Kürtçe-ye hâkim; edebi, politik Kürtçeyi konuşabilecek insan sayısı sınırlı. Eleman bulmakta zorluk çekiyor. Bu zorluğun bir nedeni de TRT'nin devletle herhangi bir şekilde sürdürüşme içinde olmayan Kürt arayışlarıdır. Oysa Kürt diline, Kürt kültürüne sahip çıkan, bunu sorun kabul eden ve bu konuda kendi olanakları ile kendisini yetiştiren, Kürtçeyi derinlemesine öğrenmeye çalışan insanlar ister istemez, şu veya bu şekilde devletle çatışmalı hale gelmiş durumda. Mutlaka bir kovuşturmayla tabi tutulmuştur bu insanlar. Bunları dışarıda bırakınca geriye çok az sayıda insan kalıyor Kürtçeye hâkim olan.

Bir de ileride öğretmen yetiştirmek üzere bu okulların açılması gerekiyor. Kürtçe televizyon, gazete yaygınlaşacak, buralarda istihdam edilecek, fikri üretime katılacak insanların yetişmesi açısından da eğitim kurumlarına ihtiyaç var.

Önce şu çelişkiye dikkat çekmek istiyorum. Daha iki hafta öncesi ben bir Kürt milletvekili olarak bayram kartında, başta Türkçe altında da Kürtçe bayram kutlaması yazdım. Meclis, Kürtçe ibareler olduğu için baskısına izin vermedi, dışarıda bastırdım. Daha sonra milletvekillerine göndereceğim kartların Meclis dağıtım sistemi içinde dağıtılmasını istedim, bu da reddedildi, Kürtçe yazıldığı için. Normal posta ile gönderdim.

Meclis kürsüsünde bu konuyu protesto etmek ve bu çelişkiye vurgu yapmak amacıyla, kartımda yazdığım cümleleri Kürtçe söyledim. Konuşmam bittikten sonra tutanaklara nasıl geçtiğini öğrenmek için tutanak istedim. Tutanağı inceleme fırsatım olmadan Meclis dağıldı. Evde inceledim. Benim Kürtçe yaptığım konuşma Kürtçe değil, Türkçe alfabeyle yazılmış, dolayısıyla anlaşılabilir hale gelmiş ama yine de Kürtçe olduğu anlaşılıyor. Ancak resmileşen tutanaklarda o bölüm de çıkarılmış, "hatip bilinmeyen bir dille bir şeyler söyledi" diyor.

Oysa benim Kürtçe konuştuğumu Meclis'in belki yarısı anladı ya da biliyor. Ve bir iki hafta sonra da Kürtçe yayın yapacak televizyon çalışması yapıyor hükümet!

Kürtçe televizyon açılması prensip olarak elbette ki olumlu, bizim mücadelesini verdiğimiz bir şey. Ama koşullarımız var. Eğer Kürtçe ile Kürtlere hakaret edilecekse, eğer devletin inkâr, imha politikalarının sözcülüğünü yapacaksa, eğer Kürtlerin yaratmış olduğu değerler yozlaştırılacaksa böyle bir televizyon hiç kurulmasa daha iyi.

Önemli olan bu dilin, edebiyatıyla, kültürüyle, hiçbir kaygı içinde olmaksızın özgürce kullanılabilmesidir. Devletin resmî politikasının kitlelere taşınmasının aracı haline getirilmeksizin bir kültür, edebiyat, sanat dili olarak, Kürt halkının zevkle izleyebileceği bir televizyon olursa ne ala. Ama ben doğrusu kaygılıyım. Amaç AB'ye "bakın biz Kürtçe televizyon bile kurduk, bu konuda yasamız yok" demektir.

İnkârdan vazgeçmenin böylesi!

Oysa yaşam gerçekliği bu değildi. Günlük yaşamlarında insanlar Kürtçe konuşuyorlardı. Kürt aydınları dillerini kullanmada ısrarcı oldular. Çoğu zaman yasadışı yayın yaptılar, yasaları zorlayarak, legal yayınlar yapmaya başladılar. Bütün olanaksızlıklara rağmen yüzlerce kitap, Kürtçe dergi ve gazete yayınlandı. Bunlar kapatıldı, yöneticileri, yazarları tutuklandı, sürgün edildi...

Ancak onbinlerce insanın yaşamına neden olan bir çatışmalı süreç sonrasında, artık bu ülkede milyonlarca Kürdün dilinin, varlığının inkâr edilemeyeceği açığa çıktı. Klasik inkârdan vazgeçildi ama bu yeterli değil. Ortada bir halk varsa, bu halkın en doğal haklarının da kullanımı gerekir.

O nedenle anadilde eğitim temel insan haklarındandır ve anadilde eğitim zorunludur. Yine dilin eğitim dışında, kamu yaşamında kullanılmasına fırsat tanınmalıdır. Kürtçe ile eğitim, radyo televizyon yayını, ticaret yapılabilmesi. Kürtlerin yoğunlukta olduğu bölgelerde yerel yönetimlerde, kamu alanında Türkçe ile birlikte Kürtçenin de kullanımına olanak sağlanmalıdır. Bu sağlanmadığı sürece Türkiye'de barıştan, halkların gerçek gönüllü birliği ve kardeşliğinden söz etmek mümkün değil.

Ben, bütün bu zorluklara rağmen önümüzdeki yıllarda Kürtçenin eğitim dili olarak kabul göreceğine inanıyorum.

Bu şekilde, eğitim kurumlarında Kürtçe kullanılacaksa bunun öğretmenleri olmalı. Eğitim için eğitimciler ihtiyacı var. Bu nedenle en az iki üniversitede, başlangıç olarak Dicle Üniversitesi ile İstanbul Üniversitesi'nde Kürtçe Dili ve Edebiyatı bölümlerinin

açılması gerektiğini düşündüm ve yasa teklifini bu şekilde verdim.

YÖK'ün inisiyatifinde...

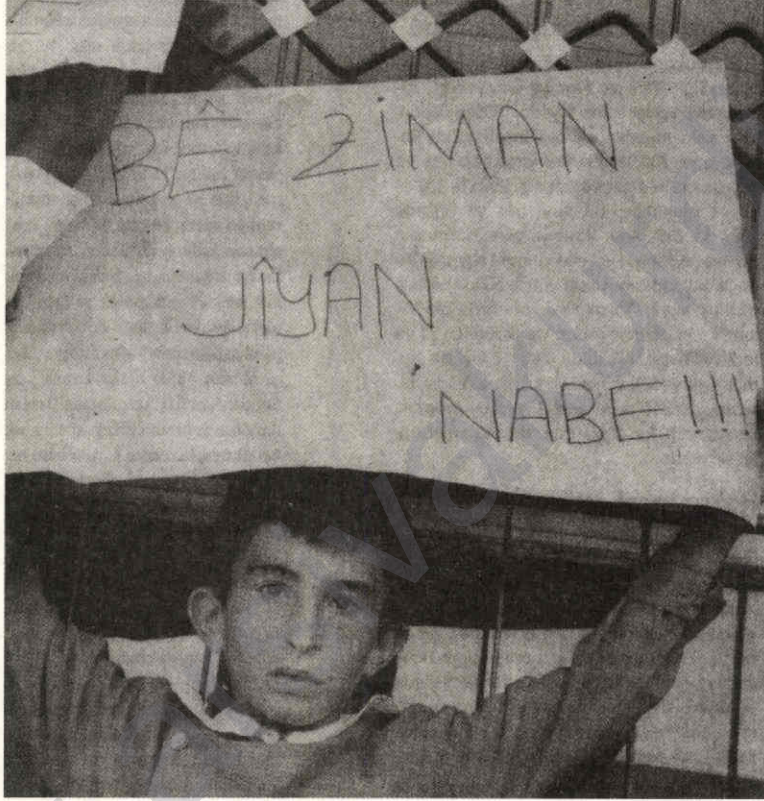
Aslında yasal bir düzenlemeye bile gerek kalmaksızın, üniversitelerin başvurması halinde YÖK'ün değerlendirmesi sonucu bölümler açılabilir. Fakat söz konusu bölüm Kürtçe ile ilgili olunca, YÖK'ün devletin resmî politikaları dışında herhangi bir davranışta bulunamayacağını düşünerek, -anayasal her-

hangi bir engel yok- üniversitelerin ilgili yasalarına Kürtçe ile ilgili, Kürt Dili ve Edebiyatı bölümlerini açar maddelerinin konulması halinde YÖK'ün de rahatlayacağını, bir dayanağı olacağını ve kolayca bu bölümlerin açılacağını düşün-
düm.

Nitekim teklifi vermemizden sonra üniversitelerin bir çoğu, kendileri açısından herhangi bir sorun olmadığını, kendi üniversitelerinde Kürt Dili

ve Edebiyatı bölümlerinin açılacağını, bu konuda çalışma yaptıklarını ve YÖK'e ileteceklerini söylediler. YÖK yöneticilerinden de bu konuda olumlu açıklamalar geldi ve böyle talepler gelmesi halinde değerlendirebileceklerini söylediler. Eğer bu teklifimiz kabul edilirse, YÖK'ün ve üniversitelerin kolayca bu bölümleri açabileceğini düşünüyorum.

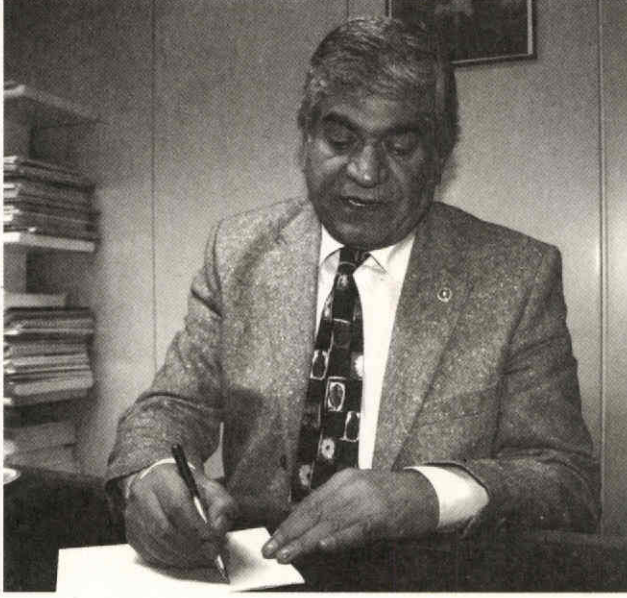
YÖK'ten böyle bir yasa teklifine olumlu sinyaller geldiği günlerde bile Diyarbakır'da "anadilimde eğitim istiyorum" veya "tercihli ders konulmasını istiyorum" diyen öğrenciler hakkında kovuşturma başlatılmış, bazıları gözaltına alınmış, bazılarının disiplin sistemi içinde cezalandırılması öngörülmüş idi. Daha önce üniversite öğrencilerinin yürüttüğü kampanyadan dolayı binlerce öğrenci üniversitelerden

atıldı, mağdur oldular.

Ama işte, böyle mücadele vermeden, talepte bulunmadan, bedellerini göze almadan bir gelişme sağlamanın mümkün olmadığını düşünüyorum.

Yasal düzenleme hemen olmayabilir ama böyle bir atmosferin oluştuğuna inanıyorum. Ne zaman olur bilemiyorum ama bu taleplerimizin kamuoyunda daha yaygın, demokratik baskı unsuru haline gelmesi için çalışmalarımızı sürdüreceğiz.

Anadil kurslarla öğrenilemez

Zira anadilinde eğitim görmek, insanların en temel haklarından. Yaşam hakkı kadar neredeyse değerli bir haktır ve vazgeçilmezdir. İnsanlar anadiliyle ilgili herhangi bir tercihe zorlanamazlar. Doğal haklarıdır, başka bir dille ilgili tercih söz konusu olabilir. "İkinci dil olarak İngilizce mi Fransızca mı öğrenmek istersiniz" diye sorulabilir. Ama anadiliyle ilgili herhangi bir tercihle yüz yüze bırakılamaz insanlar. Devletlerin görevlerinden anadilde eğitim sağlamaları. Bir kişi bile konuşuyor ve talep ediyorsa devlet bunu sağlamak zorundadır.

Anadilde kurs olmaz. Bizim kimi Kürtçe kursların amacı da Kürtçe eğitim yapılabileceğini kanıtlamaya yönelikti. Yoksa kurslarla anadil öğrenilmez, kurslarla yabancı dil öğrenilir. Kürtler kendi dillerini kurslarla öğrenmezler, anadilinde eğitim görürler ve kurslarla da başka bir dil öğrenirler.

Kürtler anadile Zımanı Zıkmakı, yani ana karnındaki dil derler. Kürtler bunu belki herkesten önce fark etmişler. Dil, anne karnında öğrenilmeye başlanıyor. Dördüncü aydan sonra anne karnındaki çocuk, annesinin ve çevresinin dilini duymaya, algılamaya başlıyor ve şuur altına dil yerleşiyor. Doğduğunda bir birikimle, annesinin diliyle doğuyor. Altı yaşına geldiğinde 2-3 bin kelimeyi kullanabilir hale geliyor, günlük yaşamını sürdürebilecek bir sayıdır bu.

6 yaşına gelmiş, kendi duygularını ifade edebilecek, çevresinin diliyle, anasının diliyle konuşan insan Türkiye'de okula gidiyor ve yabancı bir dille kar-

şılaşıyor. Yabancı bir dille karşılaşan insan şok oluyor. Ben de zannediyordum ki, okula gittiğimde evde konuştuğum dili konuşacağım. Ama farklı bir dille karşılaştığımda şok olmuştum. "Ne diyor bunlar, niçin böyle..." diye. Anlamıyorum diye öğretmen beni dövmüştü. Üstelik bana öğretmen olarak gönderilen kişi de yabancı bir dili öğretmek üzere eğitilmiş bir kişi değildi. Pedagoji bilmiyor, dil metodu

bilmiyor, kendisi bile dile doğru dürüst hâkim değil ki, bana bir dil öğretecek!

İlkokul 4. sınıfa kadar Türkçeyi zor çözüyor Kürt çocuklar. 4. sınıftan itibaren o dili konuşabilir hale geliyor ama müfredatta onun yaşatları ilerlemiş oluyorlar. Üniversite sınavlarında Kürtlerin başarısızlığının temelinde yatan neden budur.

Anadilinde eğitim görmeyen insanlar hırçın, küskün, içe kapanık oluyorlar. Mesela Kürt öğrenciler, özellikle ilkokul hatta ortaokul son sınıfa kadar sözlüye kalkmak istemezler. Kendilerini ifade etmekte zorlanır, utanırlar. En çok korktukları sınav sözlü sınavlardır. Yazılı sınavlarda biraz daha özgür, kendisiyle baş başa olduğu için daha başarılı oluyorlar. Kürt çocuklarının yazılı ve sözlü notlarını karşılaştırın, mutlaka yazılı notları sözlü notlarından daha yüksektir.

Bu bir travmadır. Ya saldırgan oluyor ya da içe kapanıyorlar ve ailelerini suçlu görmeye başlıyorlar. "Neden devletin bana zor koştığı dili değil de başka bir dil konuşuyor" diye ailesiyle sorunlar yaşamaya başlıyor. Suçluyor ailesini oysa ailesinin de bir suçu yok ki.

Anadilde eğitim toplumsal barışın temel nirengi noktalarından biridir.

Biz Kürtçeyi kullanmada ısrarımızı sürdürüyoruz, sürdüreceğiz. Hatta Meclis'te de zaman zaman Kürtçeyi kullanacağız. Bizim en temel hakkımızdır. Bedeli ne olursa olsun. Dilimiz kimliğimizdir, dilimiz varlığımızdır. Dilimiz üzerindeki baskılar varlığımız üzerindeki baskıları ifade eder. Biz kimliğimizden, varlığımızdan vazgeçmeyeceğimize göre, dilimizden de vazgeçmeyeceğiz, onu kullanacağız. ✨

Nîşeyên di deftera min de

CÎHAN ROJ

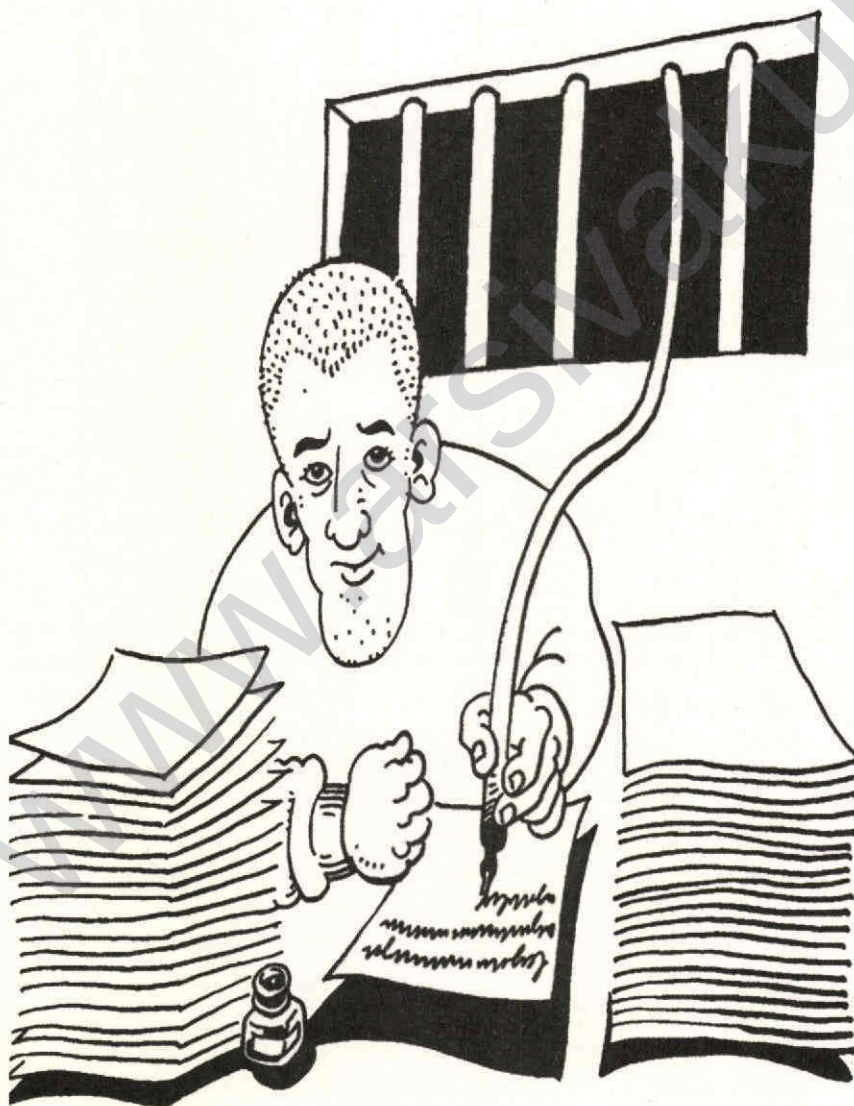
Wexta 'ên din' yên di nav me de bi bîra min tê halekî xwe di canê min de dide der, halekî mîna halê taviyên bihara pêşî. Tiştê herî zor e da însan ji bo wan tiştêkê vebêje! Ji bo çi? Belkî ji ber jiyana wan, dîroka wan, êş, xem, hêviyên wan... Ew, elewî ne, ermen in, sûryanî ne, êzidî ne... A herî girîng taybetiyek derbirîn û vegotina wan heye, axaftina wan peyvên

sert û hişk venaheviyê, her peyv û gotina wan bi şerbetê hatiye terbiyekirin. Gotin di vegotina wan de ne bi hîle ye. Reng û kûrahiya di dengê wan de efsûnî ye. Gotinên qure, gotinên mezin, gotinên bi hesêb, gotinên bi hezkirinê nehatine terbiyekirin, dengê ku ne şîrîn be, li deftera vegotina wan nayê lêkirin. Dara vegotina wan bê kurm e.

Helbet her kes dizane 'rewşa ên dinbûyîn' rengê xwe daye vegotina wan û ew êdî ji gelek alî û bi gelek tiştan naxwazin bikevin kilam û nivisan!

Zor e da însan tiştan ji wan re bibêje û vebêje. Belkî ji berî gotin û vegotinê gere em bes bikaribin guhdariya wan bikin. Çiqas bi hesret im çi peyvên nazenîn, ên sivik, ên servekirî, ên berşîr, peyvên bi dilê însan meyiyan e, peyvên hezkirinê ên bi ser ziman neketine, peyvên zelal, ên şîn, peyvên mîna kakilên gûzên Dêrsimê yek bi yek di vî nivîsê de bi şîr û şeker bikim û berdîm rihê xwendevanan. Ev e, dîltenikî min bi bask dike. Aniha dilê min, min, ber bi cihan û asîmanê mistîk ve dibe. Lê ez dizanim, bê gotin di dilê wan de çiqas zelal û rasteqîn e, safî ye; berî efsane, razberî û mistîzm û gotinên dûvdirêj peyvek heye, hew peyvek, însan! A, her tişt bi peyva, însan, dest pê dike. Ma heya mirov nikaribe silav li însan bike, heya mirov nikaribe însan fam bike mirov dikare gotina xweş ji wan re vebêje!...

Wexta pexşanan lê dikim heya ji min tê ez ji karekteran

bi dūr dikevim; ev dūrketin carna dibe ji wan dengên kūr û bi nalîn, bandor li min dike lê ez dest dirêji jiyana karakteran nakim. Ew jî ji ya xwe namînin, pê dikevin, hewl didin textikên nivîskar hilweşînin!

Di rêwitiya nivîsînê de peyv di dest de ne kevir in, ne bi kufik in... Gelek jê bi çarpîkan ketine, ber bi xortaniyê ve rê didin xwe... Gelek jê azev in. Di edebiyata me de, ji bo peyvyan em dikarin bêjin zindî ji miriyan ne kêmtir in êdî!

Lê di edebiyatê de wexta em ji bo însan li jiyaneke digerin gere em ji bo ziman, ji bo peyvyan jî li jiyaneke bigerin. Jiyana peyvyan jî ya însan pirtir bi 'qeleman' ve girêdayî ye. Di destana Memê Alan de ev hêvî, xwestek bi gotinên wekî, "Çirke çirka serê qeleman e", "Qelema xwe diweşînim" hatiye derbirîn.

Pênûs reng li me şîrîn dike, xewnek me jî ev e. Ev jî bi peyvê dibe.

Ji bilî peyvên ketî, mirovê/a ketî, sirûşa bêhn pêketî, şaristaniyên ketî rastiyan dema me ne. Ger em Adorno bi bîr binin emê pîrsê ji xwe bikin, gelo bira bira dinya ew qas xweş e, bira bira wexta em behsa hezkirin û evînê dikin em ji dil in! Helîm Yûsiv gotibû 'Komara Dinan?'. Ev ne bes e, em dikarin basa dinya dînan bikin!

Wexta dixwazim peyvyan binexşînim, wate lê bar bikim di heman demê de hewl didim wîzeyek xwe bide der. Lê peyvên me hem ji alî wateya ferhengî ve, hem ji alî wateya civakî ve hem jî ji alî wateya bandorî ve bi pîrsgirêk in. Ev dibe sedem carna hûn hin gotin û tewrên karakteran baskokî bikin.

Ji hewlên min jê yek jî ew e ku ez kesan bidim verişandin, ji kesan bêhtir, ziman bidim verişandin. Bi hemî delaltiya wan re. Lewre ew însan in. Lewre, "wexta merû dibêje însan avê çem û kaniyan disekîne." Verişandin yek jî riyên çareseriyê ye ji bo jengê!..

Demeke dirêj min helbest ji bo xwe nenivîsî! Têkiliyek dirû hebû di navbera min û helbestê de heya wextekê; min dixwest helbestê ji bo ziman bikim navgîn, ziman ne navgîn bû ji bo helbestê. Bi dilê hişk re xema bikaranîna ziman! Di wê qonaxê de? Ratîka? xwe da der. Li dû Ratîka alozî, gengeşiyên di nava dil de dom kirin. Nivîsîna helbestan jî berdewam bûn. Her ku diçû êdî helbestên bi xemên hunerî bandor li dilê min yên hişk dikirin û dilê min jî nerm dibû.

Di nav wan gengeşiyên navxweyî de min çend ca-

ran der kir da ezê nema helbestan biweşînim. Halê min û helbestê halê zewacek travmatîk bû! Gelek helbest mabûn li ber dest. Min îsal ew jî bi navê dosya, "Aqil Diçe Sewda Dimîne" da çapkirin. Hewcedariya min jî bi azadbûnê hebû ya helbestên min jî! Carna binivîsînim jî ji bo xwe dinivîsînim. Piştî biryarek wanî helbest bêtir azad in.

Di serî de Berken Bereh gelek hevalan ji min re gotin, 'dev ji helbestê bernede'. Biryara min jî hurmeta min ya li hember helbestê ye. Dibe ku bê pîrsin, wexta ku we bes helbestên helbestî nedinivîsî we gelek helbest lêkirin lê iro roj hûn bi ser helbestê ketin hûn dev jê ber didin, bersiv wê ev be, belê, ji bo xatirê helbestê, ji bo azadiya helbestê, wekî min got, ezê ji bo xwe lê bikim.

"Gotina mê" biwêjek e; li Varto tê bikaranîn. Ji bo şêweyê tê bikaranîn. Di vegotinên mê de dilsozî, zîmaneke şîrîn, jidilbûyîn, aramî, hêvî, ken, henek, hikariya peyvê, hilberîn heye. Belkî ku tişt derbirin, şêweya zargotina kurdî bi nav bike ev biwêj e.

Gotinên mê bi peyvên dişibin pêsîran bi dê dibin.

Ev welat, ji alî erdnîgarî, mayîndeyên şaristaniyan, kişwerî, çandên cur bi cur ve çî qas xweş be ew qas jî ji alî mantiqê rêveberiyê ve sosret e. Berî wextekê, li navçeyek qaşo çanda demokrasiyê hinek bi pêş ketiye kesekî biryar dide da bibe namzetê berendamtiya belediyê. Bi navê kûbariyê diçe cem serokê navçeyê yê partiyekê. (Di heman demê de niyeta serokê navçeyê jî ji bo berendamtiyê heye) Kes ji serokê navçeyê re dibêje:

"Li min biborin, min helal bikin, ez jî dixwazim bibim berendam. Bi hêvî me da hûn li xwe negirin."

Serokê navçeyê, bi hêrs dikeve û xwe ranagire:

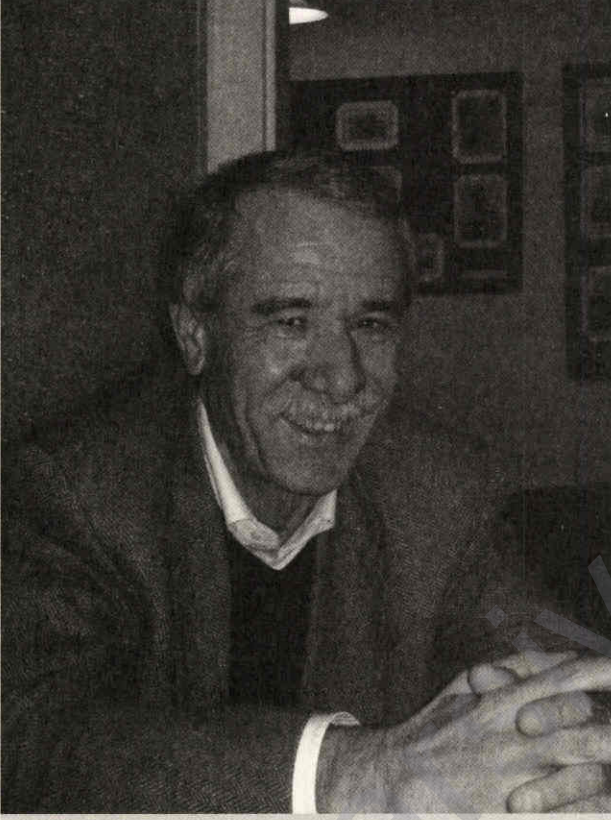
"Tu dê pişt stûyê xwe bixwîrin! Ev çar sal in ez serokatîyê dikim. Ji wê rojê de çî dawet li navçeyê çêbûne ez çûm. Heya niha min sed û ponzdeh mîlyar pere daye, zêr kiriye û wekî xelat biriye dawetan. Ev belaşî ji ku tê?.."

Çiqas rast e ez nizanim, tê gotin ku li hin welatan mamosteyên bîst sal kar kiribin nikarin di dadgehan de şahidî bikin. Hişmendî ew e ku mamoste hingiya bi zarokan re dijin dilê wan jî dibe mîna dilê zarokan.

Ev bû sedem da ez kesê bi edebiyatê re mijûl in bifikirim, bêhtir helbestvanan; gelo dilê wan jî ne dilê zarokan e! Ewê karibin di dadgehan de şahidî bikin? Bersiva pîrsê ne hewce ye lewre em dizanin wêjevan her wext şahidî ji dem û dewranan re kirine. ✨

'Mübadele' halklar için bir 'bozgun'du

RÖPORTAJ: MUSTAFA AKYOL

Millî Savunma Bakanı Vecdi Gönül, "Bugün eğer Ege'de Rumlar, Türkiye'nin pek çok yerinde de Ermeniler yaşamaya devam etseydi acaba Türkiye aynı millî devlet olur muydu?" sözleriyle Anadolu'nun Rumlardan arındırılmasına yol açan mübadele olayını ve Ermeni tehcirini "hayırlı bir şey" olarak gördüğünü resmî ağızdan açıkça ifade etti. Millî devlet kurma ve 'tekçi' yapılanma ve resmî ideolojinin kurbanları olarak Anadolu Rumları ile Balkanlar ve Yunanistan'daki Müslüman Türkleri aynı trajedinin ortakları durumuna düşüren bu gayrıinsani uygulama, vicdansız bir resmîyetin dilinden bir kez daha itiraf edilmiş oldu. 30 Ocak 1923 yılında imzalanan Türk-Yunan Ahalisi'nin Mübadelesi Sözleşmesi ile yaşadıkları yurtları terk etmek zorunda kalarak Türkiye'ye göç eden Müslüman-Türk mübadiller, onların çocukları

ve torunları tarafından kurulmuş Lozan Mübadilleri Vakfı Genel Sekreteri Sefer Güvenç ile az bilinen ve konuşulmaktan kaçınılan bu 'hayırlı' mübadeleyi konuştuk.

Lozan Mübadilleri Vakfı niçin kuruldu ve neyi amaçlıyor?

Bizler, yani vakfın kurucuları, Lozan Barış Konferansı'nda imzalanan Mübadele Sözleşmesi ile Yunanistan'da yaşadıkları yerlerden zorunlu göçe tabi tutularak Türkiye'ye gelen Müslüman ailelerin torunlarıyız.

30 Ocak 1923 yılında imzalanan *Türk Yunan Ahalisi'nin Mübadelesi Sözleşmesi*'nin üzerinden 85 yıl geçmiş. 85 yıldır mübadele konusu pek konuşulmak istenmeyen bir konu olmuştur. Bu neden böyle? Resmî tarih bu olayı neden gizlemiş? Bu çok önemli bir soru bence. Ulus devletlerin kurulma sürecinde, mil-

liyetçi ideoloji sonucu çok kültürlü yapı tasfiye edilmek istenmiştir. Bu hem Türkiye'de hem de Yunanistan'da böyle olmuştur. Ulus devletler tek dilli, tek dinli, tek etnisiteli homojen bir yapı istiyorlar. Mübadele konusu bize anlatılsaydı, biz bu topraklarda başka insanların, kültürlerin yaşadığını öğrenecektik. Mübadele konuşulduğunda görülecektir ki, bu topraklarda söylendiği gibi tek dilli, tek dinli, tek etnisiteli bir kültür değil, pek çok halkın barış içinde bir arada yaşadığı birçok kültürlülük söz konusu olacaktı. Halklar gerçekten yüzyıllar boyunca yan yana iç içe yaşamayı becermişler.

Bizce bu topraklarda yalnızca nüfus yapısını değil,

sosyal ve kültürel yapıyı da büyük ölçüde değiştiren bu mübadelenin yarattığı sonuçların bilinmesi; tarihte yaşanan acıların bir daha yaşanmaması ve halkların yakınlaşması için hayati önemde. Ayrıca göç edenler bilgi birikimlerini, kültürel ve folklorik değerlerini de beraberinde taşımışlar. Bugünkü kültürümüzün oluşumunda şu ya da bu şekilde önemli etkisi olan değerlerin ve yakın tarihimizin araştırılmasının önemli olduğunu düşünüyoruz. Mübadillerin torunları olarak, Türkiye ve Yunanistan halkları arasında kalıcı dostluğun öncelikle her iki ülke mübadilleri arasındaki iletişimin güçlendirilmesi ile gerçekleşeceği kanısındayız. Bunun için de Türkiye'deki mübadillerin ve onların çocuklarının bir araya gelerek örgütlenmeleri gerektiğine inandık. Böylece bir grup mübadil, mübadil çocuğu ve torunu bir araya gelerek 2001 yılında, "Çekilen acılar bir daha yaşanmasın" diye bir barış projesi olarak Lozan Mübadilleri Vakfı'nı kurduk.

Bilinmesi, öğretilmesi istenmeyen mübadele döneminde neler yaşandığından bahseder misiniz?

Mübadeleye yol açan olayların asıl nedeni savaşlardı. 1912'de başlayan Balkan Savaşı, ardından patlak veren 1. Dünya Savaşı ve daha sonra yaşanan

Türk-Yunan Savaşı içinde binlerce insan yerlerinden yurtlarından oldular. 1912-1922 yılları arasında yaşanan bu savaşlar nedeniyle Balkanlar'da, Ege'de ve Anadolu'da büyük acılar yaşandı. Balkan Savaşı sonrasında yüzbinlerce Müslüman Rumeli'den yenik düşen Osmanlı ordusunun ardından korku içinde Anadolu'ya sığındı. Bazı kaynaklar Balkan Savaşı'nda Osmanlı'nın elinden çıkan topraklarda 1 milyon 200 bin kişinin göçe çıktığını, bunlardan yalnızca 600 bin kişinin Osmanlı'nın elindeki topraklara sağ salim ulaşabildiğini, diğer 600 bin kişinin ise yollarda açlıktan hastalıktan ve katliamlardan yaşamını yitirdiğini anlatıyor. Benzer trajedi, 1922 yılında Türk-Yunan Savaşı'nda mağlup olan Yunan ordusuyla beraber Anadolu'yu terk eden yüzbinlerce Ortodoks Rum'un başına geldi. Bir ay içinde yaklaşık 800 bin kişi topraklarını terk edip Yunanistan'a sığınmak zorunda kalıyor. Yunanistan'ın nüfusu bir anda dörtte bir oranında artıyor. Büyük sıkıntılara yol açıyor bu.

Lozan Barış Konferansı toplandığında öncelikle sığınmacılar ve esirler konusu ele alınıyor. Milletler Meclisi'nin her iki ülkede yaptığı bir araştırma raporu doğrultusunda Türkiye ile Yunanistan arasında, Yunanistan'da yerleşik Müslümanlarla, Türkiye'de

yerleşik Ortodoks Rumların zorunlu göçünü öngören Mübadele Sözleşmesi imzalanıyor. Bu sözleşme uyarınca; İstanbul'daki Ortodoks Rumlar ile Batı Trakya'daki Müslümanlar hariç Yunanistan'da yerleşik bütün Müslümanlar Türkiye'ye, Türkiye'de yerleşik bütün Ortodoks Rumlar Yunanistan'a gönderiliyor. Mübadele sözleşmesinin kapsamına 18 Ekim 1912 tarihinden sonra yurtlarını terk etmiş olanlar da alınarak, yaşanan mülteciler sorununa, hukuki bir biçim verilerek çözüm yoluna gidiliyor.

Böylece tarihte ilk kez, iki milyona yakın insan iki devlet arasında yapılan bir sözleşme ile 'zorunlu göç'e tabi tutulup yurtlarından kopartılarak, yeni yerleşim bölgelerinde yaşamaya mecbur ediliyor. İşte tarihimizdeki bu kitlesel ve zorunlu göçe kısaca mübadele, bu insanlara da mübadil deniyor.

Peki, resmî tarihin özellikle es geçtiği Mübadele, hem mübadiller açısından hem de Türkiye ve Yunanistan'ın sosyal ve kültürel dokusunda ne gibi sonuçlara yol açmış?

Söyle diyelim; 'mübadil kimliği' diye bir kimlik yok. Farklı kültürel kimlikler var. Mübadiller için de anadili Rumca, Türkçe, Bulgarca, Makedonca olanlar var. Dolayısıyla bunların farklı kültürel kimlikleri var. Özellikle Türkiye'de resmî ve çoğunluk dili olan Türkçeyi bilmeyen insanlar hep sıkıntı çektiler. Yunanistan'dan gelenler için söylüyorum... Dil bilmemenin getirdiği, dışlanmanın getirdiği zorlukları yaşadılar. Dil bilmiyorsun, ne diyorlar sana, 'gavur' diyorlar. Bu adamın sarılacağı bir tek Müslüman kimliği kalıyor. Dolayısıyla İslamiyete sarılıyor. "Ben senden daha hakiki Müslümanım" tutumu ortaya çıkıyor. Öte yandan Türkçe bilmeyen bu yeni gelenler, 'tek dilli' bir ulus inşasına da aykırı düşünüyorlar. Bu yüzden tek partili dönemde "Vatandaş Türkçe konuş" kampanyaları düzenleniyor.

Bunun aynısı tersinden Yunanistan'a göç etmiş Ortodoks Rumlar'da da yaşanıyor. Yunanistan'a giden Ege bölgesi Rumları hariç, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden giden Rumların anadilleri Türkçe. Bunlar da oraya gidince aynı dışlanmışlıkla karşı karşıya kalıyorlar. Bunlara da orda işte yerliler tarafından "Türk tohumu", "Yoğurtla vaftiz edilmişler" biçiminde hakaretlere maruz kalıyorlar.

Tabii bu yerli-mübadil çekişmesinin temelinde asıl olarak ekonomik çıkar kaygıları var. Türkiye'de

yerliler özellikle de eşraf, esnaf takımı, "Biz buradaki gavurları kovduk, Yunanlıları denize döktük. Bunlardan kalan evler, tarlalar bize verilmesi lazımken bu gelenlere (mübadillere) veriliyor" diyerek gelen Müslüman-Türk mübadillere hoşnutsuzlukla bakıyorlar. Aynı şey, Yunanistan'a giden Rum mübadillerin başına da geliyor.

Mübadele konusu en son Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül'ün açıklamalarıyla gündeme geldi. Gönül'ün, 'Bugün eğer Ege'de Rumlar, Türkiye'nin pek çok yerinde de Ermeniler yaşamaya devam etseydi acaba Türkiye aynı milli devlet olur muydu?' sözlerini nasıl karşıladınız?

Mübadele'yi ulus devletlerin inşası açısından yorumlayan anlayışların olaya bir de insani açıdan bakmalarını öneririz. Böyle bir anlayışı savunmak, milyonlarca Türk-Müslümanın Balkanlar'dan ve Kafkasya'dan, zorla doğdukları topraklardan göç ettirilmesini onaylamak, etnik temizliği savunmak anlamına geliyor. Günümüzde böyle bir söylem, sadece Türkiye'de değil diğer ülkelerdeki azınlıkları da tedirgin etmek demektir. Epeycedir dillendirilen 'tek' ve 'benzer' olma söyleminin yakın tarihimizde insanlığa yaşattığı acıları kim unutabilir ki? Bizler Lozan Mübadilleri olarak "çekilen acılar bir daha yaşanmasın" diyoruz. Bundan böyle düzenlemelerin yapılmasını istiyoruz. Farklılıkların kültürel zenginlik olduğunu bilerek bir arada yaşamı savunuyoruz. Bir bakanın ağzından bunları duymak bizleri rahatsız etmiştir.

Bugün Doğu ve Güneydoğu'da Kürtlerin yaşadığı bölgelerde pek çok köy asayiş ve güvenlik gerekçesiyle boşaltılmış, insanlar zorla yerlerinden edilmiş durumda. Zorunlu göç nedeniyle yaşanan zorlukları, acıları kuşaklar boyu yaşayan bir toplumun temsilcileri olarak bu konuda neler söylersiniz?

İnsanların doğdukları topraklardan koparılması kadar acı bir şey olabilir mi? Bizim Rumeli'de bir söz vardır: 'Bozgunluk' derler. Göç olayı bozgunluktur; darma duman olmaktır. Bu coğrafyada hâlâ benzer acıların yaşanmaması için bir kere bu tekçi anlayışın, tek millet, tek dil, tek din, tek etnisite anlayışına ve buna dayalı politikalara son verilmelidir. Doğudaki çatışma ortamı ve bundan doğan yerinden yurtdan edilmeler ancak çok kültürlülüğü benimsersek, bunu sindirebilirsek son bulur. Yalnızca ekonomik paketlerle sona erecek bir şey değil bu. *

DOSYA

Kriz ve Milliyetçilik

- Dünya yeni bir ekonomik kriz dalgasının girdabında... Her geçen gün daha da ağırlaşan sonuçlarıyla yüz yüze gelinen kriz dönemleri ile milliyetçi-militarist yoğunlaşmanın artması arasındaki paralellik nasıl açıklanabilir?

- Tarihsel örnekler açısından bakıldığında, ekonomik kriz (bunalım) dönemlerinde milliyetçilik ve şovenizm nasıl bir seyir izlemiş, milliyetçi yapıların bu dönemlere ilişkin stratejisi ne olmuştur?

- Türkiye’de, Kürt sorununda yaşanan siyasi çıkmaza ekonomik krizin de eklenmesi ile CHP ve MHP’nin milliyetçi söylemlerine AKP’nin de katılması arasında bir ilişki kurulabilir mi?

- Çözülemeyen Kürt sorunu nedeniyle yaşanan siyasi çıkmaz, giderek derinleşmesi beklenen ekonomik kriz eşliğinde nasıl bir yol izler?

- Krizin en doğal sonucu olan yoksullaşmanın yaratacağı gerilim ve travmayı bastırmak, ötelemek ya da yönlendirmek için Kürt sorunundaki çözümsüzlük ve ırkçı-milliyetçiliğin kullanılması seçeneğini etkisiz kılarak tersinden olanaklar yaratmak mümkün müdür? Nasıl bir strateji izlenebilir, neler yapılabilir?

Ya kapitalizmle hesaplaşma ya da yeni çatışmalar

AYHAN BİLGİN

-İnsanlık tarihi, ekonomik kaynakların sömürülmesine yönelik saldırıların, etnik ya da inanç kavgaları biçiminde sunulmasının örnekleri ile doludur. Emevi sultanlarının fetihlerinden, Haçlı Seferleri'ne uzanan birçok tarihsel vaka, zenginliklerin tek elde toplanabilmesi, kontrol altına alınabilmesi amacı ile toplumsal öfkelerin kabartılması ve halkların galeyana getirilmesinin uygulamalarını ortaya çıkarmıştır. Geçtiğimiz yüzyılın en çarpıcı örneği şüphesiz, 1929 buhranı ile yükselen faşist ve nasyonal-sosyalist dalgadır. Yakın dönemde 11 Eylül sonrası yabancılara ve göçmenlere yönelik olumsuz yaklaşımların, son krizle birlikte ortaya çıkarılabileceği sonuçlar büyük bir tehlikeye işaret etmektedir. İştin çıkartmaların öfkesine en kolay hedef olabilecek kesimlerin, her toplumun ötekileri olacağı açıktır. Yoksullaşmanın sorumlusu olarak tanımlanacak kesimler, yöneten ve sömürenlerden hesap sorulmasını engelleyici rol oynamaktadır. Yüksek yaşama standartlarına alıştınmış gelir grupları için elbette ekonomik kriz, travma boyutlu eğilimler doğurmaktadır. Bu durum da krizin faturasını daha yoksullara ödetme eğilimine dönüşmektedir. Dünya bu son krizle birlikte ya kapitalizmle derin bir hesaplaşma içine girerek, sosyal politikaların yeniden masaya yatırılması yoluna gidecektir ya da ulusçu, etnik, şoven duyguların körükleyeceği yeni çatışmalara sürüklenecektir.

AKP'yi 'şahinleştiren' etkenler

-Türkiye'de 'terör' bahanesi ile birçok hak ve talebin bastırılması bir yönetim geleneği haline gelmiştir. Bir yandan doğrudan Kürtlerin talepleri bu gerekçe ile ötelenirken, diğer yandan bütün toplumun demokratikleşme ve daha insani koşullarda yaşama talepleri görmezlikten gelinmiştir. Toplumda milliyetçi duyguların kabartarak, kangrenleşmiş sorunlarla yüzleşmeyi ertelemek, kısa dönemde iktidarları ve bürokratik devletin işini kolaylaştırıyor görünse de uzun dönemde büyük bir tıkanmayı beraberinde getirmiştir. Toplumsal kampaşmanın gittikçe derinleşmesini, sadece AB reformları çerçevesinde yasal değişikliklerle aşmak mümkün değildir. Milliyetçi duyguların körüklenmesi, partilerde fanatik bir tabanın harekete geçirilmesini kolaylaştırır da tafisi imkânsız çatışmalara zemin oluşturmaktadır. Başbakan Erdoğan'ın son dönemdeki milliyetçi söylemlerinin birkaç nedene dayanabileceğini düşünüyorum. Elbette bunlardan biri, gittikçe etkisi kendisini daha fazla hissettirecek olan ekonomik krizden kaynaklı tepkileri manipüle etmektir. Sisteme yönelik toplumsal

öfkenin hedefini değiştirecek bir strateji, sandıkta iktidar partisinin işini nispeten kolaylaştıracaktır. Yeni bir anayasa yapamamanın eksikliğini örtmek ve kapatma davasından sonra sergilenen güvenlik bürokrasisi ile uyumlu hareket etme refleksi bu milliyetçi söylemle kolaylaşmaktadır. Nihayet iktidar partisinin, CHP ve MHP'den aşağı kalmayan milliyetçi söylemlere yönelme cesaretinin en önemli sebeplerinden biri, daha demokrat bir siyasal alternatifin olmamasıdır. Bunun rahatlığı içerisinde hareket eden Başbakan Erdoğan, nasıl olsa liberal, muhafazakâr hatta sosyal demokratların yönelebileceği başka bir adres olmamasının keyifliğini yaşamaktadır.

Bu durum da göstermektedir ki, Türkiye ya gerçek bir özgürlükçü demokrat cepheyi siyaset arenasında inşa etmenin yolunu bulacak ya da gittikçe milliyetçi söylemlere teslim olacaktır. Sol milliyetçilik ya da sağ milliyetçilik, muhafazakâr milliyetçiliğin alternatifi olamaz. Dahası bu çoklu milliyetçi yaklaşımlar kaçınılmaz olarak Kürtler içerisinde de milliyetçi tepkilerin yaygınlaşmasına hizmet edecektir.

Farklılıkları barındırabilecek bir platform

-Türkiye'de yoksullukla mücadelenin, Kürt sorununun banşçı çözümünden ayrılmadan ele alınması gerektiği açıktır. Bu durum, emek, demokrasi, banş, insan hakları, çevre, kadın hakları ile ilgili çabaların ortak siyasal zeminlerde örgütlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Kürtlerle Türklerin birlikte yaşadığı bölgelerde işsizlik arttıkça linç girişimlerinin arttığı bir ortamla karşı karşıya kalmak için bu yöndeki çabalara yoğunlaşmak gerekmektedir. Elbette sadece seçimlere endekli olmayan ama 29 Mart tarihinde de toplumun önüne ciddi bir kalıcı alternatif koyabilen siyasal hareketler, uzun dönemde Türkiye halklarına stratejik bir iyilik yapmış olacaklardır. Bugüne kadar yürüttükleri mücadele ile Türkiye'de bir etnik iç savaş yaşanmasına karşı önemli bir katkı sunan hareketlerin, bundan sonra ortaya koyacakları birlikteliğin ortaya çıkaracağı sinerji de toplumsal banş açısından ciddi bir güvence olacaktır. Türkiye emekçilerinin çıkarlarının gözetilebilmesi için, ortaklaştırılmış bir demokrasi mücadelesi üzerinden yeni bir dayanışma zemini geliştirilmesi gerekmektedir. İşsizlik ve yoksulluğun, inançlar ve etnik kimliklere bakmaksızın ortaya çıkaracağı mağduriyetler karşısında, bu farklılıkları bünyesinde barındırabilen bir mücadele platformuna olan ihtiyaç gittikçe kendisini daha fazla hissettirecektir.

Milliyetçilik, faşizm ve burjuvazinin kriz yönetimi

HALUK GERGER

Milliyetçilik, işçi sınıfına, giderek emeğe, bütünüyle yabancı bir ideoloji olarak, onun bilincinin karartılmasında hep kritik bir rol oynamıştır. Bir başka ifadeyle, milliyetçilik, burjuvazinin emekçilerin manipülasyonunda kullandığı en etkin araçlardan biri olagelmıştır.

Her şeyden önce, milliyetçilik, bir ideolojik saldırı aracı olarak, kapitalizmin "burjuva demokrasisi"nin temel sorununu çözmede kullanılmıştır. "Burjuva demokrasisi," özünde, emekçilerin büyük mücadeleler sonunda kazanmış olduğu (ya da, aynı şey olmak üzere, burjuvazinin emeğe kerhen vermek zorunda kaldığı) hakların bir toplamıdır. Lenin'in isabetle saptamış olduğu gibi, bir noktadan sonra demokrasi kapitalizm ile bağdaşmaz. Ekonomik eşitsizlik üzerine oturtulmuş politik eşitlik (eşit oy) sistem tarafından nihayet bir noktaya kadar kaldırılabılır bir yüküttür. Bu, politik bakımdan böyledir. Ekonomik ve sosyal ilişkiler bakımından da, kapitalizm ile demokratik eşitlik arasında belirli bir noktadan sonra çözülemez çelişkiler söz konusu olur. Burjuvazi, dolayısıyla, yöneten-egemen sınıf olarak, "demokrasi" ile olan bu temel çelişkisini kabul edilebilir düzeylerde tutmak zorundadır. Bu bağlamda, çıplak devlet şiddetinden ideolojik aygıtlara uzanan pek çok araç kullanılır ve milliyetçilik de bunlardan biridir.

Özel bir denetim mekanizması

Kriz dönemlerinde, esas olarak birbirine bağlı bir dizi nedenden dolayı, milliyetçilik çok özel bir denetim mekanizması olarak kullanılır.

Birincisi, iç disiplinin örülmesi ve buna bağlı olarak, daha üstün bir toplumsal tutunum değeri olarak, hak aramanın sınırlandırılması, bireysel ve sınıfsal özverinin gönüllü kabulü için, milliyetçilik en aşırı formlarında (şovenizm) bilinçleri felç etmek üzere kullanıma sokulur.

İkinci olarak, şarlatan bir popülizmin baskıcı rejimine, giderek, faşizme çanak tutacak ve böylece sermayenin önce yıkıma uğrayan "değerler hegemonyası"nı, ardından da "yönetme krizi"ni yeniden tesis edecek bir araç olur milliyetçilik. Unutmamak gerekir ki, krizlerin ağır faturasını emekçilere ödettirmek, emekçilere işsizliği, yoksulluğu,

ücret ve hizmetlerdeki kısıtlamaları dayatmak ve direnişlerini kırabilmek için burjuvazi devletin zor aygıtlarını da harekete geçirmek durumundadır; bu bağlamda milliyetçilik sadece zemin hazırlamakla, milliyetçi teröristlere imkân sağlamakla kalmaz, doğrudan baskı unsuru ve aracı olur, tabiri caizse, maddi baskı gücüne dönüşür.

Üçüncü olarak, "dışa karşı" çatışma yaratmak, kriz dönemlerinde egemenlerin derterine derman olur. Bu kıskırtıcılığın ana aracı elbette milliyetçiliktir, şovenizmin körüklenmesidir.

Dördüncü olarak, krizdeki sermayeler ve devletlerince tımandırılan milletler arası hasmane ilişkiler ve gerektiğinde çatışmalar, savaşlar, sonunda, artık kendiliğinden milliyetçilik ateşini global çapta bir yangına çevirir ve bu yangında halklar yakılır.

Kriz dönemlerinde, sermayeler, özellikle de kaynaklar ve pazarlar üzerinde tam denetime gereksinim duyan tekeliler arasındaki rekabet, emperyalist boğazlaşmalara zemin hazırlar. Bunalımıyla korkuya, giderek, can derdine düşen, bu nedenle de yırtıcılaşan sermaye, saldırganlaşır. Ayrıca unutmamak gerekir ki, ya krizler eşitsiz gelişmenin olgunlaştığı dönemlere denk gelir ya da krizler eşitsiz gelişmeyi tetikler ve hızlandırır ve tabii bu da emperyalistler arasındaki yeniden paylaşım çatışmasını derinleştirir. Bu durumda da, milliyetçilik doruğa çıkartılır, dünyayı kasıp kavurur.

Hitler'i, Mussolini'yi yaratan...

Sermayenin hizmetine koşulmuş/soyunmuş milliyetçi odakların her biri, sistemin ve burjuvazinin yukarıda saydığımız nesnel dinamik ve yöneliminden vazife çıkartırlar. Burada temel yöntem, kıskırtıcılık ve terördür. Amaç, direnenleri tasfiye etmek, emekçileri bölmek ve birbirine kırdırmak ve nihayet toplumu sindirmektir. Faşizm, burjuvazinin kriz yönetimi olarak, bu zemin üzerinde yükselir. Burjuvazi ve onun devleti, silahlı ve silahsız bürokrasi, bu senaryoda perde arkasında özendirici, cesaretlendirici, kolaylaştırmacı roller üstlenirler. Ya da, daha az gelişmiş kapitalizmlerde, devletin silahlı bürokrasisi yönetimi doğru-

dan üstlenmek zorunda kalır, bunun için de gerekli toplumsal zemini hazırlamaya yönelik psikolojik savaşla başlar işe.

Tarih bize bu konuda yeterli örnek ve kanıtları sunuyor. İçeride, emekçilerin baskı altına alındığı rejimler, dışarıda ise, irili ufaklı savaşlar, kriz dönemlerinin milliyetçi-militarist yoğunlaşmasının somut tezahürleri olarak ortaya çıkar. En uç örnekleri ise, 1929 Bunalımı'ndan sonra görmek mümkündür. Faşizm, Nazizm ve İkinci Dünya Savaşı, izlenen seyri, stratejileri ve sonuçları gösteren, Hitler, Mussolini, Franko önderliğindeki milliyetçi akımların taktik ve stratejilerini ortaya koyan örneklerdir. Tabii, perde arkasındaki tekellerin ve düzenin "devlet adamları"nın bu süreçteki uğursuz rolünü de unutmamak gerekir.

Kriz; AKP'yi taşıran son damla!

Öncelikle şunu saptamak gerek:

Türkiye'deki "İslamcı", "Milli Görüşçü" ya da "İslami liberal" AKP'cilerin "Osmanlı"ya öykünmeci düşlerinin de gerisinde "Türkçü bir hegemonya" hep varolagelmıştır. "Tedhişçi Türkçü" bir şovenizm Türkiye'de bütün sistem içi ideolojileri kesen bir özellik taşımaktadır. Söylem, günü kurtarmaya yönelik taktik yaklaşımlar, demagojik çıkışlar, vs. sadece gerideki özü gizlemeye yarayan görüntülerdir. Kirli Savaş'ın çok yönlü yıkıntılarının ardından "inkâr"ın eskisi gibi kaba biçimde sürdürülememesine karşın "imha" geleneginin, yani şiddete dayalı politikaların devamının nedenleri burada yatmaktadır.

İkinci olarak, düzen ve devlet adına tasfiyecilik misyonuna soyunmuş AKP-liberal yaklaşımı, son günlerde iki nedenden ötürü başansız olmakta. Bunlardan biri, tasfiyeci yaklaşıma, reform aldatmacasına dayalı "iyi polis" rolüne Kürt halkının rağbet etmemesi. İkincisi, bu "yumuşak tasfiye" hamlesine eşlik eden militarist şiddetin ihtiyaç duyulan psikolojik ve somut askerî sonuçları yaratamamasıdır. Şimdi, krizle birlikte, tasfiyeci AKP-liberal koalisyonu elindeki ekonomik kozları da yitiriyor. Dolayısıyla da, sizin de tespit ettiğiniz gibi, AKP hırçınlaşıyor, aslına dönüşüyor ve görüntüsünün ardındaki gerçek çirkin yüzü ortaya çıkıyor. Şiddet-politik/ideolojik manipülasyon-ekonomik rüş-

vet "şeytan üçgeni"nin ilk iki bacağı zaten yeterince başarılı olamamıştı; kriz de, son unsuru etkisizleştirdi.

Kriz koşullarında ve IMF baskısı altında gireceği yerel seçimlerde AKP bölgede başansızlığa uğradığında, genel yoksullaşma ve baskı ortamında, sınıf mücadelesiyle iç içe geçecek Kürt mücadelesi karşısında militarist kanatla ve özellikle de Genelkurmay'la daha fazla bütünleşecektir. Bu durumda, yeni bir şiddet ve baskılama dalgasında, elindeki temel koz, ABD ve 'Güney' desteği olacaktır. Bu destek ne kadar mümkündür, hangi ölçülerde ve ne kadar etkili olacaktır şimdiden kestiremeyiz.

Ne yapmalı?

İşte tam da bu noktada, içeride Türk emekçilerle Kürt halkı arasında kurulacak sınıfsal-demokratik bağlar tayin edici olacaktır. Bu noktada asıl sorumluluğun ve görevin Türk emekçilere ve onların politik öncülerine düştüğü açıktır. Sınıfsal ve ulusal sömürüyle baskıya karşı toplumsal ve ulusal kurtuluşun birlikte örülebileceğine dair bir bilincin hayata geçirilmesi durumunda her şey bütünüyle değişecektir kuşkusuz.

Şimdi yerel seçimler ikili bir fırsat yaratmaktadır. Kürt illerinde AKP'nin kesin bir yenilgiye uğratılması, her şeyden önce psikolojik ortamı radikal biçimde değiştirecektir. Moralin, aynen kitlelerle buluşmuş teori gibi, bir madde güce dönüşmesi süreci başlayacaktır. Bu seçim sürecinde, ikinci olarak da, Türk emekçilerinin Kürt sorununda eğitilmelerine özel önem verilmelidir. Buradaki "ortaklık", halkların kardeşliğine giden yolda ilk adımdır ve Türk sosyalistler asıl bu mesele üzerinde inşa etmelidirler seçim stratejilerini ve propaganda faaliyetlerini. Bölgede doğrudan Kürt yoksullarının ve yurtseverlerinin "seçim intifadası", öteki yerlerde de Kürt ve Türk emekçilerin, "millî eşitlik" anlayışı temelinde, barış ve politik çözüm talepleriyle sınıfsal çıkarlar ve taleplerini birleştirdikleri bir toplumsal hareketlilik, büyük olanaklar yaratacaktır. Krizin daha da ağırlaşacağı 2009'un keskinleşecek sınıf mücadelesinin ve yükselecek Kürt dinamiğinin gereklerini karşılamaya böylece hazırlanmış olacağız hep birlikte.

KRİZ ve MİLLİYETÇİLİK

sarmalındaki siyaset tablosu

AHMET YAŞAROĞLU

Kapitalist sistemin krize girdiği, özellikle de krizin genel bir dünya krizine dönüştüğü dönemler, şovenizme dönüşmüş milliyetçiliğin de güçlendiği dönemlerdir. Bu durum, genellikle burjuva iktidarlarının, keskinleşen sınıf çelişkilerinin doğuracağı sorunları geri plana itme çabaları ile ortaya çıkar. Hatırlanacağı gibi 20. yüzyıl iki büyük dünya savaşına sahne olmuştur. Bu savaşların kriz sonrasına denk gelmeleri tesadüfi değildir. Kriz, pazar sorununu ağırlaştırmış, emperyalist devletler ve gruplaşmalar krizin yükünün kimin ve kimlerin sırtına yıkılacağına mücadelelerine girişmişlerdir. Yani krizin yükünün içeride işçi ve emekçilerin sırtına yıkılması zorunlu ama yeterli değildir. Pazar sorunu dağ gibi durmaktadır ve rakip emperyalist devletin pazarlarının yağmalanması zorunlu olarak gündeme gelir.

Milliyetçilikten şovenizme...

Bunun iç politikadaki yansıması, milliyetçiliğin kısırtılarak "cephe gerisinin" yedeklenmesi ve sağlamlaştırılmasıdır. "Ulusun çıkarları" üzerine yoğun bir propaganda eşliğinde milliyetçilik kısırtılır. "Millî çıkarları" tehlikede olduğu, bu çıkarların dünyanın neresinde olursa olsun elde edilmesi ve savunulması gerektiği sık sık dile getirilir, iç politika buna göre yeniden şekillendirilir. Ama burada milliyetçilik bir örtüdür. Çünkü artık emperyalist burjuvazi ulus adına değil, tekellerin çıkarı uğrunda savaşa atılmaktadır. Görünüşte yürütülen propaganda da milliyetçi öğeler egemendir. Ama artık söz konusu olan geçmiş dönemin milliyetçiliği değil, emperyalist burjuvazinin şovenizmidir. Burada, milliyetçilik şovenizme dönüşmüş, "üstün ırk" vb. malzemelerle de güçlendirilmiştir.

Çünkü kriz dönemlerinde iç çelişkiler de sertleşmiş ve yoğunlaşmıştır. Sermaye ile işçi sınıfının çıkarları arasındaki uzlaşmaz karşıtlık keskin bir biçimde ortaya çıkmıştır. İşçi sınıfı ve emekçi yığınlar krizin yükünü omuzlamak istememektedir. Hem krizin işçi ve emekçi sınıfların sırtına yıkılması, hem de onların "ülkenin ve devletin ortak çıkarları için" emperyalist burjuvazinin peşine takılması gerekmektedir. Bu iş için milliyetçilik yardımı çağrılır. Sınıf çıkarları değil, aslında emperyalist burjuvazinin çıkarlarının ifadesinden başka bir şey olmayan milliyetçi, şoven fikir ve akımlar emekçi yığınlar içinde yaygınlaştırılmaya çalışılır.

Bin örnek; Nazizmin yükselişi

Bu açıdan bakıldığında İkinci Dünya Savaşı öncesi durum tipik özellikler göstermektedir. Almanya birinci paylaşımından yenik çıkmıştır. Sadece pazarlarını ve sömürgelerini kaybetmekle kalmamış, kendi toprakları da yağmalanmış, ağır tazminatlarla mahkûm edilmiştir. Yani savaşın faturasının ödenmesine ve yükünün kaldırılmasına ortak edilmiştir. Bu, diğer yenilen devletler için de geçerlidir. Kaldı ki bu ülkelerin halkları daha ağır bir fatura ödemeye mahkûm edilmişlerdir. Savaşın ardından dünya kapitalizmi kısa süreli bir stabilizasyon (toparlanma ve istikrar) döneminin ardından ağır bir bunalıma girmiştir. 1929 Büyük Bunalımı da denilen bu genel dünya bunalımı, kapitalist emperyalist dünyayı baştan sona egemenliği altına almıştır.

İşte Almanya'da olup bitenler, Nazizmin yükselişi ve bu süreçte milliyetçi ve ırkçı öğelerin kullanılması tipiktir. Hitler ve partisi hem ekonomik krizi, hem de Almanya'nın mahkûm olduğu savaş tazminatlarının ağırlığını ve kaldırılması gerektiğini kullanarak, Almanların "üstün ırk" oldukları propagandası eşliğinde -diğer emperyalist devletlerin desteğini de alarak, çünkü asıl hedef sosyalizmin anayurduna saldırı- iktidara yürümüştür. İtalya ve Japonya için de aynı olmamakla birlikte benzer gelişmeler söz konusudur. Burada milliyetçilik şovenizme dönüştürülerek kullanılmış, yeni bir paylaşım savaşının adımları atılmaya başlanmıştır. Şovenizm, kitlelerin emperyalist burjuvazinin peşine takılması için zorunlu ve gereklidir. Ateşe sürülecek kitlelerin ulusun ve devletin çıkarlarının burada olduğunun ikna edilmesi, ikna edilemeyenlerin bastırılması, gerekirse imha edilmesi ve sindirilmesi gereklidir artık. Aslında buradan bakıldığında bile, şovenizm ve milliyetçiliğin ulusları, ülkeleri yıkıma ve felakete götürdüğü kolaylıkla görülebilir.

'Tereyağı, peynir değil, top ve tüfek!'

Yeni savaş hazırlıkları demek, aynı zamanda ekonominin ve toplumsal yaşantının askerileştirilmesi ve militarleştirilmesi demektir. Kriz dönemlerinde askerî harcamaların artırılarak ekonominin toparlanacağına ilişkin genel bir kanı mevcuttur. Askerî harcamalar ekonominin can-

landırılması için önemli rol oynasalar da, tek başına askerî harcamalar ekonomilerin toparlanması için yeterli değildir. Bunun için ekonominin genelinde de bir toparlanma göstermesi ve ilerlemenin olması gerekir. Ama askerî harcamalar yeni savaş hazırlıkları için mutlaka gerekli ve zorunludur.

Milliarizm, milliyetçilik –şovenizm– eşliğinde güçlenir ve “ülkenin savunulmasında askerî harcamaların zorunluluğu” tüm topluma kabul ettirmeye çalışılır. Nazi döneminin propaganda afişlerinde, krize ait ilk dönemlerde kazanlarda kaynayan sosisleri yemek için bekleyen emekçiler yer alırken, iktidara geldikten sonra artan militaristleşme ihtiyacı ile birlikte “tereyağı, peynir değil, top ve tüfek” afişlerinin propaganda amacıyla yaygın bir şekilde kullanılması söz konusudur.

Bu bölümde söylediklerimizi özetleyecek olursak; Kriz dönemlerinde kitlelerin sınıf çıkarları temelinde mücadele etmeleri değil, egemen burjuvazinin çıkarlarının arkasında hizaya geçmeleri istenir. Emperyalist burjuvazinin daha fazla pazar payı, hammadde kaynaklarının ele geçirilmesi, rakip devletlerin geriletilmesi vb. gibi uygulamak istediği gerici politikalar –bağımlı ülkelerin işbirlikçi yöneticilerinin kendi ülkelerinde uyguladıkları politikaları da bu gerici politikaların arkasına koymak gerekir– milliyetçilik ve şovenizm kışkırtılmadan, toplumsal yaşam militarizmin çıkarlarına göre şekillendirilmeden uygulanamazlar. Demek ki, kriz dönemlerinde milliyetçiliğin ve şovenizmin kışkırtılması, ekonomilerin militaristleşmesi zorunlu ve gerekli olmaktadır.

Türkiye'nin 'olağan' milliyetçiliği

Bu genel tablo çerçevesinde Türkiye'yi ele alırsak...

Ülkeyi yöneten işbirlikçi egemen sınıflar açısından milliyetçi propaganda, her dönemde, farklı gerekçelerle baş vurulan kara propaganda türlerinin başında gelir. Bu nedenle ülkenin milliyetçi, şovenist kışkırtmalarının yoğunlaştığı dönemler ile “olağan” dönemleri ayırt etmek her zaman çok kolay olmaz. Yakın geçmişe bir göz atacak olursak, Kıbrıs sorunu, Ege sorunu, Bulgaristan Türkleri sorunu, Ermeni sorunu, Kürt sorunu vb. gibi sorunlar bazı dönemlerde gelip ülkenin baş gündem maddesini oluşturmuşlardır. Bunlardan Kürt sorunu ise diğer sorunlardan öz ve nitelik itibarıyla ayrılmaktadır.

Kürt sorunu hemen hemen son 25 yılda ülkenin iç politik yaşantısına damga vurmuş olan bir sorundur. Ülkeyi yöneten egemen sınıfların bu sorun nedeniyle en fazla başvurdukları demagogilerin başında “vatanın ve milletin birliği ve bölünmezliği” gelmektedir. Bugün Kürt sorununun varlığı artık inkâr edilememektedir. Ama iş çözüm noktasına geldiğinde, devletin yöneticileri ve düzen partileri sorunun demokrasi ve eşitlik içerisinde çözülmesine

şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Kürtlerin küçük kırıntılarla yetinmesi gerektiğini zorla kabul ettirmek isteyen bir pozisyondadırlar. Sınırlı Kürtçe yayın, göstermelik ekonomik yatırımlarla Kürtlerin yetinmesi istenmektedir.

Bugün hükümette olan AKP ile, muhalefet partileri olan CHP ve MHP arasında Kürt sorununa yaklaşım konusunda özde bir farklılık kalmamıştır. Seçimler öncesinde milliyetçi-şovenist koro (Genelkurmay'dan, CHP'ye, MHP'ye vb.) karşısında sessiz kalarak, Irak Kürdistanı'na yönelik harekâta yeşil ışık yakmayarak Kürtlerin bazı kesimleri arasında umut yaratan AKP Hükümeti, bugün muhalefet ve Genelkurmay'ın her dediğini gerçekleştirmiş durumdadır ve gelişmelerin yönü, hükümetin bu doğrultuda ilerleyişini sürdüreceğini açıkça ortaya koymaktadır.

AKP ne yapacak?

Bugün bir taraftan derinleşen ekonomik kriz, diğer taraftan yerel seçimlerin yaklaşması hükümet partisi olarak AKP'yi, keskin tercihlerle karşı karşıya bırakmaktadır. CHP ve MHP bu konuda nispeten daha “rahattır”, çünkü onların Kürtlerden bir beklentileri şimdilik bulunmamaktadır. Hükümet partisi AKP ise bir yandan giderek derinleşen ekonomik kriz ve bu krizin zorunlu kıldığı ekonomik “tedbirleri” uygulamak –bu uygulamaların sonuçları, Kürt bölgelerinin ekonomik geriliği göz önüne alındığında oralar da daha yıkıcı olacaktır. Bölge açlığın ve yoksulluğun pençesine daha fazla atılacaktır– zorundayken, diğer yandan da yerel seçimlerde Kürtlerden oy isteme ihtiyacı ile karşı karşıya bulunmaktadır.

AKP, sermaye sınıfına kendisini, diğer şeylerin yanı sıra “ülkenin her tarafından” –Kürt bölgelerinden de– oy alabilen tek parti olarak kabul ettirmiştir. Bu durum, AKP'nin milliyetçiliği ve şovenizmi kışkırtmada diğer partilere göre biraz daha sıkıntılı olacağını göstermektedir. Ancak AKP hükümet olarak zaten bu politikaları uygulamakta, bu konuda “az söz, çok iş” taktiğini uygulamaktadır. Başbakan muhalifleri tarafından her sıkıştırıldığında, hükümetin yaptıklarını, olup biteni örnek göstermekte, hızını alamadığı dönemlerde de “ya sev ya terk et” çizgisine sanılmaktadır. Biri diğeriyle çelişmiş gibi görünen, ancak AKP'nin dinciliğinin milliyetçilikle malul olması ve geleneksel devlet politikalarına yakınlığı nedeniyle bütünlük arz eden politikalar bunlar.

AKP'nin bir taraftan milliyetçiliğe sanılırken, diğer taraftan Kürtler arasında altan alta –örgütleri yoluyla, tarikat ilişkilerinin yardımı ile– “aslında hükümetin başka şeyler yapmak istediği” propagandasını yapacağından kuşku duymamak gerekir. Bu propaganda, malum “takiye” marifetinden başka bir şey değildir. AKP, krizin getirdiği sorunlar karşısında ülkenin Kürt illeri dışındaki bölgelerinde, dinciliğe bulanmış bir milliyetçiliğin propagandasını yap-

rak, kitlelerin somut istem ve talepleri karşısına "ortak değerler" (din, milliyet), yardımları öne çıkarmak konusunda kıvrak bir politika izlemeye çalışacaktır. Ancak bu politikanın, hayatın gerçekleri karşısında eski etkinliğini gösterebileceği de ortadadır.

Şu bir gerçektir; ülke son genel seçimler öncesinde, Kürt sorunu konusunda muhalefet partilerinden Genelkurmay'a uzanan, milliyetçi, şovenist propagandanın yoğunlaştığı, ama bu politikaların hükümetin lehine yazıldığı bir dönemden geçmiştir. Ancak bu dönem geride kalmıştır. Gelişmeler, hükümet partisi, muhalefet partileri ve Genelkurmay arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmıştır. Ekonomik krizin derinleşmesi, Türk ve Kürt emekçilerinin mücadele birliğinin oluşmaması ve bu yönde var olan eğilimlerin geriletilmesi yönündeki gerici adım ve politikaların öne çıkacağını göstermektedir. AKP'den CHP'sine, MHP'sine kadar bütün gerici partilerin kitlelerin mücadele birliğini engellemek için bu dönemde daha özel bir çaba gösterecekleri açıktır.

Kriz ve mücadele olanakları

Ancak Türk-Kürt işçi ve emekçileri krizin sonuçlarından ağır bir biçimde etkilenmeye başlamışlardır. Kürt illerinde açlık ve yoksulluk giderek daha fazla yaygınlaşmaktadır. Bu durum Kürtlerin ulusal taleplerinin yanına, sosyal ve ekonomik taleplerini de ekleyeceğinin somut göstergesi durumundadır. Ulusal hak eşitliği talepleri, açlığa, yoksulluğa, işsizliğe karşı taleplerle birleşip genişleyecektir. Bu durumun Kürt ve Türk emekçilerinin ortak bir müca-

dele çizgisinde birleşmelerine yeni olanaklar açacağını öngörmek gerekir.

Emekçi hareketi olarak Kürt ve Türk işçi ve emekçilerinin hareketinin gelişip güçlenmesi, şovenizmi ve milliyetçiliği bayrak edinmiş her türlü akım ve partinin gerici propagandasının etki alanının daralacağı anlamına gelir. Burada sorun, genişleyen mücadele alanının nasıl doldurulacağı sorunudur. Bu sorunun yanıtı ise öncelikle sınıf bilinçli Türk ve Kürt işçileri tarafından verilebilir. Ülkenin batısında bu işçiler yan yana sermayenin ve gericiliğin saldırılarına karşı mücadele etmektedirler. Şimdi sorun, bu mücadelenin daha geniş bir alana yayılması, halkın geniş kesimlerini de kendi etrafında birleştirecek bir mevziye doğru ilerlemesini sağlamayı başaramabilmektedir. Bu başarıldığında sermaye ve gericiliğin şovenizme ve milliyetçiliğe bulanmış kara propagandası da püskürtülmüş olacak, gericiliğin yaratmak istediği etki tersine çevrilebilecektir.

Özellikle Kürt cephesinden politika yapan kesimlerin, ağırlaşan krizin Kürt emekçi kitlelerini de ağır bir biçimde vurduğunu dikkate alarak, ulusal taleplerin yanına sosyal ve ekonomik talepleri de ekleyerek, kitle hareketinin daha güçlü gelişmesine yardım etmeleri daha bir önem kazanmış, güncelleştirilmiştir. Kitlesele bir Kürt emekçi hareketinin, Türk emekçilerinin mücadelesini ve eylemlerini de teşvik edeceğini öngörmek yanlış olmayacaktır. Bu durumun ise, Kürtlerin hak eşitliği ve demokrasi istemleri için, genel olarak tüm ülkede demokrasi için yeni olanaklar yaratacağını görmek gerekir. Krizden güçlü çıkmanın yolu da bu mücadeleleri başarıyla yürütmekten geçmektedir.

Diyarname

Hay ji diyarê xwe hebin, nûçeyên xwe

ji Diyarnameyê bixwînin

www.diyarname.com

Nûçe

Çand

Hevpeyvîn

Çapemenî

Serbest

Werger

Helbest

Çîrok

Quncik

Xêz

Foto-nûçe

Klîba hefteyê

Kriz cenderesindeki Türkiye güzergâhı...

OSMAN ERGİN

(DTP Siyasal Partiler-DKÖ Komisyonu Üyesi)

Kapitalist sosyo-iktisadi formasyon, dört yüz yıllık tarihinin en başat krizlerinden bir yenisinin (üçüncüsünün) ana rahmi olmanın sancılarını sarsılıyor.

Siyasal, sosyal ve iktisadi düzlemde buhran, kapitalizmin karakteristiğidir. Gerek 5 bin küsur yıllık sınıflı, sömürülü ceberut/baskıcı devlet gerçekliğinin son halkası olması bağlamında, gerek üretim, bölüşüm/tüketim ilişkisindeki antagonistik özü çerçevesinde ve gerekse insan/toplum ve doğa diyalektiğini dinamitleyen işleyişi açısından; kapitalizm, kriz/kaosla özdeşir.

20. yy'ın ilk çeyreğinin sonunda –1929, keza aynı asrın üçüncü çeyreğinde– 1974/75 ve yüzyılımızın ilk on yılında –2008– açığa çıkan buhranlar yukarıda sadece bir kaçını sıraladığımız somut olgulardan kaynaklanmaktadır. Özcesi, kapitalizmde krizler yapısal, kronik bir sorunsaldır. Ki, problemin kapsama alanı 'egemenlik' sınırlarıncadır. Bunun, bugün için tercümesi, kimi istisnalar hariç, denebilir ki tüm yeryüzüdür. Çünkü; 'küreselleşen' kapital "kendi suretinde bir dünya" ereğine geçici/devrevi olsa da ermiştir.

Bu, aynı zamanda zikredilen sosyo-iktisadi formasyonun küresel olarak kendi karşıt dinamiklerini ürettiğinin de delaletidir. Ve bu kapitalizm karşıtı, küresel emek, eşitlik, özgürlük, demokrasi ve sosyalizm kavgası bileşenlerinin barbarlık olarak somutlaşan "kapitalist suratlı dünyaya" karşı "insanlığın yeryüzünü" yaratma potansiyeli ve enerjisini bağrımlarında taşıdıkları akıldan çıkarılmamalıdır. Geleceğin demokratik, sosyalist uygarlığı da açığa çıkanlar, örgütlendirilen ve harekete geçirilen bu enerji ve potansiyel sahibi ezilen halklar, sömürülen emekçi sınıflar mücadelesi üzerinden yükselecektir.

Bu, hem evrensel düzeyde, hem de yereller düzeyinde böyledir...

Kriz coğrafyamızı es geçer mi?!

Bölge –Ortadoğu– ve ülke (Türkiye), içinden geçil-

mekte olan kriz sürecinden etkilenecek olan (kuşkusuz etkilenenin ne yönde bir rota izleyeceğini aşağıda vurgu yapacağımız güç ve gelişmeler belirleyecektir.) en hassas noktalardır. İktisaden güçsüz, sosyal olarak gelişmemiş, politik açıdan kriz merkezlerine bağımlılık içerisinde olan bu noktalar; savaş, militarist uygulamalar ve anti-demokratik gerçekliklerinden ötürü emekçi sınıflar ve halklar için âdeta cehennemi koşulların hüküm sürdüğü bir konumdur.

Kapitalizmin günümüzdeki 'kâbesi' olarak tanımlanan ABD'nin dünyayı yeniden dizayn etmede pilot bölge olarak ele aldığı coğrafya; kendinde barındırdığı tarihsel, kültürel ve uygarlıksal dinamiklere karşın günümüzde tam bir donmuşluk, kadavra derekesine düşürülmüşlük pozisyonunda tutulmaktadır...

Dilsel, dinsel, kültürel, etnik karşı karşıya getirilmelerin ve bunun koyu bir milliyetçilik/ırkçılıkla yürütülmesinin sahasına dönüştürülen coğrafyada halklar, özellikle de emekçi sınıflar, temel ekonomik, demokratik ve siyasal haklarından yoksunlaştırılarak azgın bir sömürü ve baskı cenderesinde tutulmak istenmektedir. Bu, onları örgüt-süzleştirerek ya da içlerinde konuşlandırdıkları Sistem Sendikacılığı ve/veya resmî kurumlar üzerinden gerçekleştirilmekte, yürütülmektedir.

Oligarşik, teokratik, monarşik, geri/katı ve statükocu yönetimlerin, bağlaşıkları oldukları emperyal-kapitalist merkezler çıkanna düzenlenen politikalar doğrultusunda bir hat izledikleri bu noktalarda, halklar, emek ve demokrasi güçlerinin parçalı, bölünmüş hali de ciddi bir zemin sunmaktadır söz konusu rejimlerin uygulamalarının sürdürülmesinde...

2008'in son ayları genel krizin, irdelenmeye çalışılan alanda açıkça hissedilmesine başlandığı bir kesit oldu. Kaldı ki, bu etkilenecek olan 2009'da çok daha yükseklerde seyredeceği, izlenimler ve yaşananlardan net olarak görülmekte ve anlaşılmaktadır.

Daha şimdiden sadece Türkiye'de on binlerce çalışan, yedek işçiler/işsizler ordusuna duhul olmuştur... 2009'da ise; gerçekleşecek işçi çıkarmalarının/kıyımlarının yüz binlerle olacağı ifade edilmektedir. Hasılı yoksular, açlar, işsizler ordusu hızla artarak devasa boyutlara ulaşmaktadır.

Kriz, olasılıklar ve sorular...

Bu gidişat, at başı giden bir radikalleşmeye mi evrilecek, yoksa enkazlaştırılarak, lümpen bir güruh haline getirilip ırkçılığın, faşizmin alt-toplumsal yapısına mı dönüştürülecek (otuzlu yıllar Almanyası gibi), yoksa bir 'yeni' ikinci cihan/paylaşım savaşına mı yol açacak, sorularını sordurtan bir süreçle yüz yüze geliyor gibiyiz...

Yoksa ikinci cihan harbi sonrası gibi, John Maynard Keynes 'yeniden' keşfedilerek kapitalizme yeniden bir 'bahar' mı yaşatılacak! -Peki ama bu; emekçi sınıfların, halkların ve sosyalist geniş bir alanın olmadığı, bunlara paralel olarak, kurtuluş, eşitlik, özgürlük, demokrasi ve sosyalizm dalgalarının kapitalist kıyılan vurduğu koşullar yokken olabilir mi?-

Yoksullaşmayla aynı düzeyde gelişecek radikalleşmeye herhalde itirazımız olmayacak ve üçüncü bir cihan harbi anlamına gelecek sonuç da ciddi bir tartışma konusudur. Ama ya, milyonlar ifade edilen açın, işsiz, yoksulun (Hintlilerin "*açlık insana fikrini yedirtir*" tespitini a-politik kalabalıklar bağlamında bir yerlere not etmeli miyiz acaba!) sistemce ırkçı/milliyetçi zehre tabii tutulmasının doğuracağı emek, halklar ve insanlık karşıtı etkilerine karşı önlem ve tavır ne olmalı? Unutulmamalı ki, çalışanların bile ekseriyeti halihazırda bile sistemin eksenindedir ve ihtiyaç duyduklarında kendi çıkarlarınıca, egemenlerce yönlendirmektedirler...

Teorik olacak ama, vurgulanmalıdır; ırkçılık ve milliyetçilik olarak tezahür eden bu durumun panzehiri ise empatik, dayanışmacı, demokratik ve eşitlikçi bir kimlik edindirecek bir yapıyı, dili ve üslubu kazandıracak çalışmalar başlatmak gereği ve zorunluluğudur.

Saptamalarımızın bu ikinci halkasının üzerinde ısrarla durmamızın nedeni, Kürt sorununun verili, çözülmemiş durumu ve problemin aşılmamasında ağırlıklı sorumluluğu bulunan demokrasi güçlerinin örgütsel gerçekliklerinin yanı sıra bölünmüş, parçalı duruşlarıdır...

'Küçük' efendilerin sıkıntıları

Sistem açısından, yaşanan krizi aşmak, krizi emekçi sınıflar ve halklara tahvil etmek bildik bir uygulamadır. Ki, yönlendiricileri olan ABD'nin sürdürdüğü işgallerin bir yanı sıra temel enerji kaynaklarını blokaj etme ve silah endüstrisine açık pazarlar üretmek iken, diğer hatta ağırlıklı boyu-

tu ise, iç hastalıklarını dışına taşırmaktır...

Nihayetinde "küçük" temsilcilerinin de yaptığı bundan farklı değil ve olmayacaktır. Bir "küçük" temsilci olarak "bizim" egemenlerin içerisinde bulundukları güçlükler, büyüklerinkinden/efendilerinkinden daha fazladır:

-Yüz milyarlarca dolarla ölçülen iç/dış borç, ülke iktisadının yüzde elli civarının illegal olması, milyonlarca işsiz, yirmi küsur yıldır öldürme/ölmeye yatırılan korkunç bir ekonomik profil, ahlaki, moral dejenerasyon, anti-demokratizm, güven yitimi/yönetememe vb. vb...

Tüm bunların ışığında, açıkça belirtilmeli ki, bırakın yaşanan iktisadi krizin ülke/bölgeyi es geçmesini, zaten söz konusu alanlar, coğrafya daha önceden ve çok boyutlu bir krizler sarmalı içindeydi, içindedir!

Sistem ve aktörlerinin ideolojik -medya, iletişim vs-, zor -güvenlik/kolluk güçleri, baskı, tutuklama, cezaevi vb-, artı yasakçı yasalarla krizi ve sonuçlarını emekçi sınıflar ve halklara yüklemeye çalışacağı hiç kimse için bilinmez değildir.

Ama en az bunun kadar bir diğer bilinen de artık inandırırlılıklarını geniş kitleler katında da yitirme safhasına geldikleridir.

Evet, kuşkusuz ki ellerindeki geniş olanaklarla ne yapabileceklerse onu ardlarına koymayacakları bilinmez değildir. En sıradan görevlilerinden, en yetkili ve etkililerine, hummalı bir çalışmada olacakları; dincisinden liberaline, sağcısından "solcusuna", milliyetçisinden muhafazakâna kadar her renk ve türden siyasal aktörlerine varana kadar; kitleleri manipüle etmek, muğlaklaştırmak, kafaları bulandırmak için yoğun bir çarpıtma ve tahrifat eşliğinde yürütecekleri, en az zarar, kaza ve bela ile süreci atlatmak isteyecekleri bilinmektedir. Ama işte, artık "mızrak çuvala sığmamaktadır"!

Sistemin bir seçenek olarak işleteceği estrümanlar bunlardır. Fakat bu çalgıların artık akort tutacak hali kalmamıştır. Kulakları tımalayan sermayenin kârını arttırmaya dönük homurtumsu sesler dışında...

Geleceği kazanmak için...

Yer yer karamsarlık olarak yansıma tehlikesine rağmen, çizdiğimiz tabloda, başta ifade etmeye çalıştığımız gibi, tüm bu verili/yaşanan olumsuzluklara karşın, halklarımızın, emekçi sınıfların ve emek, eşitlik, özgürlük, demokrasi ve sosyalizm mücadelesi bileşenlerinin bilgi, birikim, deneyim ve dahası haklılıkları, meşruiyetleri geleceği kazanacaklarının garantisidir.

Gelecek kendiliğinden kazanılmaz, kazanılamaz elbette! Yapılacak en sahici ve sonuç alıcı olacak olan, yakın günlerde çalışmalar belli bir doygunluğa ulaşan "Çatı Partisi" faaliyetlerini genişliğine ve derinliğine daha da yoğunlaştır-

maktır. Yani onu halklaştırmak, sınıflaştırmak, emekçi sınıfları ve halkları da onun öncülüğünde ilerletmektir. Bunun için; krizin yaratacağı işten atma, işsizleştirme saldırıları teşhir edilmeli, saldırı alanlarını sahiplenen etkinliklerde bulunmalı, sendika ve emek örgütlerinin dayanışma ve destek çağrılarının aktif katılımcıları olunmalı, emekçiler ve halklar arasında 'kardeşlik köprüleri' inşa edecek yoğun bir propaganda-ajitasyon/proajit, örgütlenme çalışmaları kesintisiz ve yoğun bir biçimde yürütülmeli, kriz karikatürize edilmeden; iş kıyımına uğramış işyeri emekçilerine, tıpkı '98 depreminde olduğu gibi Demokratik Toplum Partisi belediyeleri bir seferberlik ruhuyla dayanışma kampanyaları başlatmalı, "krizin bedelini müsebbipleri ödemeli" başlığı altında kampanyalar yürütülmeli, kıyım gerçekleştirilen her işyerinin malları mutlaka boykot edilerek "Tüketmeme Grevi"ne gidilebilmeli, başta sanayi kentleri olmak üzere yaygın ve geniş katımlı ortak mitingler yapılmalı, vs...

Bu ve benzeri çalışmalarda, özellikle DTP'ye özel ve özgün görev ve sorumluluklar düştüğü atlanmamalı, göz ardı edilmemelidir.

Bir, parlamentoda grubu olması bağlamında özgün (biçim ve türleri tartışılarak belirlenebilir) etkinlikler sergilenmelidir.

İki; kardeşleşmenin güçlendirilmesi ve sistemin yarattığı ırkçı, milliyetçi atmosferin, emekçiler üzerindeki ağır etkisinin kırılıp, yanılması için eylemli buluşmalar sağlanabilir...

Ew roj ji ne li durin...

Coğrafyamızın yürüyeceği güzergâh ve yol tayini bir

ışık, meşale gerektirmektedir. Bu, kuşku yok ki, halklarımızın ve emekçi sınıflarının ortak iradesi anlamına gelecek bir yapı olmalıdır. Ve elbette ilişkileri salt burayla değil, Ortadoğu ve dünyayla da ilişkili genişlik ve çapta bir ağırlık oluşturmalıdır, bu yapının!

Halklarımızın, emekçi sınıflarının tarihsel, kültürel, toplumsal birikim, deneyim zenginliği, insanlığı barbarlığın eşğine getiren kapitalist sosyo-iktisadi formasyonu aşacak ve insanlığın binlerce yıldır aralıksız süre gelen eşitlik, özgürlük, demokrasi, sosyalizm ve kurtuluş mücadelesini zaferle taçlandırarak enerji ve potansiyellere sahiptir!

Evet, insanlığın vazgeçilmezlerinin başına yerleşen sosyalizmle, sadece onunla yeryüzü mütebbessim bir ifadeye kavuşabilir.

Ve ancak o gün her türden kriz "tunç ve çıknın yanına, asan antika müzesindeki yerini alır..."

Kalemimiz danlmasın ve çalışmanın kardeşlik boyutuna katkı koysun diye son bir-iki tümcemizi Kürtçe dillendirelim.

Ew qeyma abori wê bi piştgiri u yekitiya çinên kedkar u gelan tékve here! Ji bo vé ji : réxistinek u tekoşinek hevbeş u hevpar ger bé li darxistin...

Qeyrana abori.desthilatdara dixê nav xof u tirsan. Tirsan wan ya heri mezin roja kefa destê gelan u kefa destê kedkar u karkera bikeve nav heve. Ew roj ji ne li durin...

Direnme hattı olmazsa krizden faşizm çıkar

PROF. DR. AZİZ KONUKMAN

1929 krizi en buhranlı geçen kriz olarak değerlendirilebilir. O dönemde, krizi aşmak için Keynes'in kamu müdahaleleri ile yaklaşımı söz konusuydu. Yani, piyasayı kendi haline bırakırsan kapitalizm mutlaka krize giriyor. Amerika'daki Keynesyen uygulamalar bu krizin aşılmasında katkı sağladı. Fakat Almanya ve İtalya'da daha vahim noktalara gelindi. Bu iki ülkede de faşizm gündeme geldi. Yani krizin aşılması demokrasi içerisinde mümkün olamadı. Hatta

daha da ileri gidildi, krizden çıkmak için emperyalistler arasında yeniden bir paylaşım savaşı gündeme geldi. Yani kriz, tek tek ülkeler düzeyinde aşılamadı. 1939-45 arası ikinci paylaşım savaşı gerçekleşti. Demek ki dünya ekonomisindeki krizlere baktığımızda, tarihsel olarak en yakın örneğini söylüyorum, "piyasayı kendi haline bırakınca krizler oluyor, bu nedenle Keynesçi açılımlar yapaalım" deniliyor. Hatta, daha öteye gidip "kamu müdahaleleriyle acaba sosyaliz-

me gidilebilir mi?" diye tartışanlar bile olabiliyor.

Oysa geçmişte bu böyle olmadı, bugün de olmaz... Örneğin, Cumhuriyet'in kurulması, 30'lardaki devletçilik politikası, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının sanayi planını oluşturması, devletin iktisat politikaları ile donatılması krizin sonuçları olarak değerlendirilebilir. Burada Sovyetler Birliği'nin varlığı ise emperyalist ülkelerin en zayıf halkalarının, (Türkiye gibi) açılım yapmalarına katkı sağladı. Zira bu ülkelere Sovyetlerin yardımları oldu.

Ancak, sosyalist Sovyetlerin varlığına rağmen dünya faşizme sahne oldu...

Bugün ise sosyalizmin kapitalizme tehdit oluşturacak bir durumu söz konusu değil. Elbette, Bolivar devrimciliğinin Latin Amerika'ya etkisi söz konusu. Chavez ve Morales'in etkileri ortalığın o kadar da boş olmadığını gösteriyor. Tamam, Sovyetler gibi çok ciddi nüfuzları yok ama en azından bu gelişmeler de ortada duruyor. Yani sınıf temelli anti-emperyalist bir duruş önemli. Bu duruş sınıf temelli olmak zorunda. Çünkü aksi olursa, ne kadar emperyalizme karşı olursak olalım milliyetçi etkide olursunuz. Böylece de kapitalizmle çok fazla hesaplama içerisinde olmazsınız ve bu milliyetçi eğilimlerin de nereye gideceği belli olmaz, faşizan eğilimler baş gösterebilir. Türkiye'de AKP bizi açık faşizme götürebilir. Zaten sivil bir diktatörlük söz konusu. DSP MHP koalisyonunu hatırlayın. 1999 Aralık'ında Stant By anlaşması imzalandı. O günden bu yana Türkiye'nin aslında 'şekli itibarıyla' parlamentosu var, demokratik kurumları var...

Burada öncelikli olarak bir kere bu IMF-DB çizgisinin dışına çıkabilecek bir arayış yolu oluşturabilmek gerekli. Özelleştirme mi var; buna karşı çıkabilecek tek güç emek gücü. Yeniden bir kamu müdahalesinin canlandırılması için de tek güç, emek... Yani özelleştirilmiş, kaybedilmiş bütün iktisadi güçleri yeniden oluşturabilecek, bunu becerebilecek sınıf, işçi-emekçi sınıfı.

Her şeyden önce bir direnme hattı oluşturabilmesi lazım. 2001 krizinden önce hatırlayacaksınız bir emek platformu kuruldu. Emek platformu, sendikalar üzerinden alternatif program mı geliştirir diye eleştiri aldı. Ama sol partiler, sosyalistler, sosyal partiler bunu ete kemiğe bü-

ründüremezse, tarihsel olarak bu sorumluluğu emek cephesi üstlenir.

Alternatif bir hat izlemek lazım. Mesela, doğalgaz zamlarını geri aldirmek, özelleştirmeleri durdurmak lazım. Yani siz 'aa bir güç var' dedirtmezseniz, bu boşluğu gerici güçler, milliyetçi akımlar doldurur. Sisteme olan genel rahatsızlıktan beslenir ve açık bir faşizm gelir.

Mesela küreselleşme ile beraber özelleştirmeler geldi. Özelleştirmeler kriz olduğu için mi gündeme geldi. IMF ve Dünya Bankası'nın dayattığı bütün programlar dünya kapitalizminde kriz yokken gündeme geldi. Kriz şartlarında ise bütün bunlar daha da ağırlaşacak, az gelişmiş ülkelerdeki kayıplar daha da büyüyecek. Baskılar bunu daha da artıracak. Açık faşizme gitme işi derken aslında bunu kastediyorum.

Bunu önleyecek biricik güç, emekçiler, onların örgütleri, partileri, bir direnme hattı oluşturmali. Oluşmazsa senin programın havada kalır ve faşizm açık hale gelir. Parlamenteyle bile gerek kalmaz. Asker gelir falan deniliyor ya, asker neden gelsin, siviller askerin yapacağı her şeyi zaten yapıyorlar. Yani 15 günde 15 yasayı 12 Eylül bile yapamazdı mesela.

Evet, direnme hattı lazım. Mısır'da iki sene önce ekmeğe zam geldi, bütün örgütler halkı sokağa döktü, zam geri alındı. Bizde bu pratikler yok. Yani 15-16 Haziran'ı hatırlayın. Buna benzer şeyler yok. 29 Kasım mitingi yapıyoruz, toplanıyor, 'kahrolsun faşizm' diye bağınıyor, sonra dağılıyoruz. Bir nevi kitlenin sıkıntısını boşaltması gibi bir şey. Bu çok kötü, insanlara, "gidiyoruz ama bir şey olmuyor" dedirtiyor. O, bir şey olmuyor kısmında, direnme hattının devreye gimesi gerek. Bunu yapamazsak diğerlerini yapamayız. Onu yapamadığımız andan itibaren de diğer güçlerin güçlendiğini görüyoruz, açık faşizm oradan geliyor.

Sadece çalışan kesim değil yoksullar, üretici sınıf işlevini kaybetmiş işsiz kesimler, hiç iş hayatına atılmamış kesimlerle de diyalog gerekli. Yeni bir dil oluşturmak lazım.

Böyle olmazsa 29'dan daha kötü bir dönem bizleri bekliyor. Çünkü o dönem, alternatif bir sosyalizm vardı.

Kriz sırtlanlarına karşı emekçi enternasyonalizmi!

RAGİP ZARAKOLU

– Ekonomik krizin yoğunlaştığı dönemlerde, milliyetçiliğin ve militarizmin yoğunlaşması egemenler tarafından özellikle kışkırtılır. Bir yanda sınıf bilinci yoğunlaşır, siyasal kurtuluş doğrultusunda irade daha pekişirken, öte yandan egemenler bakımından bu oluşumu berhava etmek daha da acil bir zorunluluk haline gelir. Her şey devrim ya da karşı devrim ikileminde kutupsallaşır. Yoğun ekonomik kriz bir yandan yığınsal işsizlik ve yoksullaşma nedeniyle büyük bir moral çöküntüye de neden olur. Emekçi kesimler üretimle olan bağları da koptuktan sonra, özellikle siyasal toparlayıcı bir örgüt ağından yoksunsa, dinsel ve milliyetçi ajitasyona çok daha açık hale gelirler. İçlerinde kabaran öfke, sisteme ve egemenlere yönelecekken, saptınırlar, kendi durumundan dolayı başka kökenden kardeşlerini, göçmen işçileri sorumlu tutmaya başlar, yoğun propaganda bombardımanı altında. Krizden, yoksullaşmadan, işsizlikten dolayı kapitalistleri, militaristleri, bürokratları, onların doymak bilmezliğini, plansızlığını sorumlu tutacak yerde, belli bir kurbanlaştınlacak azınlığı hedef alır. Nazi öncesi Almanya'da özellikle Yahudiler bu durumdadır. Bu bir anlamda sınıf içi de bir hesaplaşma ve tasfiyedir. Kriz içinde sırtlanışan kapitalistler, böylece başka kökenden kapitalistleri kendi çıkarlarına mülksüzleştirirken, bir yandan da kriz içinde kendilerini ayakta tutacak ek fonlar sağlamış olurlar. Emekçi kesimlerde ise, Yahudi emekçiler kurbanlaştırılır, emekçilerin kardeşliği arka plana itilir. Bir yandan da tam bir demagoji ile sanki her Yahudi kapitalist doğarmış gibi, sınıfsal öfke tek bir toplum üzerine yöneltilmiş olur. '29 krizi sırasında işsiz kalan emekçiler, finans kapitalin desteklediği Nazi partisini destekler hale gelebildi ne yazık ki. Sözde bu parti hem işçi partisi hem de sosyalist idi. Sonuç olarak ekonomik kriz önce ilk talanı gündeme getirirken, daha sonra da dış talanı gündeme getirdi.

Türkiye'de de "millî sermaye" yaratma politikası, I. Dünya Savaşı sırasındaki İttihat ve Terakki yönetiminden başlayarak, paralel ve benzer politikalar izledi. Bir yandan azınlık toplumların varlıklı kesimlerinin varlıkları yağmalanırken, emekçi kesimler de ülke dışına gönüllü ve gönülsüz sürgüne yollandı. Bunun bir nedeni de, Türkiye'de ilk emekçi oluşumların, doğal olarak kentlerde ve azınlık kö-

kenli işçiler arasında başlamış olması idi. İstanbul, gelecekte Yunanistan, komünist hareketin önderi olacak birçok mücadele insanının doğum yeri idi. Mustafa Suphi'den itibaren başlatılan "solcınım" politikası ise, sosyalist hareketin önemli zaafı ile doğmasına neden oldu.

2. Dünya Savaşı sırasında Varlık Vergisi ile Türk kapitalistleri hem zorlu rakiplerini tasfiye eder, onların birikimlerini yağmalarken, başka etnik kökenden kent işçi ve emekçilerini de ülke dışına göçe zorlayarak, onların yerine daha kolay ve yoğun sömürebilecekleri kırsal bölge insanlarını ikame ettiler. Ülkede kalan az sayıda başka kökenli kapitalist de, yatırımlarını üretim kesiminden çektiler, kalmakta inat edenler ise, özellikle 80 darbesi sonrası fabrikalarını, almak zorunda kaldıkları "Müslüman-Türk" ortaklarına devretmek zorunda kaldılar.

Devlet, "teröristlere karşı" kirlî savaşını, çok kez azınlık ya da Kürt kökenli iş adamlarından aldığı zorunlu "bağışlar" ile finanse etmedi mi?

Mağduriyete sorumlu uydurmak

– Ekonomik kriz dönemlerinde ana hedef özellikle sosyalizmin halkların ve emekçilerin kardeşliği şiarını alt etmek, onun yerine şovenizmi, ırkçılığı ve nefreti ikame etmektir. Kitlelerde mağduriyet duygusu yaratılır. Bu mağduriyetten dolayı asla kapitalist sistem değil, asla resmî ideoloji değil, asla asla bürokratlar, asla sahtekâr politikacılar, asla generaller değil, sömürge azınlıklar sorumludur! Alabildiğine komplo teorileri geliştirilir, metafizik safsatalar uydurulur, insanların kökenleri bir şantaj ve tehdit unsuru haline getirilir. Anti-semitizm azgınlaşır, her yerde Yahudiler ve dönme gizli Yahudiler aranmaya başlanır. Bu politikayla, azınlıklar arasında da dayanışma yıkılır. Bu safsatalara gönülden inanan Hristiyan azınlık mensuplarına bile rastlanır. Birçok Ermeni insanı bugün 1915 trajedisinden dolayı proto-faşist bir parti olan İttihat Terakki ve devam eden geleneklerini değil de, "dönmeleri" sorumlu tutabildi geçmişte.

Pek çok örneği vardır. Anti-semitizmin en önemli sözde kaynaklarından biri olan "Siyon Protokollerini", Rusya'da gerici bir papazın kaleme aldığı daha sonra ortaya çıkmadı mı? Gerici Rus Çarlığı 1905 Devrimi sırasın-

da, halk direnişini kırmak için "Kara Yüzler" diye bir hareket başlatarak, gerici kesimleri, çoğu emekçi olan Yahudi mahallelerine saldırtıp "pogrom"lar düzenletecekti. Kafkasya'da da halkları birbirine düşürecek, 1905 Devrimi'nden yakayı sıyırmayı başaracaktı.

Defansif hegemonya yerini fetihçiliğe bırakıyor

– AKP'nin tabanında zaten milliyetçi bir mayı da söz konusudur. AKP her ne kadar liberal-İslamcı bir makyaj ile topluma ve dünyaya sunulsa da, ana unsurunu "Millî Görüş" oluşturur. Bu da tam Ziya Gökalp'in harmanladığı İslam-Türk sentezidir. Ve AKP militarizm ile de uzlaşarak gittikçe daha bu çizgiye oturmaktadır. AKP yükselen ve son 30 yılda hızla modernleşen Anadolu sermayesinin temsilcisidir. Anadolu'daki eşraf bu sınıfın mayasıdır. Bunların sermaye birikiminde ana mayaları ise, 1915 yılındaki kıym, talan ve yağma oluşturur. Ve bu çevreler esas olarak, cezalandırılma ve gaspettikleri mülklerin iadesi korkusu ile Ankara'dan yükselen Kemalizmi desteklemişlerdir. Ama globalleşme ile "vesayet" in de sonuna gelinmiştir. Anadolu kaplanları, İstanbul'u bir de biz fethedelim dediler. İstanbul'un birbirini izleyen fetihleri bitmek bilmiyor. Bu da eski sözde laik elitleri rahatsız ediyor. Badem bıyıklıların her yana yayılmasından rahatsız oluyorlar. Ama tarih bize fethedenlerin de bir gün fethedileceğini öğretiyor. Saldırgan yayılmacı global kapitalizm her aracı kullanıyor. Arkaik fetih ideolojisini niye kullanmasın? İç talana yönelik, defansif Kemalist laik hegemonya bitti, ve yerini fetihçi hegemonyaya bıraktı. Bir zamanlar azınlık iş adamlarının yaşadığı korkuyu, şimdi bizim sözde modernist elitimiz yaşıyor. 12 Eylül ile solun üzerinde kazandıkları Pirus zaferi son demlerinde. Generallerin ve bürokratların hüznü bahani. Bence Wagner'in Götterdämmerung'unu (Tannların Günbatımı) koysunlar pikaba, dinlemek iyi gelir.

İslamın "millisini" yaratmayı da başardılar

– Bugün Kürt sorunu varolan siyasal iktidar ile milita-

rizm ile yapıştırıcı işlev görüyor. Yani Kürt sorununun çözülmezliği, Kürt sorununda, militarizm, Anadolu kaplanlarını "Kürtleri bölücü" bir olanak olarak görüyor ve ona tahammül ediyor. Militarizm ile AKP Kürt sorununun zora dayalı çözümünde hem fikir. Yani çözümsüzlüğünde. Bu Türkiye'nin geleceği bakımında en büyük tehlike. Kürtlere karşı her türlü şovenizm seferber ediliyor, bundan elbette azınlıklar da nasibini alıyor. Örneğin, Süryaniler, son derece azalmış bir toplum, vakıfları yağma ediliyor. Kim tarafından, bugün sistemin ana payandalarından olan korucu, Kürt işbirlikçisi kesimler tarafından. AKP bir yandan, Batıya çok kültürlü şirinlik muskalan dağıtırken, korucu ağının yağmasını hoş görüyor, oradaki uzantıları bu yağmadan nemalanıyor. Devlete ve iktidara yakın kent rant çeteleri yıllarca, Rum ve Ermeni vakıflarının mallarını gasp etti. Yaşlı insanlar evlerinden kovalanıp, eşyaları yeni zenginlerimize hizmet veren antikacı dükkanlarını doldurdu.

AKP'nin sözde liberal maskesini en iyi emekçi hareketi indirebilir. İşçilere Japon tarzı feodal bir itaat aşılacak isteniyor. Her alanda "biat" temel kural haline geliyor. Bunun bir uzantısı olarak, Başbakan örtülü "teklik" söylemini, açık hale getiriyor. "Özür" Türkiye egemenlerinin kültüründe yok ve bu onların en büyük korkusu, Türkiye'nin İslami hareketi bile, "millî görüş" adı altında başlamadı mı? İslamın "millisini" yaratmayı da başardılar. Bu, Batı rekabeti karşısında ezilen yerel sermaye açısından anlaşılabilir bir husus. Ve temel refleksler konusunda, bir Erdoğan ile CHP'li bayan milletvekili arasında bir fark yok. Başkan Gül ise, CHP'li kafatasçı milletvekili hakkında "ırkçılıktan" ceza davası açılması talebinde bulunacak yerde, defansif gülünç bir hakaret davası açmakla yetindi.

Bütün bu iğrenç, pervasız, faşizan striptiz karşısında, ancak proletaryanın çelik enternasyonalist tavn dikilebilir, yanıt verebilir. Bu aynı zamanda bu coğrafyada sosyalist düşüncenin mayasını vuran Rum, Yahudi, Ermeni, Bulgar, Makedon devrimci kardeşlerimiz karşısında vicdani bir yükümlülüğümüz.

Çok kadınla evlilik mi, çok kadınla birlikte mücadele mi?

GÜLNUR ELÇİK (FEMİNİST AKTİVİST)

Savaşın yarattığı belirsizliğin etkisiyle ciddi bir güven sorunu yaşanan Irak'ta nüfusun yüzde 50'den fazlasına denk düşen 13 milyonluk kadın nüfusun yaşadığı sorunlar bitmiyor. Pek çok kadının rehin alınması; kocalarının, çocuklarının kaybını protesto etmek amacıyla kadınların intihar saldırıları düzenlemesinin yanı sıra¹ şimdi de erkeklerin çok kadınla evlenmesini teşvik eden yasal adımların ilki atılmış durumda.

Irak 'imanına' dönüyor

1959 yılının başlarında şeriatı dayanan hukuk sistemini değiştiren Irak, o dönemde Ortadoğu'nun en laik ülkelerinden biri olarak görülüyordu. Fakat Saddam'ın 1968'de iktidara gelişinin ardından başlattığı "İmana dönüş" hareketiyle birlikte, Irak genelinde bütün lokantalarda alkollü içki servisinin yasaklanması, "ailenin namusunu kirleten" bir kadının aileden bir erkek tarafından öldürülebileceği ve özellikle hareketin başına getirdiği Menal isimli bir Müslüman kadının da yönetimiyle türban ve peçenin zorunlu kılınması gibi uygulamalar (ki bugün Bağdat'da onun gibi baş bağlamaya Menal usulü deniliyor) geri getirildi. Bu nedenledir ki; şu anda hem *Kadının Özgürlüğü Örgütü*'nün başkanı olan ve Al-Mousawat (Eşitlik) isimli bir gazetenin editörlüğünü de yürüten Muhammed, "Size şaşırtıcı gelebilir ama 1950-1970 yılları Irak'ta kadın hareketinin zirvede olduğu yıllardı" diyor ve bu dönemde kadınların ekonomik özgürlüğünün olduğunu, kamu görevlerinin yüzde 40'ını kadınların yürüttüğünü, pek çok kadının aileyi geçindirdiğini ve bu dönemde sosyalist sistemin geçerli olması dolayısıyla pek çok kadının ücretsiz eğitimden faydalandığını söylüyor.² Fakat İslamın temsilcilerinin erkekler olduğu ataerkil İslam yorumu, kadınları ezen gelenekleri İslam adına sahiplenmeye, meşrulaştırmaya ve en önemlisi İslamı tek seçenek haline getirerek, kadınlar için özgürlük sunabilecek İslam dışı seçenekleri yasaklamaya devam ediyor.

2005 yılında kabul edilen Yeni Irak Anayasa-

sı'nda, çoğunluktaki Şiilerin "Irak İslam Cumhuriyeti olmalı" talebinin ağır basması neticesinde, devletin resmî dini İslam olarak belirlenmiş ve "İslam'ın yasanın kaynağı" olduğu vurgulanmıştı. Bunun yanı sıra yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyen ve temel organ olarak belirlenen Anayasa Mahkemesi'nde bir şeriat uzmanının görev yapması da karara bağlanmıştı. Kürdistan Bölgesi Anayasası ile ise, bu mahkemenin kararlarına karşı Kürdistan Bölgesi Fesih Mahkemesi'ne gitme olanağı tanıyarak, federal ve federe düzeyde çıkabilecek uyuşmazlıklarla ilgili olarak Kürdistan Bölgesi açısından avantaj olarak görülebilecek bir düzenlemeye imza atıldı. Fakat bunu bir avantaj olarak kullanıp kullanamayacağını ileride göreceğiz.³

Çokeşliliğe, gerekçeli meşruiyet!

Daha önce Kürdistan Bölgesi Parlamentosu'nun Temmuz 2007'de, hem Sünni hem de Şii tarafında dine dayalı partilerin çok güçlü olduğu güneyde çok kadınla evliliği engellemesi ile gündeme gelen tartışmalar, ülkedeki kadın örgütleri ve liderleri karşı karşıya getirmişti. Fakat Kişinin Statüsü Kanunu gereğince uygulamaya konulmuş olan çok kadınla evlilik, namus gerekçesiyle işlenen kadın cinayetlerinde indirim gibi uygulamalar Ekim 2007'de 40 örgütten 200 kadar kadının parlamento önünde toplanarak yaptığı gösteriler sonrasında -Kadının ölümcül hastalık gibi bir nedenle eşine rıza vermesi halinde ikinci bir eş alınması koşulu hariç- kaldırılmıştı. Bu dönemde yürütülen tartışmalar çok kadınla evliliğin kadınlara zarar mı verdiği yoksa kadınların çıkarını mı koruduğundan, yasal bir engellenmenin çok kadınla evliliğin engellenmesi konusunda etkili olup olamayacağına kadar uzun bir kapsamda tartışıldı. Örneğin Süleymaniye'deki Irak Kadın Medya ve Kültür Merkezi'nden Roonak Faraj, çok kadınla evlilik konusunun artık kültürün bir parçası haline geldiğini söylüyordu.⁴ Şii İttifakı'nın bir üyesi olan Cenan el Obeydi ise bir kadın olarak mecliste sahip ol-

duğu konumu, kadın haklarını savunmak için "İslamın elverdiği ölçüde" kullanacağını belirtirken, örneğin kocasından dayak yiyen bir kadına kocasını dava edebileceğini ama bir yandan da ona eşine nazik davranması, eşine nasıl yaklaşacağını bilmesi, onu kendini dövmeye yöneltmemesi için öğütlerde bulunacağını söylüyor. Seçim yasası ile birlikte meclisteki konumu daha da güçlenen Obeydi, tahmin edilebileceği gibi eğitim ve iş alanlarında eşitlik isterken, erkeklerin dört kadınla evlenmesine de karşı çıkıyor. Tahmin edilebildiği gibi çok kadınla evliliği, kadınlar açısından, ekonomik gücü olmayan kadının hem kendisi, hem ailesi için bir koruma sağlayacağı gerekçesiyle savunanlar da var. Kürdistan İslam'ın Kızkardeşleri Birliği'nden Kharaman Mohammad de çok kadınla evlilik konusunda getirilecek yasaktan ilk zarar görecektik olanların kadınlar olduğunu iddia ederek, bunun yerine kadının hastalanması ya da eşine bakamayacak duruma gelmesi halinde çok kadınla evliliğin uygulanması gerektiğini savunuyor. Kürdistan İslam Partisi'nden Khalil Ibrahim ise bu konuda kadınların rıza vermesi şartının uygulanabileceğini belirtiyor.⁵

Süleymaniye'nin hemen güneyindeki Chamchamal'da yaşayan Sheeran Ali ise, Irak'ta çok yaygın olan bir geleneği hatırlatarak başka bir gerekçe daha gösteriyor: Irak geleneğinde büyük kardeş evlenmeden küçük kardeş evlenemediği için kendisi de evlenemiyor. Sheeran Ali 37 yaşında ve abisinden, binlerce Iraklı erkeğin kaybolduğu ya da yaşamını yitirdiği Anfal Olayı nedeniyle haber alınamıyor. Bu yaşa kadar evlenememiş olduğu ve eğer abisi gelirse Irak'ta bu yaşta evlenmemiş bir erkek bulamayacağı için ancak birinin ikinci evliliği olabileceğini düşünüyor.

PUK'un itirazı...

Bu uygulamanın serbest kılınması nedeniyle Barzani'nin başında olduğu Kürdistan Demokrat Partisi'nin hâkim olduğu bölgesel yönetimde pek çok erkeğin çok kadınla kolayca evlenmesine karşın, Kürdistan Yurtsever Birliği'nin (PUK) egemen olduğu Süleymaniye'de ise çok kadınla evlilik yasaklanmıştı. İki tarafın 2005 yılında birleşmesinin ardından, önerilen yasayla çok kadınla evlenen erkeğe 6000 dolar para ve 3 yıldan 5 yıla kadar hapis cezası; ikinci, üçüncü,... eş olan kadınlara ise 3000 dolarlık ceza öngörülmüştü. Ayrıca bu evlilikleri kıyan din adamları da ceza alacaktı. Fakat çok kadınla evlilik konusunda yapılan bu önerilerde uzlaşma sağlanamadı. PUK'un parlamentodaki temsilcilerinden biri olan ve kadın hakları konusunda mücadele veren Arez Ab-

dullah, çok kadınla evliliğin tümüyle yasaklanmasından, erkekler için özendirici bir adım olarak sağlamlaştırılmamasından yana.

Evliliğin ve ailenin bir toplumsal sınıf geçme notu olarak çeşitli dışlanmalara kaynak oluşturduğu; tek imkân, tek kabiliyet, tek yasa olduğu ülkelerde bununla orantılı olarak kadınların dışarıya çıkıp sosyalleşmesi de zorlaşıyor. Böylelikle yaşlılık, kadınların elindeki tek ganimeti, (gençlikle özdeşleştirilen) güzelliklerini kadınların ellerinden alıyor. Pek çok kadın evlenmeden önce, evleneceği erkek için iyi bir eş, evlendikten sonra da çocukları için iyi bir anne olmaya hazırlanıyor. Devletin "besleyemeyeceğini" ilan ettiği kadınların hayatını, bu sefer devlet iktidarının aile içerisindeki temsilcisi konumundaki erkek devralıyor. Kadının ya da erkeğin çocuğunun olmaması durumunda da bunun yükünü kadınların üstlenmesi, kadınların çocuklarına bakamayacak hale gelmesi durumunda bakım yükünü devletin değil, yine bir başka kadının (ikinci eşin) üstlenmesi, savaş ortamının yükünü ise kendini yakarak ya da abisini bekleyerek vb... yine kadınların üstlenmesi bekleniyor.

'Kadın aşağı cinstir' kanunu!

Son gelişmelerden de anlaşılacağı üzere çok kadınla evlilik konusu Irak'ta ve G. Kürdistan'da güncelliğini koruyor. Mesut Barzani, 2006 yılında hazırlanan anayasa taslağında şeriat hükümlerine göre düzenlenen evlenme, boşanma ve miras konuları ile ilgili olarak⁶, "tüm yasaların şeriata dayandırılması" hükmünün Federe Kürdistan'da asla uygulanmayacağını söylüyordu. Buna karşın, 111 üyesinin neredeyse yarısının birden fazla eşi olduğu Federe Kürdistan Parlamentosu, 27 Ekim'de 'çok kadınla evliliği'⁷ 35'e karşı 39 oyla kanunen kabul etti.

16 Kasım günü Süleymaniye'de toplanan 21 kadın örgütü, parlamentonun bu kararına direnme kararı aldılar. İlk adım olarak yasa tasarısının sunulacağı Kürdistan bölgesi başkanı Mesud Barzani'ye taleplerini ileterek yasanın onaylanmamasını talep ettiler. Nitekim Barzani "Mahcup duruma düşeceği" gerekçesiyle yasayı onaylamasının imkânsız olduğunu belirtmesine karşın, şu anda yasayı bekletiyor. Çok kadınla evliliğin yasaklanması için pek çok kadın örgütü faaliyetlerine devam ediyor. Aslında "devlet" fikrinin hâlâ heyecanını koruduğu ve halkın bölgede süregelen belirsizlik nedeniyle sırtını dayadığı devlet kurumlarıyla bu uygulamaya karşı koyabilmek, yasanın meşrulaştırdığı zihniyetle mücadele etmenin önemli bir ayağı olabilirdi.

Fakat, kadınlara karşı ayrımcılıkla mücadelenin "bir devlet politikası" olduğu fikrinin sunulması için her zamanki gibi kadınlar –elbette özellikle de Güney Kürdistanlı kadınlar– bölgedeki çekişmenin dinmesini beklemek zorunda bırakılıyor. Fakat Kürdistan Yurtsever Birliği'nin kalesi Süleymaniye'de, yaklaşık 45 bin üyesi bulunan ve Türkmen, Asuri, Keldani, Kürt kadın örgütlerinin birlikte çalıştığı Kürdistan Kadınlar Birliği'nin bu konuda oldukça etkin çalışmalar yürüttüğünü söylemek mümkün.

Hem hesap hem kitap

Savaş başlamadan önce Ekim 2003 tarihinde Bush, Irak halkına, "Size özgür ve zengin bir Irak vaat ediyoruz. Ve tüm bireyleri özgür, demokratik Irak'ın Ortadoğu'ya örnek olacağına inanıyoruz" diye seslenmişti. Belki de 1998 yılında Yanar Muhammed önderliğinde "Iraklı Kadınların Haklarının Korunması" (Defense of Iraqi Women's Rights) ismiyle kurulan kadın örgütünün isminin 2004 sonrasında "Kadınların Özgürlüğü Örgütü" (The Organization of Women's Freedom) olarak değiştirilmesini de Bush'un bu söyledikleri ışığında yorumlamak gerek. Kadınlar Irak işgali sonrasında özgür olmadan eşit de olamayacaklarını, özgür olmadıkları takdirde hiçbir eşitlik denklemine esamelerinin okunmadığını fark etti.

Irak'taki hükümet, yeniden yapılanma için 200 milyar dolara yakın para ayırmasının ardından, uluslararası dev şirketler başta olmak üzere herkes 370 milyar dolara dayanan bu dev pastadan payını almaya çalışırken, kadınların özgürlüğünün önüne konulan mazeretlerin başında "gelir yok" geliyor. Özellikle G. Kürdistan'da petrol gelirlerinin oldukça yüksek olduğu biliniyor. Ve tüm bunlara karşın kadınlar, "geçimlerini sağlayamayacakları" iddiası ile çok eşliliğe teşvik ediliyorlar.

İki yerel parlamentonun 2002 yılında 'Kürdistan Ulusal Parlamentosu' altında toplanarak 6 yıl aradan sonra yaptığı ilk oturumda Barzani, "Talabani ile birlikte bu parlamentoyu savunarak ayakta tutacağız. Tüm gayretimizi sarfedeceğiz... Yanlış yaparsak halkımız biz-

den hesap sorsun" diyordu.⁸ Güney Kürdistanlı kadınlar hesap sormak için "Bu yasa kadın haklarına ve özgürlüklerine bir saldırıdır. Eğer varsa "özgür" bir ülkemiz o ülkede özgür birer birey olarak yaşamak istiyoruz. Aşağılayıcı, cinsiyetçi, yok sayıcı bu yasanın derhal yürürlükten kaldırılmasında ısrar ediyor, buna karşı önlem alınmasını talep ediyoruz" diyerek bir imza kampanyası başlattı. Barzani, kadından sorumlu Bakan Cinan Kasım, Bakanlar Konseyi Danışmanı Mehdi

Salih, Sivil Toplum Bakanı Core Mensur, bakanım kadın özgürlüğü için harekete geçecekler mi? *

İmza için: platformajinenkurd@yahoo.de

DİPNOTLAR

1 "Irak'ta kadınlar çok can yakacak

"http://www.rizgari.com/modules.php?name=News&file=article&sid=8640

Özellikle G. Kürdistan'ın başkenti Hewlêr'de kadın cinayeti ve kendini yakma vakalarına ilişkin düzenlenen basın toplantısında, 8 ay içerisinde 80 kadının öldürüldüğü, 215 kadının da kendisini yaktığı açıklandı.

"Güney Kürdistan'da kadın hiçleştiriliyor", Gündem-online, 15 Kasım 2008

2 "Our Darkest Hour", The Satya Interview with Yanar Mohammed, http://www.satyamag.com/feb07/mohammed.html, Şubat 2007

3 Bu güne kadar bazı şer'i uygulamaların devre dışı bırakılmasında bu yolun kullanıldığı söyleniyor.

4 "İraqlı Kurdistan Leaders Debate Polygamy Ban", http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2007/6/independentstate1429.htm

5 ibid

Kadınların "rıza vermesi" meselesi ayrıca ilginç. Alternatifsiz bir rıza ancak bir "kabullenme" olarak sayılmalıdır.

6 Anayasada "Şeriat hükümlerine aykırı düşmediği sürece" kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğu hükmü yer alıyordu. Anayasa taslağı onaylanmadan evvel Sünni ve Şii bölgelerinde kadınların örtünmeden sokağa çıkmaları, makyaj yapmaları gibi konularda yasaklar getirilmişti.

7 Uygulamanın kadınlar aleyhine bir uygulama olduğunu ortaya koyması açısından –her ne kadar biraz sorunlu olsa da– yazı boyunca Poligami ya da çok eşlilik yerine, "çok kadınla evlilik" kavramını kullanmayı tercih ettim.

8 "Barzani ve Talabani: Bağımsızlık peşinde değiliz", Radikal, 04/10/2002

Zengilên evînê

RECEB DILDAR

Nazdarê taştêya xwe xwaribû, li ber televizyonê rûniştibû û hêdi hêdi çaya ku di qedeheke navzirav de hilmegulm jê difûriya vedixwar. Di televizyonê de programeke qeşmerî hebû, ketibû atmosfera berna-meyê, hay û baya wê ji dinyê hatibû birrîn. Gava zen-gilê telefona destan ya li ser maseyê dest bi strana Ci-wan Haco ya "Lê Dinê" kir bi xwe hesiya û xwe dirêji telefonê kir. Telefon ji hevalekî wê dihat, wechê wê di gavê de kenîya, dengê televizyonê kêmkir û bi denge-kî jidil bersîva telefonê da:

"Fermo Stran."

"Bila zimanê te yê şêrîn ê ku dibêje fermo bixwin, tu vê serê sibê çi dikî?"

"Ez tenê me, min taştêya xwe xwar, ez ê dest bi karê malê bikim."

"Karê malê naqedin, dev jê berde, were em bi hev re tiştêkî bikin."

"Kî hene?"

"Çima ez û tu tenê ne bes in?"

"Çawa?"

"Ez ê werim bibim mêvanê te, tu yê pêşiyê lo-qimên amedî, paşê sêvên xelatî ji min re îkram bikî û eger tu qîza eşîran bî tu yê bi ser de şêraniyekê ji bîdî min?"

"Eger tu yê wisa bidomîni, ez ê telefonê bigrim."

"Bi te re jî nayê xeberdanê, ma heqê min tune ye ku ez tiştêkî ji te bixwa-zim?"

Nazdarê bi den-geki xemgîn got: "Bi xatirê te" û telefonê girt.

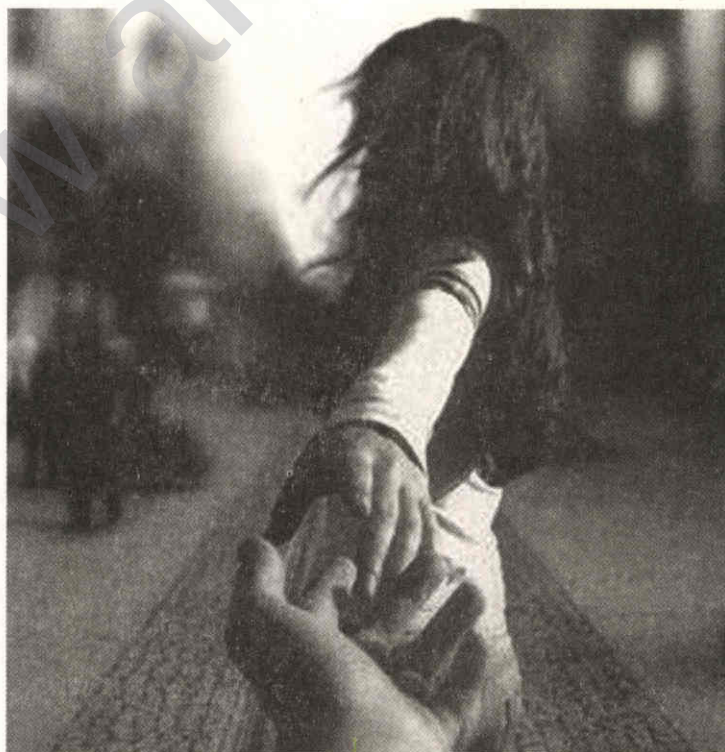
Her du tayê hev bûn, di taxekê de mezin bûbûn, malên wan cîranên hevdu bûn. Di kuçeyên Ta-xa Xançepekê yê teng û xaroviç de bi hev re xwe avêtibûn dû paytonên ku dengê lingên

hespên wan wekî muzîkeke bêhempa çingîniyeke şêrîn bera kerikên guhên wan dida. Canê wan ên ter û teze bi qamçiyên paytonciyan bi hev re mor û şîn bû-bûn. Di hewşên ku bi kevirên reşê şehkîrî hatibûn dorpêçkirin de, bi hev re heftok û veşartok listibûn. Di zivistanên sarîyan ku çokek berf diket erdê de li do-ra sobeyên êzingan bi hev re ji pîrikên xwe li xeberoş-kan guhdarî kiribûn û di havînên germ ên Amedê de li ser textên ser xaniyan bi hev re stêrkên ku di kûra-hiya ezman de dixuricîn temaşê kiribûn.

Nazdar û Stran xwendegeha seretayî li xwende-heha "Cumhuriyet"ê û ya navîn jî li "Diyarbakir"ê xwendibûn, paşê bi hev re jî bo xwendegeha liseyê bixwînî qeyda xwe li "Ziya Gokalp"ê çêkiribûn. Wekî du hevalan tim bi hev re bûn, meş û çay û sih-beta wan, ken û giriyên wan li ser şopekê diçûn. He-ta pereyên ku malbatan jî bo xerckirina rojane di-dan wan jî bi hev re xerc dibûn. Heskîrîna wan pir saf û paqij bû, jî ber ku tim li cem hev bûn, qet bîr nedibîrîn ku bi destên hev du jî bigrin, lê car carna gava li hev du mêze dikirin, di çavên hev de xwe win-da û jî bîr dikirin.

Nazdarê sî û du salên qutê gilover li dû xwe hiştî-bûn lê gava mirov lê mêze dikir, dirûvê keçeke hijde salî pê diket. Gava di kuçe û cadeyên Amedê de bi

meşê diket, te digot qey kihêleke ser-berdayî ye û li benda siwarê xwe ye. Her sal jî sala berê ci-wantir û xweşiktir dibû, rûyê wê wekî pîrpîzêkên meha adarê di bin roja Xwedê de dibiriqî û kenên wê meriv dîl digirt, dikirin mub-telayê dema xwe. Gava jî bo karekî da-keta çarşiyê, zi-lamên ku bê mêze-kin jê derbasbûna pir kêmkiribûn. Bejna wê ne pir dirêj bû, lê

nava wê ya zirav wê dişiband karxezaleke beriya Serékaniyê. Sing û berên wê wekî du kevokên ku li ber firê bin serî hildabûn. Porê wê yê sorê sosinî li ser pišta wê wekî avê diherikî û her ku ji bo meşê xwe li ba dikir di bin tîrêjên rojê de li ser milan direqisî. Her du çavên şîn wekî du tas avên, ji kaniyên zozanên Serhedê zelal bûn ku bi vexwarinê mirov jê têr nedibû. Devê wê tim li ken bû. Çirûsk ji lêvên wê yên wekî du bûtikên gulên sor bûn, dipekiyan.

Di ser axaftina telefonê re bi qasî du saetan derbas bûbû. Nazdarê firaq û folên xwe şûstibûn û ji bo xemla xwe çêbike li ber eynê rûniştibû. Stran birîneke kevn bû û waye ji nû ve teze dibû. Her carê wê soz bida xwe ku wê rû nede Stran, telefonên wî bêbersiv bihêle û vê meseleyê biqedîne, lê gava dengê zengilê telefonê bilind dibû, nikaribû bixwe. Her carê mêr û gedeyên wê diketin bira wê, ji xwe fedi dikir, digot: "Ev ne ez im." Di nav wê xirecira ku dil diêşand û meji diguvaşt de dişa deng ji zengilê telefonê bilind bû, lê îcar ne zengilê telefona destan, zengilê telefona malê lêketibû. Bi rakirina bihîstokê re Nazdarê dengê wî nas kiribû, Stran bi dengê nerm lêborîna xwe dixwest:

"Bibore şêrîna min, gava din min tu aciz kir î."

Ji ber ku dengê Stran ji nû ve bihîstibû, ji hêlekî ve dilê wê çargopal lêdixist û kenekî sivik xwe bera ser rûyê wê dabû ji hêlekî ve ji ketibû tatêla ku bê dilşikendandin wê xwe çawa ji wî xelas bike. Nazdarê ji xwe bawer û bi ken bersîva wî da:

"Ma karê mêran çi ye?"

"Ma tu min û hinekan dikî yek, ji te bawer nakim?"

"Min berê ji ji te re gotibû ku bi vî awayî bi min re nepeyive, bi dostanî, bi hevaltî em dikarî tim hev du bibînin."

"Tu dilê min dişkinî, tu ditinek xwe ji, ji min re dikî minet."

"Xwe baqil bike!.. Tu dikarî her carî min bibînî."

"Ma ka çavên te aqil di serê min de hiştine ku ez baqil bimînim?"

"Eger sebeb çavên min bin, wê gavê divê em hev du nebinin, eger di piştî her hevdudîtîne re tu yê wi-sa biki?"

"Bi Xwedê ne di destê min de ye. Piçek ji, min bifikire, ma ka ez dikarim gotinek têxim serê vî dilê beredayî ku ji nû ve bi dû te ketiye?"

"Ma yê te dil e, yê min kevîr e" Nabe... Nabe... Nabe... Ma tu dixwazî li vî bajarî em rezil û ruswa bibin?"

"Lingên min bêhemdî min bi ber mala te ve dikişnin, ez dikim nakim paş ve naçin."

"Temam... Tu rehet nasekinî... Here ji xwe re du

birayan vexwe, belkî hişê te were serê te, anîha bi xatirê te," got û telefonê girt.

Piştî qedandina lîseyê, êdî wekî berê nikaribûn hev du bibînin. Nazdarê keçeke xama bû, bi tena serê xwe nikaribû biçûna ciyekî, wekî anîha telefon ji tunebûn ku bi rehetî ba hev du bikirana. Rojek bihîst ku Stran çûye Almanayê, pêşiyê guh neda çûndina wî, lê paşê agirê di nav dilê wê de hêdî hêdî şuxulî. Xwe xist hundirê qalikê xwe û dest û lingên xwe ji nav jiyane kişand, dengê wê keçika ku hîre hîr jê diçû biliyabû. Bi tena serê xwe li odeya xwe rûdinişt û di nava bîranînên xwe de dixeriqî.

Heta ku Nazdar bi zewaca Stran nehesiya ji daxwazên zewacê paşde vedigerand lê piştî ku bi zewaca Stran ya bi keçeke alman re hesiya, taseke ava sar li bizotê nav dilê xwe kir, û ew ji bi karmendekî banqeyê re zewicî. Her çiqas di zewaca xwe de evîn û bextiyariyeke mezin nedibe ji, tu pirsgirêk ji çênebûbûn. Evindariya wê ya xortaniyê wekî bizotek agir tim di nav dilê wê de mabû, lê destê xwe danibû ser birîna xwe û dest bi jiyaneke nû kiribû. Tu carî ji mêrê xwe re bêhurmetiyekê nekiribû, hêdî hêdî ji mala xwe hez kiribû û dişa vejeriyabû nav jiyana rojane. Ji bo zarokên xwe bûbû dêyeke baş û mala xwe xweş bi rê ve dibir. Di nav heval û hogirên xwe de ji nû ve bûbû gula civatê, ji ber vê yekê heval û hogirên wê, tu carî ew tenê nedihîştin. Ji ber ku baweriyekê baş dabû mêrê xwe, di çûn û hatina malê de, di nav heval û hogirên wê de azadiya wê di destê wê de bû. Jiyana wê ya rojane bi heval û hogir, bi kêf û henek derbas dibû, heta ku roja Stran paşde vejeriya.

Nazdarê pîrî caran berî esir, xwe digîhand hevalên xwe û yan li malekê yan ji li qafeyekê rûdiniştin, hem sohbeta rojane dikirin, hem ji bi kevîrên okey listika "sed û yek" dilîstin. Hîna li ser bernamêya îro difikirî ku zengilê telefona wê ya destan dest bi strana xwe kir. Îcar ji bo xebirdanê ecele nekir, hinek li stranê guhdarî kir û paşê telefon vekir, wekî ku êdî zanibû wê Stran çi bibêje:

"Şêrîna min..."

"Kerem bike Stran."

"Sorgula serê şaxê..."

"Spas ji bo iltîfatên te, lê..."

"Straneke Şiyar heye, tu dizanî, dibêje: Şêrîna min were ba min, ger tu neyê dîtina min, piştî ez mirim, tu qet neke şîna min..."

"Bes e, Stran..."

"Her cara ku tu dibêji Stran, bi dengê te yê şêrîn tayeke indilko di nav dilê min de şîn dibe û bi bêhna wê indilkoyê evîna min mezintir dibe."

"Qurbana te Stran dev ji van tiştan berde, ez zewi-

candî me, zarokên min hene, mêrê min heye, ez nikarim îzaha vî tiştî ji tu kesî re bikim."

"Ez jî dizanim îzaha vî tiştî tune ye, lê yekî tî çawa avê dixwaze, ez jî wisa te dixwazim. Nikarim bi xwe."

"Stran! Bes e, kuro bes e... Ma tu qesta kuştina min dikî? Ma tu yê min bidî kuştin? Ma ez bimrim dilê te yê rehet bibe? Niv saet şûnde ez ê li Qafeya Hunerê bim, tu jî were, em ê bi hevalan re sohbet bikin. Temam, vaye ez digrim."

"....."

Piştî ku Nazdarê telefon girt, xwe bera ser qoltixekê da, destê xwe da ber rûyê xwe û kûr kûr ponijî. Ji bo rabe û here qidûm di çokên wê de nemabûn. Ji pakêta cixareyê ya Winston Light cigareyek derxist, bi tiliyên ku dest bi lertzê kiribûn cixareya xwe vexist û ji dûmana wê hilmeke kûr kişand kûrahiya pişika xwe. Du dilop hêsir ji kanîkên çavên wê, bi ser hinarokên wê de berjêr bûn, hinek pozê xwe kişand û di nav wê dûmanê de wekî ku yeka din li hemberî wê rûniştibe dest bi şîretan kir: "Nazdarê tu ew qas ne qels bûyî, her kesî bi serê te sond dixwar, ji îro pê ve tu nikarî xwe bavêji nav macerayan, baqil be, mêrê te wekî melek e, tu yê çawa neheqiyê li wî bikî, tu yê ji zarokên xwe re çi bibêji?" Paşê zivirî ser xwe û ji xwe pirs kir: "Ya Stran?..."

Rojek, Nazdar û hevalên xwe dişa li Taxa Ofîsê di Qafeya Hunerê de, di bin dûyê cixarê, çingîniya keftiyên çay û şeqîna kevîran de "okey" dilîstin. Ji nişke ve yekî ji paş ve bi her du destan çavên wê girtibûn û hevalên wê jê re gotibûn, hela texmîn bike ew kî ye. Nazdarê navê gelek hevalên xwe jimartibûn lê yek jî rast derneketibû. Piştî ku Stran çavên wê vekiribûn û çavên wê hêdî hêdî fêrî roniyê bûbûn, zimanê wê hatibû girtin, lal bûbû, encax di çend caran de bi zorê, gotibû: "Stran" û wekî dinan hev du hembêz kiribûn. Piştî wê rojê di civatên hevalan de tim hatibûn cem hev û bêyî ku qala evîna xwe bikin, rojên berê bi bîr anîbûn. Lê wan jî nizanibû ku wê bizotên evînê yên ku di nav dilên wan de veşartî mabûn, ji nû ve bişuxulin.

Gava zengilê derî lêket, Nazdar hîna di nav dudiliya hiş û dilê xwe de digevizî. Pirsên ku ji mejiyê xwe diqewirand, bi dehan pirsên nû çêdikirin û diavêtin nav tasa serê wê. Di vî halî de, ber bi derî ve meşiya û bixwe bixwe axivî, got: "Îro jî dengê zengilan ji malê kêm nebûn, inşallah xêr e." Gava derî vekir, çav li serrî mezin bûn û gavek paş de avêt. Wekî ku bi salan bi hesreta yekî be û hîna nû çav lê ketibe, bi dengêkî ku bi zorê dihat bihîstinê lê ji kûrahiya kezebê dihat, peyvekê ji devê wê derket:

"Stran!..."

"Belê Nazdara min, ez hatim..." ❀

KEVOKA REVOK

ez li benda te bûm, ez li benda te me, ez ê li benda te bim...

sibeke zû bû, ez li benda te bûm

gulpe gulpa dilê min

te digot qey gule diteqin di hundirê min de

agir siwar bû li ser dilê min

her ku diçû hevsarên destê xwe dişidand

tu direviyayî dîsa

wekî kevokeke per şikestî

wekî rihekî bêhteng diçûyî...

tu, kevoka min!

here bi xeml û xeyalên xwe

ez zanim

tu ne sûcdar î

tu revok î, kevoka min!

kevoka min e revok!

Şevder Bîyanî

ŞER'İ LAİKLİK

NEVZAT ONARAN

AKP Hükümeti'nin, Alevilerin 9 Kasım Ankara uzun yürüyüşünün ardından işte 'açılım' diye sunumlarının ardından ne geldi?

Musa Anter'in işbirlikçi Kürtler için söylediği 'meri keklik' soyundan tipler hemen peydahlandı.

DYP Başkanı Mehmet Ağar'ın eski yardımcısı AKP'nin yeni mebusu Reha Çamuroğlu ile birlikte 'açılım' mimarı Devlet Bakanı ve eski Diyanet İşleri Başkanı Sait Yazıcıoğlu, Madımak'ın nezih bir ortama dönüştürülmesi için Sivas valiliğine yazı gönderildiğini söyledikten sonra ekledi (CNN Türk, 4 Aralık 2008, 23:00 haberleri):

- Böylece istismar konusu edilmeyecek...

Efendi efendi neyin istismarı? Ayıptır!

Avrupa'daki soykırım ve insanlık anıtlarını lütfen bir hatırlayın.

Ve Yazıcıoğlu'nun partisi AKP'deki lideri Recep Tayip Erdoğan da, geçenlerde Diyarbakır'da, Van'da ve Hakkari'de Kürt sorunuyla ilgili açılımını yapmıştı:

- Ya sev ya terk et...

İşte Beyoğlu liberallerinin anlayamadığı bu; hâlâ algıya takılıp kaldılar.

Hepimizin yakından bildiği bir tanımlamayla AKP'nin 'sözde demokratik' açılımları..

Hani ne oldu, sivil anayasa atağı?

Tam bu dönemde, partisini Kürtler ve Alevilerden temizleyen 'değişmez şef' Baykal'ın liderliğindeki CHP'de de 'çarşaf açılımı'...

Kimse maval okumasın...

Sünni İslam'ın asimilasyon politikasının resmi kurumu, misyoner teşkilatı Diyanet içinde köşe bucak lütfu vs...

'Lütfâ hayır' diyen Alevi erenleri, laikliğin temel karakteri olarak Diyanet gibi resmi bir kurumun kal-

dırılmasını talep ediyor..

Osmanlı'da Şeyh-ül İslam kurumu ve bugünün Diyanet'i; üç aşağı beş yukarı birbirinin aynısı...

İkisi de fetva veriyor, ikisi de Sünni İslam'ın resmi kurumu.

Devlet yapılanmasında kolluk gücü kadar ona hükmeden fikri arka plan da önemlidir..

Günümüzün kapitalist (ya da önceli) milliyetçi oluşumda fikri arka planın önemli bir unsuru dindir.

Bu, Osmanlı'nın devamı anlamında III. Meşrutî-

yet olarak nitelendirilen Cumhuriyet Türkiye'sinde de böyle olmuştur.

Diyanet ve Genelkurmay

Cumhuriyet ilanı öncesinde ve sonrasında 1924 Martına kadar, her hükümette yani Bakanlar Kurulu'nun bir üyesi Şer'îye ve Evkaf bir diğeri de Erkân-ı Harbiye-i Umumiye vekilleridir.

Yani Nisan 1920'den 3 Mart 1924'e kadar Dini ve Vakıflar ile Genelkurmay her hükümette bir başkanlıkla temsil edilmiştir.

Halifelik kaldırılmadan önce bakanlık düzeyinde temsiliyetine son verilmiştir.

TBMM'de 3 Mart'ta Şer'îye ve Evkaf ve Erkânı Harbiye-i Umumiye Vekâletlerinin İlgasına Dair Kanun (429 no'lu) kabul edilir.

Bu kanunda, Diyanet İşleri ve Genelkurmay başkanlıkları resmen kurulur ve görevlendirilir.

Diyanet İşleri Reisliği kurulur (madde 1), Şer'îye ve Evkaf Vekâleti (madde 2) ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti (madde 8) kaldırılır, Diyanet İşleri Başkanı, Başbakan'ın teklifi ve Cumhurbaşkanının onayıyla tayin edilir (madde 3), Diyanet İşleri Başkanı Başbakan'a bağlıdır (madde 4), Diyanet İşleri Başkanlığı, bütün cami ve mescitleri idare eder, imam, hatip ve vaizi tayin eder ve görevden alır (madde 5), Genelkurmay Başkanlığı kurulur (madde 9), Genelkurmay Başkanı Başbakan'ın teklifi ve Cumhurbaşkanının onayıyla tayin edilir (madde 10).

Kanuni düzenlemede öncelik resmi şer'i kurum Diyanet'tedir. Tesadüf: Bir.

Resmî mezhep

Ve yine aynı gün bir başka 431 no'lu Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun'la da Halifelik kaldırılır. Buna göre, Halifelik varken Diyanet İşleri Başkanlığı kurulur.

Halifeligi kaldıran kanun aynen şöyle:

"Madde 1- Halifelik hal'edilmiştir. Hilâfet (Peygamber'in vekilliği, İslam devletinin reisi) hükümet ve Cumhuriyet mâna (anlam) ve mefhumuyla (manasıyla) esasen mündemiç olduğundan (içerdiğinden) Hilâfet makamı mülğadır (kaldırılmıştır)."

Hükümet ve Cumhuriyet, hilafetin anlam ve manasını içerdiği ve temsil ettiği için artık bu kuruma gerek kalmamıştır.

Durum bu.

Kanuna göre, bugünkü hükümet ve Cumhuriyet, halen hilafetin anlam ve manasını içeriyor; ben de-

miyorum, kanun aynen böyle.

İşte Halifelik kanundaki ifadesiyle bu şekilde 'hal'edilmiştir'.

Meclis'te halifelğin kaldırılması yasa tasarısıyla ilgili hükümet görüşünü Adliye Vekili Seyid Bey uzun uzun anlattır ve Türklerin Hanefi olduğunu resmen açıklar (TBMM Zabıt Ceridesi, devre: II, cilt: 7, sayfa 34-69).

Bunu da bilelim, Türkler resmen Hanefi'dir.

Bundan önce Cumhuriyet'in ilan edilmesini sağlayacak Anayasa değişikliği de, 29 Ekim 1923'te 364 no'lu Teşkilâtı Esasiye Kanununun Bazı Mevaddının Tavzihan Tadiline Dair Kanun'la (TBMM Zabıt Ceridesi, devre: II, cilt: 3, sayfa 89-99) yapılır; böylece federasyonu öngören 1921 Anayasası'nın ilgili maddesi (madde 11) kaldırıldığı gibi, "Madde 2- Türkiye devletinin dini, İslam'dır. Resmî lisanı, Türkçedir" maddesiyle de, artık devletin resmî dini vardır.

Devletin diniyle ilgili bu madde 1924 Anayasası'nda da aynen yer alır (madde 2), ancak bu maddenin dini ifadesi, laiklik sürecinde 1928'de Anayasa'dan çıkarılır.

Diyanet İşleri Başkanlığı ve İmam Hatiplerse etkinliği artarak bugüne kadar gelir.

Resmen adres!

Diyanet'in kurulması ve halifelğin hal'edilmesinden iki hafta sonra 18 Mart 1924'te 442 no'lu Köy Kanunu kabul edilir:

"Madde 2- Cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler."

Köyün tanımında sayılan kurumlardan biri de camidir, bu şekilde kanunda özel olarak belirtilir.

Ama cemevi yok, kilise yok, sinagog yok...

Tek tek sayılmakla da olmaz, zaten niye dini adres gösterilir ki!

Böylece devletin vatandaşına resmen ibadet etme yeri olarak gösterdiği adres: camidir.

Bugün laik düzende, Sünni İslam'ın camisi, mescidi toplamı en iyimser tahminle 100 bin belki de daha fazla ibadet mekânı var.

Sadece köylerde, mahallelerde değil Silahlı Kuvvetler'in karargâhlarında da (Hürriyet, 7 Aralık 2008) cami minareleri yükselir.

Üç kilise ya da üç cemevi gözlerine batıyor.

İmam Hatipler

Diyanet İşleri ve Genelkurmay başkanlıklarının

kurulmasından (429 no'lu) sonra ve halifelğin 'hal'edilmiş' olmasından (431 no'lu) önce, 430 no'lu bir kanun daha kabul edilir, aynı gün 3 Mart 1924'te.

431 no'lu Tevhidi Tedrisat Kanunu ile eğitimde birliğin sağlanması amaçlanır. Bütün medrese ve ders verilen kurumlar Maarif Vekâletine yani Eğitim Bakanlığı'na bağlanır. Yedi maddelik kanundan:

"Madde 4- Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehas-sısları (uzmanları) yetiştirilmek üzere Darülfünunda bir ilâhiyat fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidema-tı (görevliler) dinîyenin ifası vazifesiyle mükellef me-murların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir (açılacaktır)."

Din görevlilerinin eğitimi bu kanunun 4'üncü maddesinde bu şekilde düzenlenir.

Dönem, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın tek parti iktidar olduğu 1920'li yıllar.

Tüm bu kanunların altında Başvekil İsmet ve Re-i si Cumhur Mustafa Kemal imzası vardır.

Kanunla Eğitim Bakanlığı tarafından, yüksek din uzmanları yetiştirmek için bir üniversitede ilahiyat fakültesi ve imamet ve hatiplik gibi dini görevliler için de ayrı okullar açılacaktır.

Böylece İmam Hatip Mektepleri dini eğitime baş-lar.

1923-1924 eğitim yılında tam 29 tane İmam Ha-tip Mektebi açılır. Ve bu sayı 1926-1927 öğretim yı-lında 2'ye iner, laiklik tartışmasının yoğunlaştığı bu dönemde 1929-1930 öğretim yılında kapatılır (Ru-şen Çakır, İrfan Bozan, Balkan Talu, *İmam Hatip Lise-leri: Efsaneler ve Gerçekler*, TESEV Yayınları, 2004).

1951-1952 öğretim yılında 7 tane İmam Hatip Mektebi yeniden açılır; 1970-1971 döneminde okul sayısı 72'dir. Milliyetçi Cephe döneminde okul sayı-sı artar 1979-1980 öğretim yılında 339'u orta ve 249'u lise olmak üzere toplam 588 İmam Hatip Oku-lunda 178 bin öğrenci eğitim görür. Türkiye'nin 1980 nüfusu 44 milyon. Nüfusun yüzde 0,4'ü İmam Hatipte okuyor.

12 Eylül'de 1983-1984 öğretim yılında 725 İmam Hatip Okuluna (374'ü orta, 351'i lise), 207 bin öğrenci devam eder. 1990-1991 öğretim yılında 761 okulda 309 bin öğrenci, 1996-1997 öğretim yı-lında da 1.202 okulda 511 bin öğrenci eğitim görür. Türkiye'nin 1997 nüfusu 63 milyon. Nüfusun yüzde 0,8'i İmam Hatipte okuyor.

Dikkat: 1980'den 1997'ye 17 yılda oran iki misli artmış, yüzde 0,4'ten yüzde 0,8'e yükselmiştir; gör-dün mü 12 Eylül'ün katkısı!

Fethullah Gülen, Cemalettin Kaplan'ın da birer devletin emekli dini görevlisi hoca olduğunu hatırla-tırım.

Hani İmam Hatipler sadece dini görevliler yetiş-tirmek için kurulmuştu?

Zamanla kız öğrenciler de bu okulda okumaya başlar ve fark ders vererek mezunlar, ilahiyat dışında tıptan hukuka, kamu yönetimine kadar bütün fakül-telere girme hakkının verilmesiyle yarım milyon öğ-renci okur oldu.

Türbana dolanmak

Tüm bu değişiklikler, TBMM'de kabul edilen ka-nunlara göre yapıldı ve uygulandı; yani devlet yaptı.

Ayrıca İmam Hatiplere git-mesen de Sünni İslam'a göre verilen din dersiyle her öğren-ci, misyonerlik faaliyetinin he-defi durumundadır.

Tüm bunlar devletin yargı, yürütme ve yasama üçlü organ-larının irade birliğiyle yapılır.

Hangimiz konusu Sünni İs-lam olan zorunlu din dersine girmedik?

Halen de devam etmiyor mu?

Yürekli bir örnek. Demok-ratik kavgasını Avrupa'ya kadar sürdüren Eylem Zengin'in zo-runlu din dersine girmesine AİHM'in 'dur' demesine (Radi-kal, 10 Ekim 2007) rağmen, la-

ikçi kavgası yapanlar halen bunu görmezden geliyor.

Bir başka örnek: Alevi bir öğrencinin (B.K.) Büyükköy'de Ali Kul Çok Programlı Lisesi'nde hem de edebiyat öğretmeni Zeki Yılmaz tarafından dini ayrımcılığa tabi tutularak dövülmesinin ardından açılan idari soruşturmada öğretmene verile ceza: 30 YTL (Radikal, 1 Ocak 2008).

Ve 2007 yılbaşı gecesinde Taksim'de Avustralyalı turist kadına cinsel tacizin cezası: 57 YTL (Akşam ve Milliyet, 3 Ocak 2008).

Niyetim suç ve cezalarını mukayese etmek değil, ama bu laik düzende sadece Sünni İslam lehine yapılan dinsel ayrımcılık, cinsel tacizden daha az cezaya layık görülüyor.

Malatya'da üç Hristiyan boğazlanarak kesildi, mahkemesinde neler yaşandığını görmüyor muyuz?

AKP'sinden CHP'sine, DSP'sine hepsi aynı safta. Anlatabildim mi?

Ve türbanlı-türbansız muhabbeti.

Ve yıllardır laikçi kayıkçı gösterisi oynanıyor; fi-güranları da hayli bol.

Erkek egemen sistemde kadın hep konudur.

Bakış şu: Türban başın dışında açıkta örtü ise (kadın) sorun, başın içindeyse (erkek) sorun değil; aynen böyle.

Meddah gösterileri ortada.

Ramazan'da resmî devlet teşkilatları (bakanlık düzeyinde bile) yemekhaneleri kapatıp, iftar yarışına girilmiyor mu?

Ve bir yandan da devletin tüm rütbeli rütbesiz bü-rokratı laikçilik yarışına giriyor.

Gecelim bunları.

Sanki tüm yasaları yapan ve uygulayan sen, ben, bizmiş gibi.

'İmam Hatipler arka bahçemiz' diyen Refah Partisi'nin kapatılmasında 1 trilyon lirayı hiç etmekten aldığı cezayı evinden çeken Necmettin Erbakan'ın da zamanın başbakanı olarak imzaladığı MGK kararları yürürlüğe girer; İmam Hatiplerin orta kısmı kapatılır vs.

Meşhur 28 Şubat post-modern darbesi.

Anayasal Kurum

1961 Anayasası özgürlükçülüğü üzerine hayli yazıldı ve çizildi.

Ama o dönemde Türkçülük adına yapılanlar görmezden gelindi, 'özgürlükçülüğü' üzerinde duruldu.

Sistemde askeriye'nin etkinliği üzerine her fırsatta gündeme getirilen Millî Güvenlik Kurumu (madde 111) hep hatırlatılır.

Ama bir diğer Anayasal kurum hiç anılmaz.

O da: Diyanet İşleri Başkanlığı'dır.

1961 Anayasası'nın bir diğer özelliği de, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bizzat Anayasal kurum niteliği vermesidir (madde 154).

Kanun yetmemiş, Diyanet, Anayasa kapsamında korunmaya alınmış MGK gibi.

Tesadüf: İki.

Bu, onun kadar özgürlükçü olmadığı ifade edilen 1982 Anayasası'nda da aynen yer alır (madde 136).

1961 ve 1982 anayasalarının ortak özelliği:

- Millî Güvenlik Kurumu ile Diyanet İşleri Başkanlığı'na anayasal kurum niteliği vermesidir.

Bu, İttihatçılardan beri Türk-Sünni İslam sentezinde ifadesini bulan resmî ideolojinin, müesses nizamı korumasında özel bir yerinin olduğunun ifadesidir.

Hep paralı oldu

Kurulduğu 1924'den beri bütçede Diyanet İşleri Başkanlığı'nın önemli bir yekûn tutan özel bütçesi oldu.

1924 bütçesi 140 milyon 433 bin lira olup, bunun yüzde 1.01'i yani 1 milyon 422 bin lira Diyanet'e ait.

1925 bütçesi 183 milyon 932 bin lira olup, bunun yüzde 0.9'u yani 1 milyon 687 bin lira Diyanet'in bütçesi.

Bu, hep böyle geldi.

2008 yılında 2 milyar YTL'yi aşan Diyanet'in, toplam 236.2 milyarlık bütçede payı yüzde 0.84'tür. Diyanet, İçişleri, Dışişleri, Bayındırlık ve İskân, Ulaştırma, Sanayi ve Ticaret, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Kültür ve Turizm bakanlıklarından daha fazla kaynağı kullanma imkânına sahiptir.

Sözde laiklik

Anayasal resmî şer'i kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Resmî mezheb: Hanefilik.

Pek çok bakanlıktan fazla parası olan kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Resmî ibadet adresi: cami.

Misyonerlik yapacak Sünni İslam din adamı yetiştirme resmî okulu: İmam Hatipler ve İlahiyat Fakültesi.

Resmî asimilasyon eğitimi: Konusu Sünni İslam zorunlu din dersleri.

Sünni İslam'ın resmî teşkilatı, resmî ibadet yeri, zorunlu Sünni İslam din dersleri.

Peki laiklik nerede?

Bildik kimi 'özel' resmî tanımlamayla 'sözde' laiklik aslında şer'i laiklik. ☼

Rewşenbîrekî sergihayî

Mahmut Derwêş

BEHLÛL ZELAL

Celo ku ne li Rojhilata Navîn, li welatekî Ewropa, mirovek, xasma hozanek rabe helbestan binivîse û biqîre, "Ene Arabî ene" (Ez ereb im), yan wekî ku Cegerxwîn jî gotiye, "Em in, em kurd in." Mirov jî bo tenduristiya aqilê wan kesan nakevine şikê? Lê ku mirov wekî yekî/a filistinî yan wekî yekî/a kurd ku welatên wan dagirkirî bin. Av, ax, çand, ziman hemû nîrx û hebûnên wan di nav lingên zaliman de perçiqîbin, ez bawer im qîrîna herî jêneger û rast ev yek e. Jixwe Mahmut Derwêş jî, Cegerxwîn jî wisa kiriye.

Her çi qasî wekî hozanekî tê nasîn jî, Derwêş ligel helbestvaniya xwe têkoşerekî Şoreşa Filistinê ye jî. Ji bo çareserkirina civaka xwe bi karê siyasî tevgeriya ye. Jiyana wî di nav şer û pevçûnan de boriye. Mişextî, zindan... Jixwe wî helbestên xwe bi piranî di girtîgehan de nivîsîne. Di helbestên xwe de her ku êş û jana civaka xwe aniye zimên lê jî vê bêhtir jî doz û gerîna li ser yekîtiya civaka xwe kiriye. Jixwe divê kesê/a rewşenbîr wisa be. Raman, nivîs (wêje), huner bi tena serê xwe mirovî nakin rewşenbîr. Ligel ku ev taybetmendî teqez bi rewşenbîran re hebin, divê aliye din, angî tevger jî hebe. Rewşenbîr di her warî de têkoşer e. Hem di ramanê de û hem di tevgerê de. Rewşenbîriya sergihayî ev e. Ev e ya ku mirov xweşik

dikin, birûmet dikin û dibin nîrxên hemû mirovahiye.

Ew, wekî hemû hozanan dîlîz û hezkarê welatê xwe bû. Di helbestên wî de giringî û pêwîstiya yekîtiya hêzên filistinîyan û civakê cihekî mezin digirt. Lê xwediyê dîtineke şoreşger bû ku wî tu carê der heqê mafên civak û welatê xwe de, lihevhatinên tawîzkar rast nedidît û li hemberî helwestên wisa jî têdikoşiya. Ji ber vê yekê ye ku ligel li hemû cihanê dihate naskirin û hezkirin, li welatên ereban qedexekirî bû. Dewletên ereban yên paşverû, nedixwestin ramanên Derwêş bêne bihistin û zanîn. Lê gelê ereb her tim xwedî lê derketiye, jixwe Derwêş jî tim û tim, li nav gelê xwe jiyaye û ew jî li gelê xwe, li maf, pêdivî û rastîyên gelê xwe xwedîtî kiriye. Derwêş nola mezintirîn helbestvanê ereb tê zanîn. Lê ez bawer dikim, ew ne tenê di dilê ereban de, lê belê di dilê hemû mirovên bindest, şoreşger û mirovhez de ye.

Hozan Derwêş ku mîna Cegerxwînê kurdan û mîna Nazîmê tirkî birûmet û xwediyê nîrxên edebî û civakî ye, mixabin di nav edebiyata Tirkîyeyê û li Kurdistanê pir nayê naskirin.

Helbestên hozanê delal li bîst zimanan hatine wergerandin. ✱

Mahmut Derwêş kî ye?

Di sala 1941'ê de li gundekî Celîle hatiye dinyayê. Dema di sala 1948'an de gund hate hilweşandin, mecbûr ma ku bi malbata xwe re bireve û derbasî çiyayên Lubnanê bibe. Di helbestên ku piştê nivîsandine de, tim şopa koçberî, talan û zilma Îsraîlê tê dîtin. Hîna di zarokatiya xwe de dest bi nivîsandina helbestan kiriye û helbestên xwe jî heval û mamosteyên xwe re xwendine û bi vê yekê navdariya xwe ya yekem bi dest xistiye. Di dema helbestên xwe çap kirin de, tevî xebatên eniya El Ardh (ax) jî bû. Helbesta filistinî ya berxwedêr di bulten û kovarên vî eniyê de aj da. Di bin rêvebîriya dagirkiran de, li Hayfayê gerînendetiya rojnameya "Al İttihad" û kovara "Al Cadid" kiriye. Ji ber helbest û nivîsên xwe gelek caran ketiye girtîgehê. Demekê hate qedexekirin ku jî

saet pêncê êvarê heta saet pêncê şefeqê jî mala xwe derkeve. Piraniya helbestên xwe di girtîgehê de nivîsandine. Mezintirîn helbestvanê mezin ê helbesta filistinî yê şer tê pejiwandin. Helbestên wî li sih zimani hatine wergerandin. Helbestên wî yên dawiyê li hemû cihanê eleqeyê mezin dît û gelek çapên wan hatin kirin. Pirtûkên wî yên helbestê yên sereke: Pelên Dara Zeytûnê, Hezkirîya Filistinî, Dawiya Şevê, Barana Sivik ya Payîzeke dûr, Li Celîlê Çûk Dimrin, Cerbîna Heftem.

NASNAME

Di defterê de tomarkirî me
Ereb im.
Nimroya nasnameya min pêncî hezar.
Heşt zarokên min hene.
Ê/a nehem di rê de ye.
Piştî havînî li vir e.
Ma tu hêrs dibî?

Di defterê de tomarkirî me.
Ereb im.
Karekî min heye, dixebitim.
Hevalên min hene yên ku êşê dikêşin
Heşt zarokên min jî.
Ez nanê wan jî kêvir derdixim,
Cil û bergên wan, defterên wan
Ji kêvir derdixim.
Parsê nakim derî bi derî,
Xwe natewînim li ber deriyê te.
Ma tu hêrs dibî?

Di defterê de tomarkirî me
Ereb im.
Yekî jî gel im.
Biaram im.
Min rehên xwe berdaye
Xaka ku bi hêrsê dikele.
Bi dûriyên ji serdeman dûrtir ve girêdayî ye
Bavê min,
Ji destpêka sedsalan pir dûrtir,
Ji serwîyan, jî zeytûnan pir dûr.
Ji hemû nebatan pir dûrtir girêdayî.
Ne ji efendiyên Nujub,
Ji cotkarên gêsî diajon.
Kalê min jî gundî bû,
Şecera wî tune bû.
kulubeya ku em tê de sitirî ne
hêlîna min e,
ji qamîş û dargulîyan.
Ma tu jî vî rewşa min xweş î?
Ez gel im.

Di defterê de tomarkirî me.
Ereb im.
Por: Reş.
Çav: Qehweyî.
Şanên taybet:
Di eniyê de sêpik.
Mista dest nola nava kakilên deryayê sor.
Destê ku digrin, ditevizînin ev dest.
Bilî vê jî rûnê zeytê
Û jî catirî pir hez dikim.
Yên ku li min digerin bila min peyda bikin
Di gundekî wînda de, di riyên bînav de, jîbirkirî.
Di zewîyan de xwêdanê dirijînin mirovên wî,
Di kûnên madenan de xwêdanê dirijînin.
Mirov bêriya jiyaneke mirovane dikin.

Di defterê de tomarkirî me.
Ereb im.
Rezên kalên min te stand ji destê min,
Axa ku min bi zarokên xwe re çandibû
Te stand.
Te ev kevîr hiştin
Ji me re, jî zarokên me re.
Hûn ê van kevîran jî bistînin.
Ma rast e?

Ez careke din dibêjim!
Careke din!
Di defterê de tomarkirî me.
Di serê rûpela yekem de.
Ji mirovan nefret nakim
Êrîşî tu kesî nakim.
Lê ku min birçî bihêlin,
Min tazî bihêlin,
Ez ê goştê yê/a ku min tazî dihêle bixwim
Hem jî ezê xav bixwim.
Birçîbûna min û hêrsa min bibîne.

Bi ser min de mewe.

Mahmut Derwêş

Wergera ji tirkî: Behlül Zelal

ÜNİVERSİTE VE TOPLUMUN YENİDEN İNŞASI

ŞEBNEM KORUR FİNCANCI

26 yıldır devlet erkinin iktidar alanı olmaktan öteye gidemeyen üniversiteler, toplumun yeniden yapılandırılması projesinin en önemli parçalarından biri olarak, uzun yıllardır darbe üstüne darbe yemiştir. Askerî cuntanın yangında ilk ateşe verilecekler listesinde yer alması elbette boşuna değildir. Siyaset bilimini idari bilimlere dönüştüren bir üniversite modeli ve çeyrek yüzyıl boyunca yerleştirilen anlayış, üniversitenin ve dolayısıyla toplumun kültürel yapısını da için için yanmaya terk etmiş, kalan külleri de dört bir yana savurmuştur. Cunta dönemi ve ardından adım adım sürdürülen özelleştirme hamleleri ile üniversiteler iktidarın pekiştirildiği alanlara dönüştürülmüştür. Kadrolar sistemi besleyecek özellikler ile donatılmış, yönetim ve denetim mekanizmaları uygun kadroları istihdam edecek biçimde geliştirilmiştir. Bu sisteme en uygun model geliştirilmiştir. İnsanları düşünmekten uzaklaştıran, duvarlar arasına hapseden, yıllar içinde tümü bir örnek düşünen insanlar yetiştiren bir canavar yaratılmıştır. Bugün milletvekilleri birbirlerinin etnik kökenini hakaret amaçlı kullanabiliyorsa, hele hele bu durum gerçekten hakaret olarak algılanıp, inkâr edilerek savunmaya geçilebiliyorsa nasıl bir kafese kapatılmış olduğumuz da çok rahat görülebilir. Değişim kolay olmayacaktır, çünkü uzun yıllardır bu koşullarda yetiştirilen insanlar, üniversitelerin muktedirleri olmuşlardır.

Küllerinden yeniden inşa etmek...

Ancak yapısı gereği, üniversiteler hâlâ bilimin izinin sürüldüğü alanlardır. Bilimin bulaştığı yerde de, düşünmek ve tartışmaktan kolay kolay vazgeçilemez. Süreci tersine işletmek ve üniversiteyi küllerinden yeniden inşa etmek, tam da bu nedenle başarılabilir bir tasarı olarak karşımızda durmaktadır.

Değişimi gerçekleştirmek için, darbeci ve merkezi geleneği tersine çevirmekle başlamak gerekir. Öncelikle tüm aşamalarda görev yapan ve eğitim alanlarının etkin kılınması gerekmektedir. Karar süreçlerine üniversitenin bütün bileşenleri doğrudan katılmalıdır. Rektörler, dekanlar, bölüm başkanları, oluşturulacak nesnel ölçütlere uygun kişiler arasından seçimle gelmeli ve denetim mekanizması aşağıdan yukarı olmalıdır. Yukarıdan bakan YÖK gibi bir denetim organı ancak muktedirlere biat etmeyi, dolayısıyla de-

şim ve ilerlemeyi engelleyecek bir yapılanmadır. Aşağıdan yukarı yapılandırılmış bir denetim organı, öğrencilerinden çalışanlarına tüm üniversite bileşenlerinin yer aldığı kurullar biçiminde olabilir. Seçilmişlerin geri çağırma mekanizması da oluşturulmalıdır. Her akademik yıl sonunda yapılacak değerlendirme ile gerektiğinde seçilmiş olanların her birinin görevinin sona ermesine olanak tanınmalıdır. Seçilmiş kişilerden, kurullara genişleyen halkalar bir iç halkayı değerlendirme görevini üstlenmelidir.

Üniversitede öğretim üyesi olmanın nesnel bilimsel kriterleri yanı sıra, üniversite bileşenlerinin oyları da bu kadroların oluşturulmasında etkin kılınmalıdır. Üniversitenin kadrolu çalışanları tam gün görevlerinin başında olmak zorundadırlar. Yarı zamanlı çalışma üniversitenin piyasa ekonomisine terk edilmesinin araçlarından birisidir.

Üniversitelerin piyasa ekonomisinin bilgi bankalarına dönüşmemesi için yeterli kaynaklar genel bütçeden sağlanmalıdır. Eğitim ücretsiz, araştırmalar bilimsel niteliği ve toplumun gelişimine olan katkıları dışında hiçbir kaygı taşımadan sürdürülmelidir. Sponsörlerin istediği sonuçların çıkacağı araştırmalar, insani değerlerin gelişmesine ışık tutan bilimsel çalışma ortamlarını ancak yok edebilir.

YÖK ise böyle bir üniversite tanımında yer almayan bir kavramdır. Üniversitelerin standart eğitimi sürdürebilmesi için gerekli olduğu iddia edilen yapılanma, üniversitelerin yüzyıllar içinde dönüşen eğitim anlayışına uymamaktadır. Özgür düşüncenin gelişimi her türlü standarttan arınmak zorundadır. Eğitimin her üniversitede farklı içerik ve niteliği bu ortamları ancak ve ancak zenginleştirebilir. Bilimsel niteliğinden ödün verilmeden, standardizasyonu aşmak gerekmektedir. Dolayısıyla sınırlayan bir "üst kurul", özgür bilimsel gelişimi her zaman tehdit edecektir. Çok uzun yıllardır meslek yüksek okullarından öteye gidemeyen, bilimsel düşünmenin önünde devasa engeller bulunan bir üniversite modelinden toplum ancak zarar görebilir.

Üniversiteler toplumun dönüşümünde tarih boyunca hep önemli roller üstlenmişlerdir. Yakın gelecekte de bu etkinin sürmesi beklenmelidir. Susturulmuş ve yönlendirilebilir bir üniversite, susturulmuş bir toplum yaratılmasında ne denli etkili ise, konuşan, tartışan ve mücadeleci bir üniversite de toplumun ölü top-
rağını silkelemesinde bir o kadar etkili olacaktır. *

MEZOPOTAMYANIN KADİM SIRRI CEFR

ALİ KONAR

İslam dini ve Alevilik üzerine yetkin bir insandır Pir Hıdır. Evi, köyü yakıldıktan sonra götürüldüğü Dersim Seğenk işkence merkezinde 65 gün işkence-den geçirilir ve çıkarıldığı mahkemede yardım ve yataklıktan tutuklanır. Tutukluken, karısı başka bir erkekle kaçıp gider, annesi yaşadığı acılara dayanamayıp ölür. Cezaevinden çıktıktan sonra karısını aramaya başlar ve İstanbul'a kadar iz sürer. Bir yandan karısını ararken bir yandan da iş aramaktadır.

Gördüğü işkencelerin etkisindedir hâlâ. Bir gün, cezaevinden arkadaşı Musa, yanında biri erkek, biri kadın iki yabancıyla gelip bulur onu. Çorçil ve Cloadiya isimli bu iki yabancı Aleviler üzerine araştırma yapmak için Türkiye'ye gelmiştir. Rehber aramaktadırlar. Tam Hıdır'la konuşurlarken, içeriye eli silahlı genç bir adam girer ve Çorçil'i öldürür. Çok geçmeden polislerce sarılan katil intihar eder.

Bu olaydan sonra Pir Hıdır, Cloadiya'yla birlikte kendisini sonu bilinmez, tehlikeli bir maceranın içerisinde bulur. Cloadiya'nın, Aleviler içerisinde örgütlenmiş gizli bir tarikatın elinde olduğuna inanılan bir sırrın peşinde olduğunu öğrendiğinde ise artık geri dönmeyecek bir noktadadır.

O güne kadar ne Aleviler içerisinde örgütlenmiş gizli bir tarikatın ne de bu tarikatın elinde bulunan bir sır ilişkisi hiçbir şey duymamıştır. Cloadiya'nın anlattıkları onu şaşırtmıştır. Ama araştırdıkça yanıldığını görür. Gizli tarikat hakkında araştırma yapmak için gittikleri her dergâhta pirlere, dedelere öldürülmeye başlanır. Geride hiçbir iz bırakmayan katiller kimlerdir? Hiçbir bilgileri yoktur. Bildikleri tek şey, sonsuz bir ulaşmazlık, bilinmezliktir. Artık geri dönülmez noktadadırlar. Gizli tarikatın izini sürmekten başka şansları kalmamıştır. Ya bu gize ulaşacaklar ya da öleceklerdir.

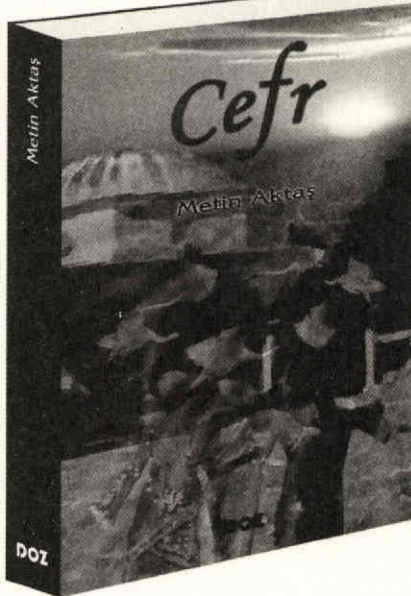
İz sürerken, farkında olmadan kendilerini de bu gizli tarikatın içerisinde görürler. Tarikata girişleri kolay olmayacaktır; çok zor, dayanılmaz sınavlar sonucu şeriat, tarikat, marifet aşamalarını tamamlayarak tarikat içerisinde her insanın ulaşamayacakları hakikat aşamasına ulaşırlar.

Pir Hıdır ve Cloadiya aradıkları kadim sırı ulaştıklarını düşündükleri an ondan çok uzaklaştıklarını acı çekerek görürler. Yürüdükleri yolda hedefler küçüldükçe, sırrın derinliği daha da artar. O zaman, ulaşılmazlığın, büyüklüğün değil de en küçüğün derinliklerinde saklı olduğunu anlarlar. Sonuçta uzun mücadeleler sonucu tarikatın elindeki sırrın adını öğrenirler. Bu sırrın adı Cefr'dir.

Peki, milyonlarca insanın binlerce yıldır canları pahasına saklayıp korudukları Cefr denilen bu sır nedir? Hz. Muhammed'in ölüm döşegindeyken Hz. Ali'ye teslim ettiği, daha önce kavminde hiç kimseye göstermediği Cefr, Hz. Muhammed'in eline nasıl geçmiştir? Muhammed Cefr'i neden cemaatinden saklamıştır? Cefr ile Kuran arasında nasıl bir ilişki vardır? İslam'ın batını yorumcularının anlattığı gibi, Kuran'ın bazı surelerindeki kadim meseller, bu kadim sır Cefr'i saklayıp gelecek kuşaklara taşıyan şifreler midir? Hz. Muhammed gücünü Cefr'den mi alıyordu yoksa Cefr mi esrarengiz gücünü Hz. Muhammed'in sırrı olmasından alıyordu? Muhammed, Cefri Ali'ye verdikten sonra ne oldu Cefr? İslam dini içerisindeki kavgaların arkasındaki gerçek sebep Cefr'e sahip olma mücadelesi miydi? Emevi ve Abbasi iktidarlarının Ehlibeyt ailesini yok etmekteki amaçları Cefr'e sahip olmak mıydı? Dini ulema neden Cefr'i halktan sakladılar? Cefr'i neden kötülediler, neden varlığını yalanladılar? Bu soruların yanıtını bulmak için Cefr'i tanımak gerektir.

Cefr'in peşine düşen Pir Hıdır'la, Cloadiya, Mezopotamya'nın on bin yıllık geçmişiyle, inançlarıyla, düşünceleriyle, yaşamın ve evrenin sırlarıyla devletin resmî tarih ve resmi din politikasıyla da yüzleşmeye başlarlar. Çarpıtılmış gerçeklerin yerini yalanlar almıştır.

Roman kahramanlarıyla birlikte İstanbul'dan doğuya doğru iz sürerken yirmi yıldır süren savaşa yakılıp yıkılarak insansızlaştırılmış topraklardan yürüyecek, savaşa yüzleşecek, koşulların zorluğuna koşut, Pir Hıdır'la, Cloadiya'nın delice aşkına tanık olacaksınız... ☀

CASIMÊ CELÎL

WEZÎRÊ EŞO

Bi minasebeta 100 saliya ji dayikbûna Casimê Celil

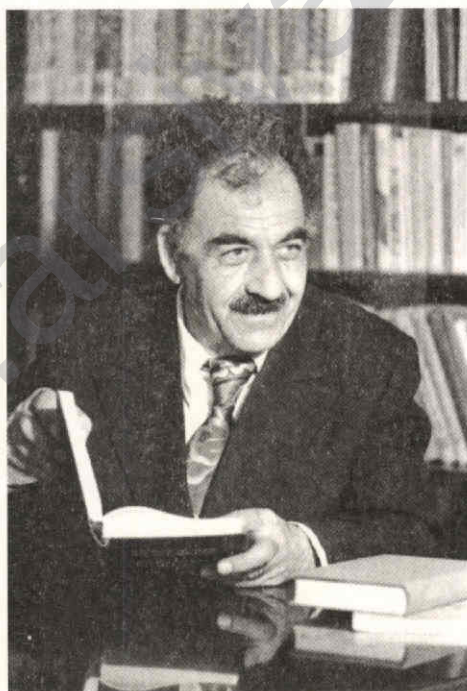
Casimê Celil li Ermenistanê bi Erebê Şemo, He- ciyê Cindî, Emînê Evdal, Cerdoyê Gêncî, Wezîrê Na- dirî, Ahmedê Mirazî re li ber çavkaniya edebiyeta kurdî li wê Komara Sovyetê rawestiya bû. Heger em bi awakî din bibêjin, bi wan re himê edebiyata kurdî ne ku bi tenê li wir, lê li temamê Sovyetistanê danî. Bi serde ji ji ber kêmasiya kadroyên ronakbîr zemanê Şoreşa Çanda Kurdî de, ku ji destpeka salên 30'î bin- geh girt, wî kedeke hejari nîrxa bilind kir nava warên xwendin, perwerdeya gelêrî ya bi zimanê kurdî û her wiha çend warên çanda kurdî yên dinê û bi tayîbetî nava weşandina pirtûkên kurdî û weşanên kurdî yên bi radyoya Ermenistanê (Yêrêvanê).

Casimê Celilê Osê di 24'ê kewçêra sala 1908'an de li gundekî kurdan — Qizilqulê yê navçeya Dîgorê, ku diket nava ti- xûbên herêma Qersê, malbateke kurdên êzdi de ji dayika xwe bû- ye. Ji ber ku dibistan di gundê wî de tunebû ew mehên bihar û ha- vînan berxvantiya mala bavê xwe dike, lê şevên payîzan û zivista- nan yên dirêj di odeyên kurdî de dibe guhdarvanê sohbetên mêrên temenê xwe da mezin, ku amadan ra distran jî, lê bi giranî berhemên zargotîna kurdî yên janîr û curên cuda-cuda digotin, besha bûyerên bihuri wekî di- rokê belkêş dikir û bi wê yekê ew ode ji wî û heval-hogirên we- kî wî re dibûn wekî dibistanekê. Lê jiyana bi astî ya rûniştevanên gund û zarotiya wî ya zêrîne xweş ya bê xem û xiyalên giran dirêj nakîşand. Gava Casim nû pêyi 10 saliyê kiribû artêş û alayên dagirkerên Tirkîyeyê di sala 1918'an de êrişê tînin ser herêma Qersê û pist re ji li ser Ermenistana îroyîn. Û ji ber ku digel ermeniyan tevayî leskerên tir- kan zor û zulm li kurdên êzdi dikirin, ji bo xilaskirina

serê xwe rûniştevanên hemû 16 gundên kurdên êzdi banz didin, koç û bar dikin û berê xwe didin Ermenis- tana niha û Gurcistanê. Di nava wan de endamên mal- bata bavê Casimê biçûk nîj hebû ku ava pêlên çemê Ava Reş de dixeniqin, pist re jî ber birçibûnê û nexwe- şiyên hal û xolorê dimirin. Casimê bexweyî û bexudan dikeve sewîxaneke Ermenistanê ya Celaloxliyê, ku piştîre navê Stêpanavanê hate ser. Li vir ew perweda seretayî bi zimanê ermenî distîne. Pistî derketina ji sêwîxanê Casimê Celil xwe li perwerde, telîma leske- rîyê digre. Ji sala 1927'a heta 1930'yî ew xwendin- xanên leskerîyê da fêr dibe. Sala 1931'ê Casimê Celil tê Yêrêvanê û di wir de bi cih dibe.

Dest bi weşandina pirtûkên kurdî dike

Ew zemanekî dibe serok- berpirsiyarê xwendinxana Pis- kavkazê ya Kurdî ya Pêdagogiyê, ku li Yêrêvanê hatibû vekirin ji bo amadekirina kadroyên ma- mosteyan, dersdaran yên dibis- tanên komarên vê rêgiyonê yên kurdî. Lê gava li Yêrêvanê dest bi wesandina pirtûkên kurdî dibe yên edebiyata bedew, yên bi na- veroka politîkî û zanîyarî, her wiha yên fêrên zimanê kurdî û lîteratûrayê, yên pirêdmê-ba- hetên dinê jî, di sa bi zimanê kurdî, Casimê Celil herpirsiya- riya bi cihanîna vî karê girîng bi destûrdana hikumatê hildigire ser milên xwe. Di bin redaktori- ya wî de pir pirtûkên kurdî cap dibin. Di nav van berhevok, an- tolojiyan de berhemên Casimê Celil bi xwe jî cih digrin. Wî ev

bar bi rûsipitî bi cih anî. Em dikarin bi rehetî bibêjin ku capxane ji bo wî bûbû wekî mala duyemîn. Celil vî kari berdeham dike hetanî rewestandina weşandina pirtûkên kurdî di sala 1937'a vir de. Sala 1938'an de Calil Fakulteya Înstîtuya Yêrêvanê ya Pêdagogiyê ya

Filolojiyê tê qebûlîkirin û ew çar salan li wê derê dixwîre. Pişt re ew bi awayê dûreke Fakulteya Zanîngeha Yêrêvanê ya Yûstîsiyayê jî temam dike û çend salan karê parêzeriyê dike. Gava 1'ê çîleya sala 1955'an de radyoya Ermenistanê li Yêrêvanê beşa weşanên bi kurdî tê vekirin Casimê Celil dibe serokê wê yê yekemîn û heta avrêla 1958'an kar dike.

Stranan ji windabûnê rizgar dike

Pişt re ew dibe berpirsyarê beşa edebiyatê muzîkayê û heta 1963'yan vî karî didomîne. Di nava van 8 salan de ew karekî hêjayî bi nirxa bilind bi cih tîne. Wî bîngeha fonda stran û awazên kurdî di Radyoya Ermenistanê de danî, bi tomarkirinê bi sedan berhemên hunera kurdî ya stranbêjiyê û muzîkayê û bi wê yekê jî ber windabûnê xilaskirina dengê gelek stranbêjan û aletên muzîsyenan ên wekî: Şeroyê Biro,

Ahmedê Mirazî, Egîtê Têcir, Efoyê Esed, Asiq Nazûk (Şêx Kamîlê Beko), Sûsika Simo, muzîsyênên wekî Şamilê Beko, Egîtê Cimo û hwd.

Gava di sala 1972'yan Weşangeha Ermenistanê ya dewletêda ya bi navê "Sovêtakan girox" (Nivîskarên Sovyetiyê) şûna berpirsyarê meşandina pirtûkên kurdî de valayî çêbû, ew li wir hat peywardarkirin. Careke din riya "Mala duyemîn" ya çapxaneyê Yêrêvanê ya jimara yekemîn li ber wî vebû; dişa boxçeyê pirtûkên jî bo çapkirinê amade û yên çapbûyî wî xiste bin çenga xwe û navbera meşangehê, çapxaneyê û mala xwe de meşiya. Di nava çend salan de, heta sala 1980'yî wî çapkirina pir pirtûkên kurdî yên bi nirx bi cih anî.

Piştê heza xwe bi temamî û tam pêşkêşî karê berhemdariyê, wekî dibêjin, karê rûniştî kir.

Casimê Calil di 90 saliya xwe, di 24'ê sermaweza 1998'an de li Yêrêvanê wêfat kir. Cenazeya wî li mezelê gundê Baxramiyanê yê nêzîkî Yêrêvanê binax kirin.

Helbestên wî di Riya Teze de weşayan

Helbestên Casimê Celil ên yekemîn hê di destpêka salên 30'î de li ser rûpelên rojname Riya Teze de weşayan. Pişt re heta wêfatkirinê weşandina helbestên wî di wê rojnamê û gelek rojname û kovarên Ermenistanê û Yekîtiya Sovyetiyê bi gîstî yên ermenî û rûsî de bi wergera ser wan zimanan berde-wam kir.

Di Antolojiya berhemên nivîskarên Ermenistanê yên kurd ya sêyemîn de (Yêrêvan, 1935) helbestên Casimê Celil jî hatin bi cîkirinê. Pişt re hetanî rawestandina weşandina pirtûkên kurdî li Ermenistanê (destpêka salên 90'î), berhemên wî bi sîklê helbest û

destanan di hemû antolojiyên berhemên nivîskarên kurd de hatin çapkirinê.

Di sala 1960'î de berevoka helbest û destanên Casimê Calil bi zimanê kurdî, bi sernavê "Rojê min" li Yêrêvanê hate weşandinê. Pist re dişa bi kurdî ev pirtûkên berhemên sayîr hatin çapkirinê: "Kilamên çiya" (Yêrêvan, 1970), "Oda Kurda" (Yêrêvan, 1975), "Kurdê bengî" (Yêrêvan, 1980), "Kofiya diya min" (Yêrêvan, 1984), "Bijare" (Yêrêvan, 1987).

Wekî dibêjin, bextê min aniya û ez xwe serbilind û dilbaristan dibînim, ku hê di zêndibûna wî rîspiyê edebiyat û çanda me de min nivîsandina pêsgotin û pasgotinên van her du pirtûkên wî yên dawî bi cih anîne.

Wî destan berhev kirin

Digel helbestan, Casimê Celil destanên bi nirx jî weşandine. Ev e sernavên wan: "Siyabend û Xecê", "Memê û Eysê", "Sêvahacê", "Dewrêşê Evdî", "Hikiyata Deli Ahmed û Deli Hemze", "Sindirnevat", "Şêx Mîrza", "Dimdim", "Kilama Huzbêk". Eva dawî bêhtir berhema sayîr ya xwe xwetiyê ye, ya jî aliyê wî de sêwirandî, lê her bi tenê bi motîva berhemên gelêrî hatiye nivîsandinê.

Pir berhemên Casimê Calil hatine wergerandinê ser ermenî û jî bilî rojname û kovaran bi pirtûkên cuda jî hatine weşandin. Ev jî sernavên wan pirtûkan e: "Elegez" (Yêrêvan, 1954), "Beyît-serpêhatiyên Kurdî yên evîndariyê" (Yêrêvan, 1955), "Kaniya welêt" (Yêrêvan, 1957), "Ocaxa min" (Yêrêvan, 1966).

Berhemên Casimê Celil jî bilî Komara Ermenistanê li Yekîtiya Sovyetê li Moskovayê jî bi bo rusî hatine wergerandin û weşandin, di rojname û antolojiyan de jî.

Edebiyata kurdî bi govekeke berfirehtir deng da, jî ber ku zimanê rûsî yê temamiya vî welatî yê hemû Komarên Sovyetiyê yê dewletê yê duyemîn bû piştî zimanên neteweyên wan komaran. Awa sernavên wan antolojiyan, di kîjanan de berhemên sayîrê kurd Casimê Calil jî hatibûn bi cîkirinê: "Hesta malbata Yekgirtî" (Moskova, 1964), "Strana ku bûye pirtûk" (Moskova, 1967), "Poyêziya Sovyetiyê" (Moskova, 1977), "Lênî di nava poyêziya gelên Yekîtiya Sovyetiyê de" (Moskova, 1980). Lê bêhtir deng da weşandina helbestên sayîrê kurd li ser rûpelên rojnamên Yekîtiya Sovyetiyê yên navendi, ku bi zimanê rûsî jî bilî Moskovayê li hemû paytextên Komarên Yekîtiya Sovyetê jimareke pir mezîn dihatina çapkirin û belavkirin.

Piravdayê helbesta wî weşand

Helbesta bi sernavê "Lênin" jimara rojname "Piravdayê" ya 15'ê avrêla 1957'an de hate weşandin. Gava şoreşa kurdî li başûrê Kurdistanê di bin serokatiya nemir Barzanî de ji nû ve geş bû, helbesta Casimê Celîl ya bi sernavê "Çiyayên Kurdistanê" rojnameke Yekîtiya Sovyêtiyê ya navendi "Îzvestsiyayê" de li Moskovayê hate weşandin. Ev helbesta dawî her wiha kovareke bi rûmet, pirêstîj da ji ya edebî ya bajarê Leningradê (niha Pêterbûrg) ya bi navê "Nêva" de hate belavkirin. Bi vê helbesta xwe şayîrê welatparêz êşkere piştigiriya têkoşîna xwişk û birayên xwe yên li başûrê Kurdistanê dikir.

Pirtûkên Casimê Celîl li Bexda û Ewropayê ji hatin weşandin. Pirtûkeke wî bi sernavê "Zozan" bi destê Weşanên Roja Nû di sala 1982'yan de li Stokholmê hate çapkirinê. Casimê Celîl her wiha deng daye wekî wergervanê berhemên nivîskarên ermanî û rûs ji li ser kurdî. Bi wergerên wî bûne mal û milkê xwendevanên kurd berhemên şayîrên ermenî yên mezin H. Tûmaniyan, Ar. Îsahakiyan, H. Sîraz, sayîr û pîrosayîsên rûs yên mezin Al. Pûskin û A. Gayîdaz.

Keda Casimê Celîl di nava karê amadekirin û weşandina van antolojiyayên berhemên şayîr û pîrosayîsên kurd de ji bi nîrx e: "Efirandinê Nivîskarê Kurmancên Sovyêtiyê" (Yêrêvan, 1948), "Nivîskarên Kurda yê Sovyêtiyê" (tevî Qacaxê Mirad, Yêrêvan, 1961).

Wî her wiha berevoka berhemên nivîskarên kurd bi wergera ser ermenî bi sernavê "Şayîrên Kurd yê Sovyêtiyê" ji amade kiriye û daye çapkirinê (Yêrêvan, 1953). Keda Casimê Celîl kifş e di warê amadekirin û weşandina pirtûkên ziman û lîteratûra kurdî yên fêr û perwerdekirinê de jî.

Pirtûka "Zimanê kurmancî" tevî Emînê Evdal bi xwe bûye ku hê di sala 1937'an de hatiye weşandin. Ji sala 1955'an heta dawîya jiyana xwe ya bi rûmet Casimê Celîl pirtûka "Xwendina lîteratûrayê" ji bo şagirtên kurd yên sinifên 5-6'an amade kir û bi çend cara da weşandin.

Dibe delegayê Kongreya Nivîskaran

Ew din av jiyana edebiyatê de aktif bûye. Wî wekî endamekî Yekîtiya Nivîskarên Ermenistanê û Sêksiyona Nivîskarên Kurd yê yekemîn, wekî nivîskarekî kurd yê bi nav û deng û xudanê rûmeta bilind ne ku bi tenê nava nivîskarên kurd de, lê her wîpa yên ermenî de jî ew hîlbijartin û xistin nava wê delêgasiyona nivîskarên Ermenistanê ya ku beşdarî kongreya nivîskarên Yekîtiya Sovyêtiyê ya duyemîn bû, ku di sala

1954'an li Moskovayê çêbû.

Em dikarin bê şubhe bêjin, ku tu bûyereke wisa kifş, ber bi çav nava jiyana kurdên Ermenistanê de çênebûye, ku Casimê Celîl bi aktîvî beşdarî wê nebûbe: ji civîn, kongreyên nivîskarên kurd û ermenî destpêkirî hetanî civîn, kongre, festîvalên karker û cotkarên kurd, ku li Yêrêvanê û li wan navçeyên Ermenistanê çêdibûn, li ku derê kurd diman. Ew bi aktîvî beşdarî konferansa kurdzaniyê jî bû, ku sala 1934'an li paytexta Ermenistanê çêbû û bi goveka cihanê deng de. Ew organizatorekî ansambila kurdiya kilam û regasê bû li navçeya Telînê. Ber van hemûyan jî Casimê Celîl di nava temamiya Ermenistanê de naskirî bû, hem nava ermenîyan da û him jî nemaze din av kurdan de. Li her derê, li ku derê ew kifş dibû rûniştevan bi rêz û hurmeteke mezin ber bi wî dihatin, dora wî dicivîyan.

Kurên wî jî li ser riya wî ne

Ewî bi pîreka xwe Xanima Rizgo re tevayî du kur û du keç mezin kirin, dan her xwendinê. Lawên wan Ordixanê Celîl (sed mixabin, yê îdî gorbihust) û Celîlê Celîl bi lêkolînên xwe yên giranbûha bûn kurdzanên bi nav û deng: Ordixan bû doktorê zanînen fîlolojî, pîrofêsoz; Celîl bû doktorê zanînen dîrokî, pîrofêsoz. Ji bili lêkolînên di warê edebiyatzaniyê û dîroknaniyê ya her du birayan bi hev re û carna jî bi awakî cuda û serbixwe kedeke mezin û hêjajî nîrxa bilind kirin nava warê berevkirin, lêkolîn û weşandina berhemên zargotina kurdî de. Xwişka wan Cemîla Celîl cend berevokên têkstên stranên kurdî bi nota ve dane weşandinê; lê Zîna Celîl birek berhemên zargotina kurdî wergerandiye ser zimanê biyanî. Em pêwîst dibînin vê yekê jî bi ser de bînin, ku ji bilî van kar û barên xwe yên berhemdariyê Casimê Celîl û neferên malbata wî pirtûkxane û arsîveke dewlemend ya lîteratur û dokuman, delîl-izbatên ser kurdan û çanda wan dane ser hev û vî hemû bi hev re, heger em dikarin bi vî awayî jî bêjin, ew malbat kirine wekî navendeke çanda kurdî.

Ev hemû kar û barên, ku Casimê Celîl bi xwe û bi malbata xwe va di warê pêxistina çanda gelê xwe da bi cih anîne û dane bi cih anînê, destûrê dide em bêjin, ku her bi tenê ronakbîrên wekî wî mezin û dûrditî, ronakbîrên mîlet tev dikarin karekî wisa giran, lê bi rûmet pêk bînin. Û jî ber vê yekê jî navê Casimê Celîl wê ne ku wekî vê gavê bi sedsalekê, lê bi zemanê bê sînor di nava dîroka gelê wî de bi giştî û ya çanda mîletê da taybetî bimîne. ✽

Deftera bîranîna romanekê

LOKMAN POLAT

Di ser koça dawî ya romannivîserê hêja Mehmed Uzun re saleke derbas bû. Di yekem salvegera mirina wî de ez wî bi rêz û hurmet bi bir tînim. M. Uzun dostekî min ê baş bû. Di navbera me de dostaniyeke germ hebû.

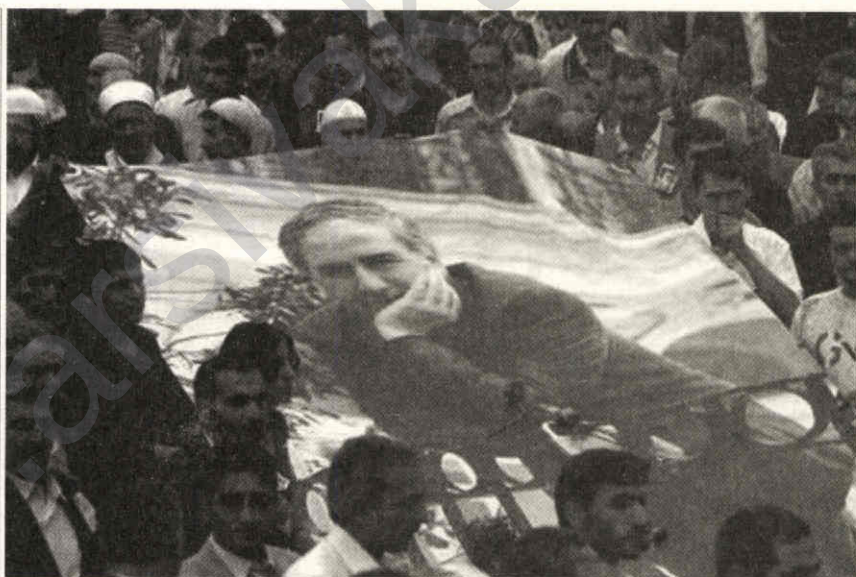
Di salvegera yekem a mirina wî de, niha ez pirtûka wî ya bi navê "Bir Romanin Hatira Defteri (Deftera bîranîna romanekê)" dixwînim. Ev pirtûk piştî wefata wî kete destê min. M. Uzun nivîskarekî berhemkar bû. Wî di saxiya xwe de 22 pirtûk weşand û hinek pirtûkên neweşandî û gelek nivîs li pey xwe hişt. Gelek gotarên wî jî di dema nexweşiya wî de di hinek kovaran de derketin. Bi hêviya ku hemû nivîsên wî yên neweşandî û gotarên wî wekî pirtûk bêne weşandin.

Rewşenbîrê navdar ê tirk Murat Belge jî bo pirtûkê pêşgotineke hêja û bi nîrx nivîsiye.

Notên xwe yên rojane qeyd kiriye

Murat Belge di pêşgotinê de jî bo Mehmed Uzun dibêje: "Ez qîmet û rûmet didim Mehmed Uzun. Ew jî bo min insanekî girîng e... Mehmed Uzun li hemberê neheqiyê digel bindestan e û wî ev jî xwe re kiriye wekî prensib... Temaşekirina afirandina berhemeke edebî balkêş e... Nivîskarekî bi tiştên ku nivîsiye dixwaze here kûr, di dema pêvajoya nivîsinê de çî xwendîye û çawa di bin bandora çî de maye û di der barê berhema ku afirandiye de çî difikire... Mehmed Uzun ev di notên xwe yên rojane de qeyd kirine..."

Notên wî yên rojnivîsê jî 6'ê meha 9'an a sala

Ez ê kurtedanasîneke vê pirtûka wî ya ku min xwend, pêşkêşê xwendevanên kurd bikim.

Pirtûk 162 rûpel e û di nav weşanên "Îthakî" de derketiye. Zimanê pirtûkê tirkî ye. Orijîna wê kurdî ye û navê wê yê orijînal bi kurdî "Rojên Afirîna Romanê" ye. Pirtûk jî alî wergêrê kurd birêz Muhsîn Kizilkaya ve li tirkî hatiye wergerandin.

Di pirtûkê de notên rojane yên Mehmed Uzun ku di derbarê afirandina rêzeromana xwe ya bi navê "Hawara Dicle" yê de nivîsine hene. Wî pêvajoya nivîsina rêzeromana xwe bi notên rojane rave kiriye.

1998'an dest pê dikin û di 29'ê avrêla 2003'yan de bi dawî dibin. Ez ê yek bi yek behsa notên rojane nekim, lê ez behsa hinek tiştên girîng û balkêş ên notên rojane bikim.

Mehmed Uzun di heşê xwe de şikl û şemalê nivîsina romanekê pêk tîne û ew hê dest bi nivîsina romanê nake, di heşê xwe de navê romanê diyar dike û biryara xwe dide ku jî bo pêvajoya nivîsina romanê notên rojane binivîse. Ew navê romana xwe "Hawara Dicleyê" datîne. Roman bi wî navî wekî rêzeroman du cild hatine weşandin.

Di notên rojane de, Mehmed Uzun behsa projeya nivîsîna romanê, behsa pirtûkên ku ji bo romanê werine xwedî û behsa leheng, kes û figurên ku di romanê de dê cih bigrin, dike. Ew dixwaze di romanê de cih bide bûyerên rasteqîn û hinek kesên rasteqîn, her wekî Mîr Bedirxan û Yezdînşêr, lê lehengên serreke yên romanê Dengbêj Biro û Stêr kesên nerasteqîn bin, çêker bin ji alî romanivîs ve ji bo romanê bêne xuliqandin. Ew dê di romanê de evîna Dengbêj Biro û stêrê rave bike.

Her rûpela dîroka kurdan

Mehmed Uzun di van notên -têbiniyên - xwe yên rojane de tişteke gelek balkêş û girîng dibêje. Ew dibêje: "Her rûpela dîroka kurdan, jiyana her insanên kurd bi serê xwe dikare bibe bingeha romanên baş... Lê, çi heyf ku hê nehatiye nivîsîn. Divê miheqeq bê nivîsîn."

Mehmed Uzun di têbiniyên xwe yên rojane de behsa romanên baş û nebaş dike. Li gor wî romanên ku pesnê dewletê didin, pesnê desthilatdariyê didin, pesnê partî û serokên partiyê didin, romanên nebaş in. Ew rexneyan li nivîskarê çekî Milan Kundera digre û dibêje: "Romanê wî yên berê baş bû, niha nebaş dinivîse. Wî berê bi zimanê xwe yê zikmakî yanê bi çekî dinivîsî, niha bi fransî dinivîse."

Mirov jiyana rojeke dibîne

Di notên rojane de behsa amadekirina deklerasyonê ji bo pîrsa kurdî tê kirin. Ev deklerasyon ji alî Mehmed Uzun, Yaşar Kemal, Orhan Pamuk, Ahmet Altan û Zulfu Lîvanî ve tê amadekirin û ji alî gelek nivîskarên cihanê ve tê pesendkirin. Nivîskarên cihanê yên navdar, her wekî Gunter Grass, Ingmar Bergman, José Saramago, Nadine Gordimer, Costa Gavras, Antonis Samarakis û gelekên din ku pîraniya wan nivîskaran xelatgirên Nobelê ne, alîkarî û piştgiriya deklerasyonê dikin û ew bi xwe deklerasyonê îmze dikin. Ev deklerasyon di nav media cihanê de ciheke girîng digre û gelek behsa wê tê kirin. Raya giştî a cihanê ya demokratîk piştgiriya vê hewldanê dike. Rojnameyên tirkî Milliyet, Radikal û kovara Aktuel jî bi Mehmed Uzun re li ser vê mijarê hevpeyvîn pêk tînin.

Dema mirov pirtûka têbiniyên amadekirina romanê dixwîne, mirov fêr dibe ku rojeke romanivîser Mehmed Uzun çawa derbas dibe. Ew rojên xwe bi xwendinê û nivîsîna romana xwe derbas dike. Xwendin, lêkolîn, lêgerîn û nivîs dibe şeweya jiyana wî ya rojane. Di esasê xwe de ev şeweya jiyana hemû nivîskarên profesyonel e. 🌸

QEDER

Te ,

Em

Pêş û paşkî

li mehînekê siwar kirin

û di ser nişûveke de berda.

Em, li erdê ketin

Em êşîyan.

Tu xeyidî û

Te got: Çima hûn ketin.

"Hûn gunchkar in"

Erê "qeder"! em gunchkar in

Bibore, lê karê te çi ye?

Dilxwaz Herdem

Xwekuştin

Yekemîn serketina mirinê ya herî mezin

DR. AZAD GUNDERCI

WERGER: RECEB DÎLDAR

Serketina mirinê ya pêşî û herî mezin: Mata şivan a bi Hespa Trûvayê.

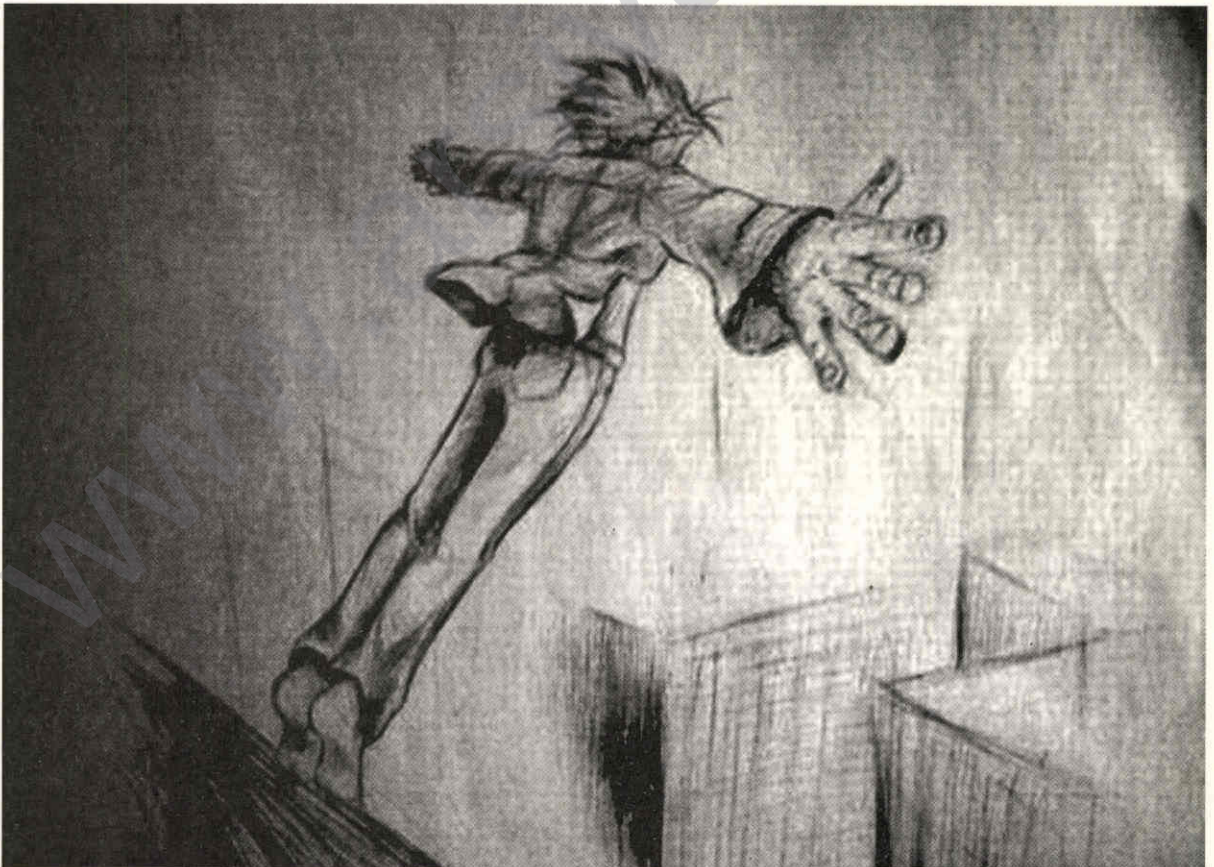
Ji bo hevdîtînê, malbatên wan destûr nadidan Pyramus û Thisbe yê ku bi cîranti mezin bûne û evîndarên hev in. Di dawiyê de Pyramus û Thisbe biryar didin ku bi dizî derkevin derveyî bajêr û li bin dareke tuyê hev du bibînin. Thisbe berî Pyramus digihîje ciyê hevdîtînê. Li vê derê di şûna ku Pyramus bibîne, Thisbe rastî şêrekî penc bixwîn tê. Gava jê xof digire û bi tirs direve şara xwe dixîne, şêr şara wê parçe dike.

Demeke şûnde Pyramus digihîje ciyê hevdîtînê, gava şêr û şara parçekirî dibîne, dibê qey Thisbe hatiye kuştinê. Bi ramana ku ew bûye sebebê vê bûyerê, di nav janeke mezin de xwe bi xencerê dikuje. Xwîna ku jê dipijiqe fêkiyên dara tuyê boyax dike. Thisbeya paşde vedigere, rastî evîndarê xwe yê ku li ber sikratan e tê. Ew jî bi ramana ku ew bûye sebebê vê bûyerê

xwe dide ber xenceran. Her du evîndarên ku can didan cara dawîn li hev mêze dikin û dimirin. Xweda vê bûyerê dibînin û wan pîroz dikin. Rengê xwîna Pyramus didin fêkiyên dara tuyê û hêsirên çavên Thisbeyê jî didin pelên darê. Ji wê rojê de ye, lekeya dara tûya reş (xwîna Pyramus) bi pelên wê darê (hêsirên Thisbeyê) tîna paqijkirinê...

Ji roja ku tovên jiyanê ketine ser erdê û vir ve di nav mirin û jiyanê de li ser can şereki bêhempa dest pê kiriye û hîna jî dewam dike. Ev şerê li ser can, he- ta ku ji mirinê re çareyekê neyê ditînê jî ew ê dewam bike. Di nav şerê mirin û jiyanê de mêzînekê heye. Însan tê dinê, diji û dimire. Di vê pêvajoya siruştî de tu kes qezenc nake; çimkî mirin û jiyan her du jî gi- hîştîne armancên xwe...

Jiyan. "nuquçka jiyanê û gava hewcedarî hebe, ji bo jiyanê xwe bidomîne û xwe li hember xeterîyan bi-

parêze, nuqûçka êrîşkariyê li mejiyê insan bar dike û xwe jîndar dike." Hemû xweşikîyên ku di xwezayê de hene; bi pêşkêşkirina eşq, evîn, bihar, huner û zanîstê, bi xurtkirina bendên malbatê, dostaniyê, hevaltiyê û têkiliyên civakî, bi mezinkirina baweriya dinî, girêdana nav insan û jiyane xurt dike. Dilê ku bi hêviyan tije ye, digihîne paşerojê. Bi wî awayî, bi zayîna canên nû di şerê li hember mirinê de li piya di-sekine. Ji bo zanîn, hez kirin û têkoşînê şîretan dike. Jiyana dozîna heyatê di mejiyê insan de bi cih dike û ji bo nîfşên xwe bide dewamkirinê insanan bi nuqûçkên xurt dide tewizandin.

Armanca mirinê ya herî mezin: Van nuqûçkan tune bike û bi girtina canê insanan jiyane tîk bike. Dixwaze dilxweşiya jiyane ya ku ji bûyîna insan dest pê dike ji destê wî bigire. Mirin, bi astengkirina zayînê, belavkirina nexweşîyan, afirandina afetên xwezayî, derban li tayikên bi jiyane ve girêdayî dixê û dibe sebeba mirinê ne xwezayî. Bi pêşkarîkirina nuqûçka êrîşkariyê tevgerên xerabkar derdixe holê û bi xerakirina têkiliyên kes û civakan, sebebên kuştin, qeza û şeran amade dike.

Di vî şerê ku dişibe kişikê de mirin, hemû tîkîliyên qurbanê xwe û jiyane ji hev diqetîne û zemîna ku ew bi destê xwe jiyana xwe bi dawî bike hazir dike. Xwekuştin, li hember jiyane yekemîn serkeftina mirinê ya herî mezin e. Mirina ku wekî hespa trûvayê dikeve hundir, kelayên jiyane yeko yeko fetih dike û dawiya qurbanê xwe amade dike, belkî ji listika mata şivan dilize.

Peyva întîxar (xwekuştin) ji "nahr" a erebî zêde bûye ku di wateya qurban de ye. Di întîxarê de kes qesta kuştina xwe dike û jiyana xwe bi dawî dike. Di eslê xwe de, insanê ku ji bo li heyatê bîmîne di nav pîr şertên dijwar de ji tîdikoşê, di vî rêyê de kuştina hevcînsên xwe dide ber çav û gunehkar dibe, çawa dibe ku bi daxwaza xwe dikeve rêwîtiya ber bi mirinê ve ku ew tije xof û bi jan e, ev bûyereke pîr tevlihev e. Ji bo ku bê famkirin, xwekuştin ji aliyên gelek şaxên zanîstê ve hatiye binçavkirin û lêkolîn li ser tîn kirin. Durkheim wisa tarîf dike: "Însan bi çalakiyeke erênî yan jî ne erênî, bi zanebûna ku ew dizane wê di encamê de çi bibe, rasterast an jî nerasterast xwe kişandina ber bi mirinê ve." Freud jî dibêje: "Di xwekuştinê de kes, berê êrîşkariya ku berê xwe dabû objeya evînê, diguherîne ser xwe."

Gava mirin wekî hespeke trûvayê ji bo bikeve nav kelayên jiyane û wan fetih bike dikeve ser rê; di nav qadên ku bi kar tîne de ya herî mezin qada depresyonê ye ku li wê derê tovên xwekuştinê davêje, belav dike û mezin dike. Di nav sebebên xwekuştinê de

rêjeya nexweşîyên psikiyatrik ji %90'ê û depresyon a herî mezin e. Bêyî depresyonê; di nexweşîyên wekî şîzofrenî, xerabebûnên anksiyetê, alkol, hînbûyîna madeyan û xerabebûnên kesayeti de ji xwekuştin zêde tîdîne. Veqetîn, dev jê berdan, pîrsgirêkên malbatî û aborî, tramvayên wekî îşkence, destavêtin û tecawîz, şerên ku qewimîne, koçberî û afetên xwezayî mezîna psikolojîk ya kes dihejîne û mîla wî ya xwekuştinê zêde dike. Hatiye eşkerekirin ku wekî biyolojîk di mejî de guhertina rêjeya serotoninê jî di xwekuştinê de rol digire.

Ev tevgera ku ji bûyîna însaniyetê û vir ve heye, bi gelek sebebên cuda û bi gelek rêbazên cihê tîdî jiyane û her diçe zêde dibe. Xwekuştin pîrî caran qerîna bêhêvîti û bêçaretîyê ye. Xwekuştin carna nexweşîyek an serhildana li hember zordestî û kedmîjîyê, carna jî li dû yara ji destçûyî, di kirasê hêşîrên çavan de hesreta gihîştinê ye. Carna parastin û êrîşkari, carna hîlbijartinek, carna jî şeweyeke hebûnê ye. Xwekuştin carna şikestina tîkçûnê, çîrokvanê xeyalên şikestî, tamîrkarê rûmeta şikestî, carna jî valahiya mezin ya serxweşiya serkeftinekê ye.

Xwekuştina ku di kitêbên pîroz de wekî lihemberderketina pêşîkiya xweda hatiye şîrovekirin, guneh hatiye tîtin û hatiye qedexekirin. Di hinek civatan de ji xwekuştin wekî tevgerêkî bi rûmet hatiye şîrovekirin. Di komalên seretayî de kesên ku berî pîr bibin xwe dîkuştin, li Hindistanê, jînên ku li dû mîrên xwe yên mirî xwe dişewitandin ku jê re "satî" dihat gotin, li Japonayê samûrayên ku di şer de tîk diçûn an nikaribûn ji xwediyên xwe re xizmetê bikin bi "seppuku" (hara-kîrî) yê zikên xwe diqelişandin, wekî tevgerêke birûmet dihat nîrxandinê. Li kêleka aliyê wê yê çandî, di nav şer de jî, bi armanca ku zirarê bidin dijmin êrîşên întîxarî çêbûne, ji bo teslîmî dijmin nebin "kamikaze" kirine û jiyane xwe bi dawî kirine.

Xwekuştin bi hebûna xwe ya tevlihev û bi raz di nav dinyaya felsefeyê de dubendî çêkiriye û wekî fenomenekê mora xwe li jiyana edebiyatvanan xistiye ku ji bo dinyayê bi gotinên herî xweş vebêjin destên xwe xistibûn xizmeta wê. Platon Aristoteles Epîkur û Kant li hember xwekuştinê derketine lê Stoavan, Montaigne û Hume xwekuştin parastine. Albert Camus, bi gotina xwe ya "pîrsgirêka felsefeyê ya tekane, xwekuştin e" girîngiya wê daye ber çavan û bi gotina xwe ya "jiyan layiq e mirov bijî an na" yê ev mijar nîrxandiye. Xeyalên nivîskar Stefan Zweig, piştî şerê cihanê yê duyemîn şikestin û dinyaya ku xeyal dikir bi dest nexist, dinyaya ku Hitler afirand red kir û tevli evîndara xwe, xwe kuştin. Wirginia Wolf a femînîst, dayaxî dengên ku dibihîst nedikir û di nameya paşîn

ya ku ji evîndarê xwe re şandibû de, gotibû: "Ez jiya-
na te ji vêya zêdetir nahelikînim û bi tenê ez ê çêyi-
yekî bi te bikim." Gava bi kevirên ku bi lingên wê ve
girêdayî xwe berda nav ava çem wisa diqêriya: "Ez ê
xwe ber bi te ve bavêjim/ bê têkçûn/ û bê stûxwarî/
ey mirin." Mayakovskiyê ku hevalê xwe yê xwekust
rexne dikir, pênc sal şûnde berî ku xwe bikuje
hestên xwe bi vî awayî eşkere dikir: "Sandala eşqê/
ma dikare li hember herikana çem bisekine/ Aha di
dawiye de di ber xwe neda û parçe bû." Paşê ber bi
Yesenin-ê ku digot "Lîlî ji min hez bike" û bi xwîna
ku ji zendên wî diherikî jê re helbesta "Bi xatirê te
dostê min" nivîsandibû ve bi rê ketibû. Di ber-
hemên Shaekspeare û Dostoyevski de gelek karak-
terên wan bi xwekustîne ji yana xwe bi dawî kirine ku
ew xwendevanên xwe di avên herî kûr yên jiyane de
digerînin. Ev jî eşkere dike ku raza tesîra xwekust-
tinê li ser hunermenda çiqas zêde ye.

Xwekustîn, gorayî komelayên seretayî di koma-
leyên modern de zêdetir tînin. Li dû yên ku di-
çin baranên huznê dibarin û birînen kur yên ku
xwîn jê diherike vedikin. Di komaleyên ku nîrx
winda bûne û bûne wekî meta, tîkiliyên sînî yên ku
di nav însanan de çêbûne û komaleyên ku bi enca-
ma takekesiyê di nav tenêbûnê de digewizin de ev
mîjar, bûye pîrsgirekeke tenduristî ya gelemperî.
Însanên ku di bin tesîra nuqûçkên êrîşkar û xerab-
kar de dimînin ku mirin wan xwedî dike, ji bo zêde-
tir bibin xwedîhêz û desthilatdariyê tînin destên
xwe, dixwazin hevcînsên xwe bikin kole û sistemen
ku ked û evînê, wekhevî û azadiyê tune dikin diafi-
rin. Îcar van sisteman herban derdixînin û dibin
sebebên îşkence, koçberî, feqîrî û birçîbûnê. Însan
bi wî awayî dibe piyoneke mirinê û vê misyonê di-
gire ser milên xwe. Însan bi sistema ku ava kiriye
mêzîna psîkolojîk hejandiye û zemîneke wisa hazir
kiriye ku pêkerên derdorî yên ku mirov dikare pêşî
lê bigire û xwîn didin xwekustîne zêde dikin.

Heta ku em serbanê dinyaya ku em têde dijîn qul
bikin û dojhê bînin ser rûyê erdê, heta ku em di
qermîçokên mejiyên xwe de agiran gurr bikin, piştî
xwe bidin jîyan û aştîyê û li cem mirinê cîyê xwe bi-
gîrin, em ê dinyayeke ku tije qurban ên ku evîn-
darên celadên xwe ne û li ber deriyê xwekustîne ra-
westiyane biafirînin û li ser vê rêyê bimeşin.

Bi hêviya xewna dinyayeke ku bi serketina jiyane
hatiye xemilandin... ✨

SÎNDORÊ TEYNABUNE

çequerê payîzî, çequerê dara
janê de giran dano bê însanî ra
pel(g)ekê ginena riyê erdî ra
pel û pergalê ma şikinê
zerreyê ma de astora kuheylane
qefelina nêvazdana
milçikê (çûçikê) koçberî
per û piya şî
jû ez menda sindorê teynabûne de
çixas qalê merdenê kenê
nê rojanê peyînan de...
ez merdene nêwazen
vanê ke,
ti xo ra tayê insanê de ters biya
mî va; heyra, ez merdene nêwazen...
ez; jû şaîro de budella wa
halê xo de ra
vatena mi hona nêxelesiya
zerreyê jû deftera kanê de vindetiyê

însan ke merd
wa fek huyayîş bo balê
merdêna niyayênê çîmanê mi ser
qeseyê xirabî ra mutebera
mî va; vatênê insanî mêxelesiyê
merdenê bena ke;
wa fekhuyayîş bo
roştikê biriyê
wa fekhuyayîşiyê bîmano aqilde

Akman Gedik

(Köy kahvesinde geçer.

Köylüler oturmakta, kimileri oyun oynamakta, kahveci çay dağıtmaktadır. Kahvenin en alımlı yerinde Muhtaro oturmakta, bazı masalarda tartışmalar yükselmektedir. Muhtaro'nun oturduğu yerin tam karşısında farklı alımlılığa sahip bir yerde muhalif Hulafo oturmaktadır. Tartışmaların artmasıyla, Hulafo'nun keyfi de artmaktadır.)

Miho - Madem öyleydi, niye Muhtaro halletmedi?

Heno - Bir söz var, kelin ilacı olsa başına sürer...

Ahmo - Muhtaro da biliyor dünyayı ama bakmayın...

Miho - Neyine bakmayın.

Ahmo - Selam kuvvete bağlı...

Miho - Neyin selamı... Seçimlerde muhtar seçilmek için verdiği sözlerin haddi hesabı yoktu. Her şeyi söylüyordu. Tahir ağa da haber gönderiyordu, damadımızı seçin. O iyi adamdır diyordu. Şimdi ne yapıyor? Kahveye gelip domino oynuyor...

Heno - Taşı gelmediği zaman da oyunu yasaklıyor.

Miho - İş yok güç yok. Ne yapacağımızı şaşırdık. Meralarda davar otlatmak yasaklanmış. Yapacak bir şeyimiz yok. Mallar Tahir ağanın. Toprak da kurak. Malları otlatmaya gittin mi komutan izin vermiyor. Gitmezsen Tahir ağa kızıyor... Ne yapacağımızı şaşırdık...

Hulafo - (Etrafı süzüp Muhtaro'yu imleyerek.) O mühür bende olacaktı ki görecektiniz. Gidip komutanla konuşurdum. Efendim, diyecektim ki meralar yasaklanmış... Biz ne yapalım?

Muhtaro - Onu Tahir ağa da söylüyor, ben de söylüyorum. Daha dün komutanla beraberdim...

Nuro - (Köyün imamıdır. Muhtaro'nun masasında çay içmektedir. Yüksek sesle.) Uyuma Hulafo'ya, şey. Yani şeytana...

Ahmo - Ashında sizin söyledikleriniz de yalan değil ya...

Heno - Ulan Ahmo bizim söylediğimiz de ne? Herkes öyle söylüyor. Bırak herkesi de, doğru değil mi?

Miho - Şimdiye kadar ne yapıldı, bir okul dediler, daha bir şey yok.

Ahmo - Hani sağlık ocağı, söz vermişti köye doktor gelecek diye.

Miho - Hani yol, havalar biraz bozdu mu şehirle bağlantımız kesiliyor.

Ahmo - Hani elektrik?

Miho - Bırak onları da karnımız aç, ne yapacağız? Davarlar Tahir ağanın, niye bize sahip çıkmıyor?

Ahmo - Karşı köy bizim köyün yarısı kadar değil, her şeyleri var.

Miho - İş desen işleri var. Bu iş böyle gitmez. Bizim köye iyi bir muhtar lazım.

(Muhtaro'nun oğlu kahveye girer, elindeki levhayı Muhtaro'nun oturduğu masanın önüne asar. Astığı

levhada şunlar yazılıdır. 'Muhtaro'yla görüşmek hafta sonları saat 13:00 ile 15:00 arasında yapılır.' Altında da köy ihtiyar heyeti yazılıdır. Köylüler levhaya boş boş bakmaktadırlar.)

Silo - Nasıl? Baba hoş oldu değil mi?

Muhtaro - İyidir iyidir.

Silo - Şimdi ne olacak baba?

Muhtaro - Geç orda dur. Gelen önce seninle konuşacak. Sonra benimle.

Silo - Yani odacı.

Muhtaro - Ne odacısı ulan sıra. Bu işlere bakanın adı özel müdürdür. Odacı çaycıdır. Bana bir çay söyle.

Silo - Babama bir çay.

Muhtaro - Bana baba deme.

Silo - Ama sen benim babamsın.

Muhtaro - Babanım ama şimdi mesaideyiz. Mesaideyken baba dersen rüşvete girer. Anladın mı? Bana "muhtar bey" diyeceksin.

Silo - Muhtar beye bir çay.

Çaycı - Hemen...

Miho - Şehirde gördüğünü burada yapıyor.

Heno - Ashında hak ediyor... Cerek kimse Muhtaro'yla konuşmaya. (Muhtaro'nun masasında oturanlar kalkar. Yalnızca Nuro kalır.)

Silo - Muhtar bey bir emriniz var mıdır?

Muhtaro - Hayır teşekkür ederim.

Silo - Niye kimse seninle konuşmuyor?

Muhtaro - Ben nerden bileyim ulan sıra?

Silo - Sen bilmezsen ben nerden bileyim?

Muhtaro - (Sıkın) Sana soran oldu mu?

Silo - Baba insan müdürüne sıra söylemez.

Muhtaro - İnsan da amirine baba söylemez. (Ale kahveye girer selamlaşırlar.)

Ale - Bana bir çay... (Muhtaro'nun levhasını görür, heceleyerek okumaya başlar.) Muh-ta-roy-la görüşmek haf-ta son-la-rı saat 13 ile 15 ara-sın-da ya-pılır. Köy ih-ti-yar he-ye-ti. (yüksek sesle) Bizim Muhtaro devlet kapılarında çok beklemiş ondandır. Yahu sahi duydunuz mu? Akşam bizim merada çatışma varmış, neyin nesidir. Haberiniz oldu mu?

Çaycı -Geldi çaycılar.

Muhtaro -Yalandır... Olsa haberimiz olurdu.

Ale - Öyle ya, Tahir ağanın mallarının olduğu yerde komutanın ne işi var. Zaten o komutandır.

Muhtaro - (Nuro'ya) Bir pişti yapalım mı?

Nuro - Muhtaro kusura bakma, oyun oynamanın dinimizde yeri yoktur. Haramdır. Oyun oynayacağımıza peygamber efendimizin hayatını konuşalım...

Muhtaro - (Sıkın) Hiç kimsenin bir derdi yok mudur müdür?

Silo - Yoktur muhtar bey.

Ale - (Hılafo'ya) Oğlu ne iş yapıyor?

Hılafo - Nerden bileyim Ale. Bildiğim tek bir şey var. köy böyle yönetilmez.

Ale - (Sertçe) Ula Silo orda öyle ne iş yapıyorsun?

Silo - (Yumuşak) Babamın dediğine göre ben... (Muhtar Silo'ya sert bakmaktadır.)

Ale - He sen...

Silo - Ben özel müdürüm...

Ale - Neyin özel müdürüsün?

Silo - Babamın özel müdürüyüm...

Ale - (Matrakça) Allah sonumuzu hayır ede... Öyle değil mi Nuro dayı?

Nuro - Öyle öyle...

Muhtar - (Kahvede oyun oynanan masaları gezerek, oyuncularını izler. Muhtar'ın kahvenin havasına karşı kendini tutamaz bir hali vardır. Neredeyse bir iki yerde "şöyle oyna" "böyle oyna" diyecektir. Ama oyunlarına müdahale etmez, kendini tutar.)

Heno - Muhtar hâlâ senin mesain bitmedi mi?

Muhtar - (Tekrar yerine oturur.) Ulan kimse sormadı mı beni? (Silo hiç oralı olmaz.) Sana söylüyorum.

Silo - Baba bana müdür diyeceksin.

Muhtar - (Sert) Ulan sığa, kimse beni sordu mu sormadı mı?

Silo - Yok baba, seni sormuyorlar.

Muhtar - Hallah hallah... Niye sormuyorlar?

Silo - Muhakkak işleri yoktur baba. (Heno'nun oturduğu masadaki tartışma yükselir.)

Heno - Böyle olmaz ki arkadaş...

Miho - Ancak şehirde gördüklerini gelip yapsın.

Haydi, ona da eyvallah, ama işine geleni yapıyor. Madem öyle bize iş bulsun.

Ale - Bu adam bir şey beceremez.

Hılafo - Benden kahveye çay.

Muhtar - Yine taraf topluyor it oğlu it.

Silo - Baba kürsiye çıkıp konuma yapsan, belki seni dinlerler.

Muhtar - Öyle olmaz ulan.

Cecodayi - (Muhtar'ın masasına gelerek.) Muhtar yeğen, ben köy ihtiyar heyetine mensup biri olarak, ben demek istiyorum ki; sen böyle yapmakla herkesin gıcığını topluyorsun. Tahir ağanın bir de babamın büyük hatırı var. Yeğen böyle olmaz bilmiyorum ki ne yapalım?

Muhtar - Bu köyde her şey kanunlar çerçevesinde yapılır. Öyle her canı sıkılan gelip benle konuşamaz.

Cecodayi - Böyle yaparsan bir daha seçilemezsin.

Muhtar - Ne yapmışım... Hı ne yapmışım?

Cecodayi - Sözümü kesme de dinle. Bak Hılafo'nun yanındakilere bir de senin yanındakilere, hı kim var

senin yanında. Hiç kimse. Bana kalırsa çık bir konuşma yap.

Muhtar - Seçim değil, bir şey değil, ne konuşacağım?

Cecodayi - Bir konuş, milletin gönlünü al. Hâlâ anlamıyorsun. Baban olacaktı ki... O böyle yapmazdı. Neler yapardı neler. Dünya senin bildiğin gibi değil. Hılafo'ya bak nasıl milletin gönlünü alıyor. Çık bir konuşma yap. Anlat her şeyi, milletin gözüne girmeye çalış.

Muhtar - (Canlanıp kürsiye çıkar.) Sevgili...

Ale - (Matrakça) Eee.

Muhtar - Sevgili... (Cecodayi'ye) Bu sığa bırakmıyor konuşayım...

Cecodayi - Sen ona bakma, muhaliftir o. Sen devam et.

Muhtar - Sevgili muhtarolular. Kıymetli vatandaşlarım. Değerli köylülerim. Muhterem kardeşlerim. Aslında bu levhayı... (Rütbeli önde, arkasında rütbesiz, en arkalarında yine rütbesiz. Aralarında ise Usuf vardır. Usuf'un eli arkadan bağlı ve boynunda ip vardır. Belli ki iyice hırpalanmıştır. Rütbeli'nin girmesiyle Muhtar'ın sözü ağzında yarım kalır, dona kalıp herkes gördüklerine bakmaktadır, rütbeli Muhtar'ı alkışlar.)

Rütbeli - Seçim değil, bayram değil, seyran değil... Hayrola ulusa sesleniş programı mı?

Muhtar - Doğrudur... Hayrola bir şey mi yaptı komutan bey?

Rütbeli - Operasyonda yakaladık.

Cecodayi - Malları otlatma sırası Usuf'undu.

Muhtar - Halla hala...

Rütbeli - Tahkikatı sürene kadar bizimle olacak, Muhtar sen de bizimle geleceksin.

Muhtar - Hay hay.

Rütbeli - İnşallah dedikleri gibidir. (Çıkarlar.)

Ale - Biz dedik ama meralardan silah sesleri geldiğini, kimse inanmadı. Usuf'un da üzerinden sanki kamyon geçmiş.

Miho - Perişan olmuş...

Hılafo - O mühür bende olacaktı ki, ben Usuf'u karakola göndermeden alırdım, hem de burada...

Silo - Babam da alacak.

Hılafo - Nerde kanunlar çerçevesinde görev yapmak?

1. Köylü - (Girer.) Ulan Silo baban nerde?

Silo - Babam kumandan beyle karakola gitti...

1. Köylü - Geldiğinde söyle, Tahir ağa gelecek.

Silo - Olur söylerim.

Cecodayi - En kısa zamanda ihtiyar heyeti toplanacak.

Hem de bu akşam... Toplanıp konuşulacak...

Nuro - Öyle öyle... Allah dinden imandan ayırmayın... ☀

AVDONK

RONI WAR

Tu dixwazî bibêjî çî? Ma qey yê li tenîştâ te neheq e ku te dide ber şîmaqan? Li dinyayê ew qas tişt hene bê tu diherî çî ji Xwedê dixwazî! Qene ji Xwedê saxî û silametiye bixwaze, qencî û xweşiyê bixwaze, dîn û îmanê bixwaze, ji bo birayê xwe yê mumîn axîretek ku cî cinet be bixwaze, ji bo vê dinyayê û wê dinyayê ji xwe û alemê re xêr û bereketê bixwaze. Bê tu çî dixwazî! Tu jî nabî ha!

Tu li mala Xwedê berê xwe didî qibleyê, serê xwe didî ser şîjdê û tu radibî ji Xwedê dixwazî ku te ji dek û dolabên jinan biparêze! Bawer bike tu ayil î. Dibe ku wî zilamê şîmaq dawşand belika guhê te ji neheq be. Belkî li te nexistiba û xweşîkî ji te pirsiba bê ka çima tu li mala Xwedê diayek wilo dikî ewê çetir ba. De qey wî ji hew xwe girtiye. Heger kî be, li ser limêjê yê tenîştâ wî bibêje, "Ya rebî tu min ji dek û dolabên jinan biparêzî!" Ewê ji wê kêlikê hêrs bibe.

Wekî min tişteki mîna vê serpêhatiya te li derekê guhdar kiribe yan jî ditibe bi min xerib nayê. Lê nîza. Li dinyayê pir tiştên ku dişîbin hev hene û diqewimin. Dibe ku ez şaş bim.

Tu ji xutbê derdikevî û tu tê malê. Rûyê te jahr jê dibare. Uf ufa te ye. Jina te li sebeba vî halê te dipirse, tu dibêjî, "qet" û tu xwe didî ber paceyê. Di paceyê re tu li dervê temaşe dikî. Jina te jinek jêhatî û bîaqil xuyaye, piştî kêlikekê dikeve bin te û sedema vê bêhtengiya te ji te derdixe. Dû re dibêje, "Heger ku tu destûra min bidî ezê heyfa te ji wî zilamî hilînim!?"

Tu dibêjî, "Keçê ka bisekin lê. Ez bi vê zilamtiya xwe nikarim bi wî tuyê bi vê jinîtiya xwe karibî çî bikî jê?" Jina te rû diavêje ser te û di dawiyê de te qanih dike. Bi şertê ku tuyê bi ya wê bikî hûn li hev dikin ku ew heyfa te ji wî zilamî hilîne.

Ka em binerin, min jî meraq kir bê ewê çawa heyfa te jê hilîne.

Navê mêrik ji te dipirse. Cihê wî dipirse. Dibe si-

be xwe çêdike. Ango xwe bi hemra û pödra xweşîk dike û dikeve rê tê dikana wî kesê ku tu dabû ber şîmaqan. Dikana mêrik li serê bajêr yê din e. Dikana manifestûra ye. Dikan pir mezin e û tijî mal e. Jina te dihere vî serê dikanê û vedigere tê vî seriyê wê. Dike ku bala mêrik bikşîne ser xwe. Mêrik tê hinda wê bi sewt û tevgera kesê tolaz dibêje, "Kerem bike xatûnxan. Tu parçeyekî çawa dixwazî?"

Jina te çend parçeyan jê re dibêje. Mêrik wan ji refan datîne. Ew naecibîne. Di vê navberê de bi awir, deng û tevgerên xwe mêrik dixê bin bandora xwe. Mêrik çend pirsan jê dike. Ew jî bersiva wan dide. Dû re pirs tê ser mêrê wê ango te. Jina te dibêje, "Mêrê min serxweşek e. Carinan ji mal dihere bi rojan ez çav li rûyê wî nakevim. Ez jê of bûme. Xwedê camêrekî wekî te nekir mêrê min!"

Mêrik bi van peyvê jina te bêhtir dikeve nav heycana ji şehwetê tê. Piştî sohbeta kêlikekê ku hev du diteqilînin jina te wî ji bo şivê dawetî malê dike. Ew jî jixwe bawer qebûl dike. Çawa be tu serxweş û ne li mal î! Çend parçeyên biha dide jina te û pera jê nastîne. Piştî ku edresê ji jina te digire û wê bi rê dike nema erd wî digre.

Jina te tê malê ji te re qala xwe û wî dike.

Dû re ji te re qala plana xwe dike.

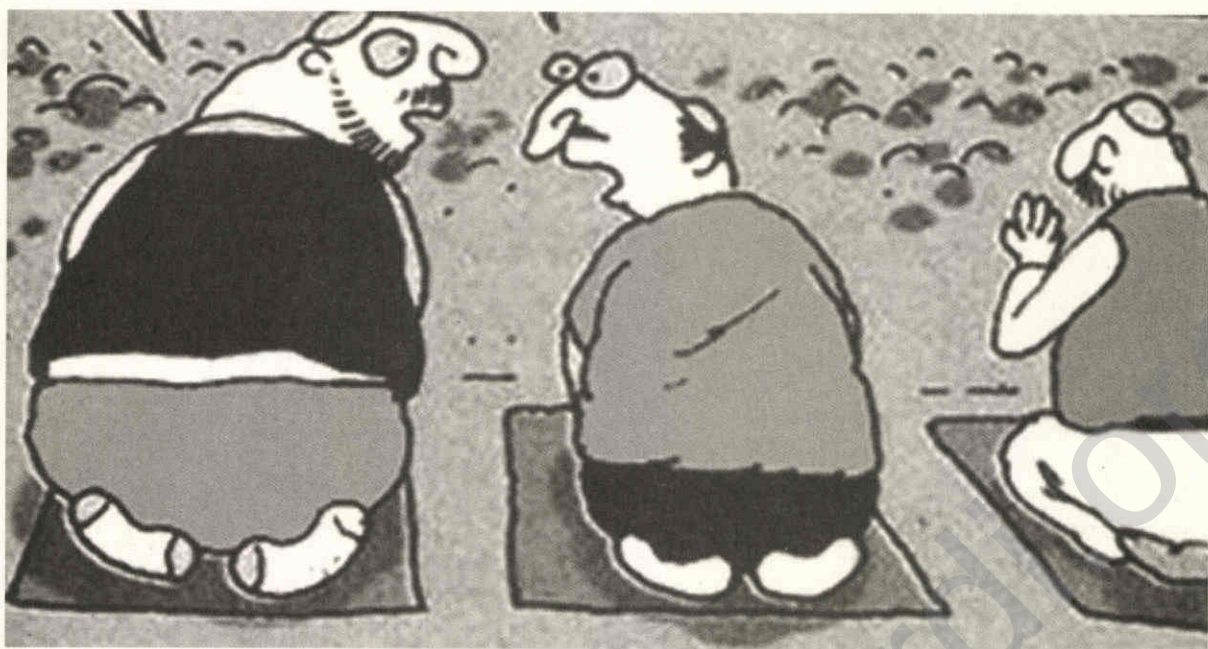
Hûn li hev dikin û hûn plana xwe têkûz dikin.

Ev wek çîrçîrokeke ku min guhdar kiribû dihere.

Lû tu dibêjî na ev serpêhatiya min e.

Ka hela em binerin bê dû re hûn çî dikin ji wî zîlamî.

Dibe êvar mêrikê min û te bira ji çîrke çîrkê ji qondera xwe tîne û tê li derî dixê. Haya wî ji bayê felekê tune ye. Jina te derî lê vedike û bi awayekî jinane wî pêşwazî dike. Mêrik dixwaze destdirêjiyê bike. Ji-

na te nahêle û dibêje, "Ka hela were em şîva xwe bixwin wextê me pir e.? Mêrik nahewe. Jina te dibêje, "Ka hela wan kincan ji xwe bike û li hember min rûni da ku ez hebekî li te binerim." Mêrik tavilê bedlê xwe ji xwe dike û diavêje wê ortê. Piştî biskekê şûtî tahzî ye. Jina te îşaretê dide te. Wekî wan serxweşên bêhawê û ji adetê der ku bahre bahr ji xwe tînin dibe humîna te û tu li derî dixî. Jina te dibêje, "Bi Xwedê ev dengê mêrê min e. Xwedê ji me stend. Heger ku me wilo bibîne ewê me bi kêra xwe hûr hûrî bike!"

Mêrik dikeve tev. Jina te ji wî dixwaze ku xwe di sindoqa kêlekê de veşêre. Zilam dikeve hundirê sindoqê, jina te devê wê lê digre û bi bazdan tê derî li te vedike.

Tu bi jina xwe re dixeyidî. Tu tê bi kêra destê xwe derpikê mêrik yê binî radiki hewa û tu dipirsî bê ev çi ye. Jina te dibêje, "Min ev ji te re tevlî vê qonderê û vî bedlî kiribûn lê ji bergî tu nedihat malê min jî sebra xwe bi wan diani!"

Tu tê lingê xwe li wê sindoqa ku mêrik têde ye dixî û tu dibêji, "Te ji ku re zanibû ez birçî me" û hûn li dora sifrê rûdinin. Jina te dibêje, "Ew qas min ji te re got vê sindoqê nede çekirin wê bi kêrî me neyê te bi a xwe kir."

Tu xwe hêrs dikî û tu dibêji, "Bi sê telaqê bêfitû ezê rabim agir berdimê!" Jina te li ber te digere û te qanih dike ku tu tenê biavêji derve. Zilam di sindoqê de li we guhdar dike. Tu sindoqa ku devê wê kilîtîkirî ye derdixî derve.

Heta sibê hûn mêrik di sindoqa derve de dihêlin!

Bi sibê re hûn plana xwe diajon. Li gorî plana jî-nîkê, ji bo ku tu herî himalekî bînî tu sibê zû radibî

ser xwe. Wexta ku tu haziriya xwe û çûnê dikî tu dibêji, "Ji bo ku ji min re rahêle vê sindoqê û bîne mazatê, ezê herim himalekî binim. A baş ew e ku ez vê sindoqê bibim mazatê bifroşim û xwe ji pitpita te safî bikim!?"

Jina te ji bi te re derdikeve derve. Heta ku tu venagerî malê ew ji nayê hewşê.

Himalê ku te aniye, li ber dikana mêrikê di sindoqê de ye dimîne û piranî li ber destê mêrik dixebite. Bi zanetî te çûye yê ku wî nas dike aniye. Dîsa li gorî temiya jina xwe ji bo ku mêrik û himal karibin bi rehetî bi hev re bipeyivin, tu bi rê de deh gavekî didî pêşiya himêl û tu dimeşî.

Mêrik bang li himal dike. Himal şaş dibe. Lê ew tavilê xwe pê dide naskirin û dibêje, "Zûka tu vê sindoqê bikir. Bila min nebe mazatê û rezil neke. Wî got çî, tu bibêj gihaşt min, ez dikirim." Himal bang li te dike û dibêje, "Tu vê sindoqê nafroşî min?" Tu dibêji, "Ma ka himalekî wekî te dikare vê sindoqê bikire." Himal dibêje, "Buhaya wê bibêj." Tu buhayekî pir ji bo wê dixwazî, ew qebûl dike. Himal li gorî temiya mêrik ji te re dibêje, "Tu li vir bisekine ezê a niha bêm." Tê dikana mêrik ji zarokê wî re dibêje bavê we şandiye ew qas pere. Radihêle pereyan tîne dide te û tu vedigerî. Himal jî sindoqa ku mêrik têdeye hildigire, tîne dadixe bodrûmê, dihere jê re kincan tîne û tê.

Piştî ku mêrik bi xelasê dikeve disa tê li mizgeftê li rex te limêj dike û îcar ew diaya ku te kiribû dike!

Ka çima tu vê serpêhatiya xwe ya ku dişibe çîrçîrokan tîni ber çavên min nizamim!

Tevlî ku ez mexseda te fêm nakim jî îcar niza çima ez dinivîsim! ❀

MURO!

BARIŞ AVŞAR

Eh, bunu da yapacaklarmış sonunda. Popüler kültür âlemimizde var oluşlarından itibaren hep "en uç nokta"da olmayı beceren Kurtlar Vadisi ekibinin yeni ştari bir "eli kanlı bölücü örgüt mensubu" oldu. Kurtlar Vadisi-Irak filmiyle televizyondaki reyting hasılatının sinema gişelerinde pekiştirilmesi ve "tüm zamanların en çok izlenen ikinci yerli filmi" unvanına ulaşılması ise (ilk Recep İvedik filmi gele-ne kadar birinciydi) bugün anlaşılıyor ki aslında zir-ve noktasıymış! O günden sonra önlerinde yapacak-ları iki şey vardı Vadi'den geçinenlerin. Ya yürüdük-

dı. "Kamuya saygı" falan filan bir şeyler gevelendi ve... ortalıktan kayboldular mı? Hayır! Bu kez de ikinci yola girdiler. Pana Film derler adına, koca bir şirket olmuşsun, onca para kazanmışsın, çarkı çevir-meye devam etmek için her yolu deneyeceksin! İkinci yola girildi böylece. Ama işte o yol, diziyi sıradan-laştırdı. Polat Alemdar'ın boş bakışları gereğinden de fazla iş yapmış olarak miadını doldurmaya doğru gidiyordu. Baştan beri tek ölçüm aracı olan reytingler de artık bunu gösteriyordu. Ve en önemlisi sahneye Polat kadar kıytırık, ancak "gerçek" katiller çıkmıştı.

leri kulvarda daha cürekâr olacaktı ya da giderek televizyondaki "dizilerden biri" olarak ömürlerini dolduracaklardı. "Kurtlar Vadisi-Terör"le birinci yola girdiler, "faili meçhul" cinayetlerin kurbanlarını bir kez daha kurban ederek yeni "izlenme şampi-yonluklarına" soyundular. Fakat kabınız ne kadar büyük olursa olsun belli bir yere kadar pisleyebili-yorsunuz! O kadar zırvaladılar ve rahatsız edici oldu-lar ki, yayınlandıkları kanal bile arkalarında durama-

Hrant Dink'in katili, dizinin yarattığı "kravatsız ta-kım elbise" üniformasını giyse belki Polat'a bir son nefes verirdi. Gel gör ki, "mevsim gereği" berelere, montlara bürünmüştü! O berenin bile moda olduğu günler yaşadık ama Vadi'ye hayrı olmadı.

Sonunda tam "Kurtlar" topu dikecekken umul-madık bir yerden, dizinin başından beri uygulanan "geçici kötü adamlar"ın birinden atıldı can simidi: Terörist kahraman Muro!

Kurtlar arasındaki Kürt

Bütün Kurtlar Vadisi külliyatında "Kürt" ya hepten kötü, hatta kötünün de kötüsü ya da "iyi"lere muhtaç-onların safında ancak kıt akıllı, iradesiz ve "komedi" unsuru olarak var olmuştu. Bu böyle olduğu halde Vadi'yi yaratanlar her röportajlarında, "düşmanlık yaratmadıklarını, sadece ülkemiz üzerinde dönen dolafları sergilediklerini" söylediler. "Bizce Kürt, ya düşmandır ve yok edilmelidir ya da verilen emirleri yerine getirmelidir" diyecek halleri yoktu tabii!

Başta, "kötünün kötüsü" olarak diziyeye giren Muro da bu anlayışla yaratılmıştı. "Terör örgütünün metropol sorumlusu" olarak üç-beş-on bölüm vatana-milliete-Polat'a kötülükler edecek, sonunda da gebertilip gidecekti. Fakat dedik ya, şans Vadi'nin yüzüne ummadığı yerden güldü. Aslında televizyonun en çok rağbet gören sihirli formüllerinden biri olan Türkçeyi şiveli ve bozarak konuşan, yöresel farkların getirdiği abartılı tepkilerle şekillenen hoyrat kahraman bir kez daha iş yapıyordu sadece. Ancak öldürölmek üzere yaratılmış kötü, en çok ilgi çeken karakter olmuştu, iyi mi!

Kucaklarında bir "tersten kahraman"la kalakalmışlardı...

Muro'nun mutasyonu

Adam "terör örgütü adına" kafalara "sıkıyor-sıkıtırıyordu" ama, "ekranları başındaki milyonlar" kahkahalarla gülüyordu! Tıpkı Recep İvedik'e, Mükrem'in Çıtır'a, Burhan Altıntop'a güldükleri gibi! Bir "mizah kalitesi yarışması"na girmiyoruz burada, sadece bu televizyon piyasasında en çok güldürenle en çok ağlatan en çok parayı kazanıyorsa bu Muro da gayet iyi güldürüyordu işte! Ayrıca Kurtlar Vadisi'nin bir "macera" dizisi olarak kalitesi neydi ki, "komedi"ye dönüştüğünde ne olsun! Biri kudretli, diğeri kafası az çalışan Polat-Memati, Polat-Abdülhey ikililerinin yerini ikisi de kıt akıllı, üstelik "Kürt ve devrimci" oldukları için iki kat "komik" Muro-Çeto tipleri aldı!

Burada duralım: Kürt ve devrimci olmak komik olmak demek midir? Kürt "maganda"ya, devrimci "beceriksiz terörist ve uyuşturucu taciri"ne eşitlenirse... Oldu işte! Mizahtaki abartı, gerçekte belli belirsiz olanın altını kalın çizgilerle işaretlemektir. Bunlar yalanlar uydurup onun altını çiziyorlar. Recep İvedik'le yaratılan "şehir ayısı", Muro'yla yeni bir kimlik ediniyor. Sadece Muro kızdığında, "Agresifim, asabiyim. Ekşi Sözlük yazarıyım" demiyor da, "Kosmos seni kahretsin" diyor. Allahsız ya, komünist Kürt!

Muro, alanında ilk olsa belki bunca tutulmayacaktı. Ancak onu izlerken kulağınızda hep Vizonte'le'deki, "Naber lan devrimciler" seslenişi yankılanıyor. Muro, Vizonte'nin yakın zamanda "devrim" ve "devrimci" kelimeleriyle yarattığı "komik devrimci terminolojisi" üzerinden yürüyor. Oradan artan parsayı topluyor. Yılmaz Erdoğan hep sanki o "gülünen" Kürt'ten, devrimciden yanaymış gibi sundu kendini; bunlarsa "karşıda" olduklarını hiç gizlemediler, gizlemiyorlar. Sonuçlara bakılınca bu da bir "fark" olmaktan çıkıyor.

"Duyarlı" izleyici üzülmesin!

Televizyon yazarlarından öğreniyoruz ki, Muro'nun aslının ne olduğunu unutmayıp, "ayar vericilerin ağababaları" olan Vadi'cilere "ayar verenler" de çıkmış. Henüz Muro filmi vizyona girmeden önce Kurtlar Vadisi'nin en damardan izleyicileri mesajlar yağdırmışlar, "Teröristi sevdiriyorsunuz millete, öldürtün artık şu Muro'yu!" diye... Şaşkınlara! Vadi'dekilerin işinin kendileri gibileri bir şekilde gazlayıp para kaldırmak olduğunu göremeyen "izleyiciler"! Altın yumurtlayan tavuk kesilir mi? İşte bu film aynı zamanda Muro'nun geçmişinden sıyrılıp kurtulmasını da sağlıyor. Onun "doğru yolu" bulma hikâyesi...

Diziyeye döndürdüğün zaman da itirafçı, işbirlikçi falan yaparsın, çekersin Polat'ın yanına, millet sıkılana kadar sıkarsın suyunu!

Kurtlar Vadisi şovenizmini, faşizmini, gericiliğini, yıkıcılığını yoktan var etmedi elbette. Bunların hepsini açıktan ve çoğu kez "resmen" besleyip büyüten mekanizmalar hep vardı. Vadi'nin farkı sokakta, okulda, işyerinde körüklenen bu ateşi, televizyon gibi belli sınırların az buçuk gözetildiği, en azından öyle olması gerektiği düşünülen bir alana taşımak oldu.

Bir ülkede yıllardır kan akıyorsa ve birileri o kandan besleniyorsa, bu sadece "savaş bölgesini" ilgilendiren bir alışveriş olmaktan çıkıyor bir süre sonra. Bütün ülkeye yansıyor, normalde toplumu yaralayacak ve ayıplanacak hikâyeler çok izlenir hale getiriliyor. Halk da kendisini bu verili duruma göre konumlandırıyor. "Başına bir iş açmamak için dikkat edilmesi gerekenler" listeleri yerleşiyor akıllara. Popüler kültür o listeler, çekinceler, korkular üzerinden kuruyor kendini yeniden ve yeniden.

Bu yöntemle Muro'dan daha pespayesini de çıkarabilir bir gün birileri, belki yine Pana Film. Ancak her şeyin ilki unutulmazdır. Rezillikte bu dereceye ulaşmanın da... /

JIN Û AGIR

MÜGE TUZCUOĞLU

Nusaybin, Ağustos sıcaklığında çekilmez oluyor. Güneş, sanki bütün ışınlarıyla bedeninizi sarıyor, sizi boğuyorken, bu yakıcı sıcak, elimize tutuşturulan Arapça kimlikleriyle bizi bekleyen kadınlarla buluştuğumuz geniş serin salon da dinliyordu ancak. Burada da başka bir sıcaklık; bazen kadının sizden ümit bekleyen sıcacık gülüşü, bazen de çaresizliğin sıkıntısıyla giriverdiğiniz terleyleşler bekliyordu bizi...

Bu görüşmeye, olayın hâlâ sıcaklığı yüzünden, bölgede etkin bir siyasi partinin yöneticilerini de alarak, toplam üç erkek arkadaş ile beraber gittik. İki katlı evin üst katına doğru çıkarken, o merdivenlerden aşağı nasıl ineceğimi hayatta düşünemezdim...

Gözlerine bakabilseydim

25 yaşındaki Sorgül de bizi, geniş salonun pencere kenarına yerleştirdiği beşğin içindeki bebeğiyle karşıladı. Çok şey anlattı. Keşke, kelimeleri yazmaya uğraşmadan, gözleriyle bana anlattıklarını dinleseydim. Üzerime dikili gözlerinden, "Senin buradan gidebilme şansın var" hissini okuyabilseydim.

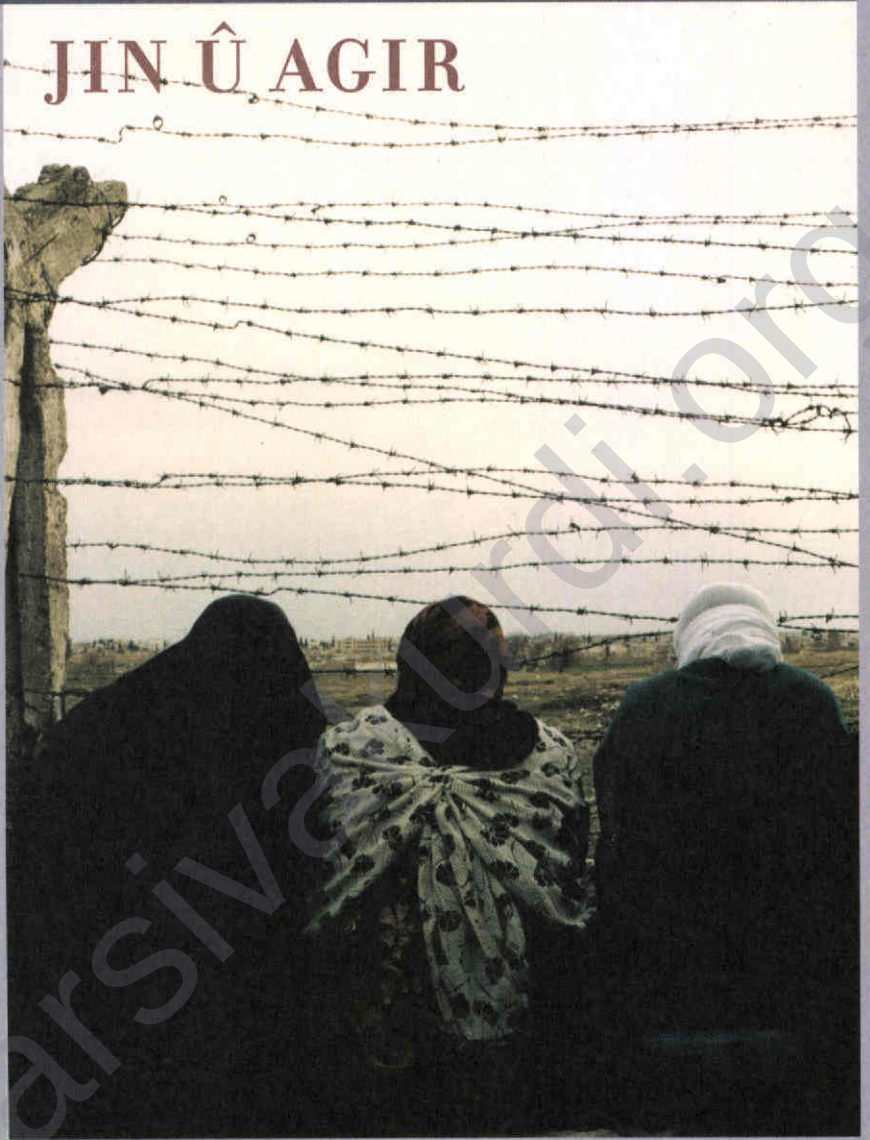
Sorgül, Suriye'de yoksul bir çiftçi ailesinin kızı. Payına düşen de tenini esmere çeviren cehennem sıcaklığında sabah ezanından akşama kadar tarlada çalışmak. Çalıştıkları tarla, yalnızca "Türk askerlerine emanet sınırın" başında. Köylü kızlarla beraber tek eğlenceleri ise nöbet tutan askerler ile konuşmak. Ancak aradaki sorun sınırdan öte; dil. Suriyeli genç kızlarla konuşabilen sadece bölgenin çocukları, yani Kürtçe bilen askerler.

Sorgül de bir gençle sohbet ediyor, ona su ve domates ikram ediyor, gülücükler içinde. Genç, asker-

liğin bitmesine yakın, Sorgül'e, "Seni istesem, benimle evlenir misin?" diye soruyor. Sorgül'ün o anki tek merakı, Türkiye. Ağabeyinin bu topraklarda can verdiği ve ablasının da hâlâ mücadeleyi sürdürdüğünü düşündükçe, Türkiye'yi, burada yaşananları merak ediyor. Kendilerinin de bu mücadelenin içinde olduklarını söyleyen genç, Sorgül'ün ailesini bu yolla ikna ediyor.

"Ailem gurbete göndermek istemedi ama ben istedim. Ailelerinin durumu olmadığı için gelip isteyemediler. Emanet olarak verildim. Babam eşya, altın takı, kolye, bilezik, elbise, çay ve şeker yanıma verip yolladı. Sınır kapısının karşısında o, ailesiyle birlikte bekliyordu. Sonra İstanbul'a gittik.

Suriye'den geldiğimiz için şivelerimiz tutmuyordu. Bana gülüyorlardı, dalga geçiyor, beğenmiyorlardı, 'deli'

diyorlardı. 'Bana yardımcı olun öğreneyim, ortama uyayım' dedim. 'Başında mı bekleyeceğiz her gün' dediler.

Sonra kocama baskı yapmaya başladılar. Eskiden birbirimizi severdik ama sonra bana ilgisiz davranmaya başladı. Kaynanam ve kocam beni dövmeye başladı. Üç aylık çocuğum vardı, onu elimden alıp evden kovdular. Bir ay akrabalarının yanında kaldım. Her gün gelip küfrediyorlardı. Hep ağlıyordum. Sonra başka bir kadınla yaşamaya başladı. Babası da kuma getirmiş zaten. Ailemle her gün telefonda konuşuyor ama utancımın söyleyemiyordum. Pasaportumun süresi doluyordu. Kimse yardım etmiyordu..."

Çima?

Gazetecinin, büyük gazetelerden birinin üçüncü sayfasında yer verdiği haberdan farklıydı her şey. Hikâyenin ancak bu kadarını dinleyebildik onun ağzından. Sorgül'ün "Kimse yardım etmiyordu" sözlerinin ardından salonun kapısı açıldı. İki genç ve arkalarında yaşlı bir adam içeri girdi. Bağırmağa başladılar. 72 yaşındaki dedelerinin eşi, yani kendileriyle aynı yaştaki analıklarının üç erkekle aynı odada olmasınaydı bozulmaları...

(Suriye'den gelen gelinler için bir tehlike de "adlarının çıkması". Türkiye'de hayat kadınlığı yapan çok sayıda Suriyeli kadından söz ediliyor. Dolayısıyla gelen gelinler çok sıkı tutuluyor.)

Salonda birdenbire hava değişiyor. Sorgül başını önüne eğiyor. Benimle beraber gelen arkadaşlar ayağa kalkıyor. Ve torunlar durmadan bağırıyor. Yaşlı adam, bize hak verdiğini belirtiyor, ancak torunlarına engel olamıyor. Bir araştırma için burada olduğumuzu anlattıkça, torun "Çima?" diye soruyor.

Bir saate yakın süren tartışma Kürtçe yapıldığı için hiçbir şey anlamıyorum. Belki Türkçe yapılsaydı da, o an bir şey anlamayacaktım. Gözlerimi beşikteki bebeğe dikebiliyorum ancak. Benim tartışmaya girmem, olayın alevlenmesine yol açacak...

O bir saat nasıl geçti bilmiyorum. En sonunda torunlar biraz sakinleşip alt kata iniyorlar. Sorgül, o sırada kimseye göstermeden elime bir gazete kâğıdı tutuşturuyor.

Neden?

Çok korkmuştum. O an başka şeyler olabilirdi. Tartışmanın bitmesiyle düşünmeye başladım. Yavaş yavaş da anlamaya... Yanımdaki üç erkek arkadaşla evden çıktık.

Merdivenlerden aşağı inerken, bağrışmalar tekrar duyuldu. İki torun, evin alt katındaki geniş salonda oturmuş, tartışmaya devam ediyorlardı. Bizi içeri

çağırdılar. O anda küçük torun ile göz göze geldik. Hâlâ bağırıyordu. Bir anlık tepkiyle ben de "Neden" diye bağırıldım. Çok çaresizce bir tepkiydi. Zaten bu "neden" in ardından, torunlar bana dönüp, "Sen anlamazsın" babından baktılar; ama bu, tartışmayı Türkçeye çevirmeye de yetmişti. Küçük torun, alevler içinde "Bizden izinsiz onunla görüşemezsiniz. Ya kendimi öldüreceğim, ya onu öldüreceğim" dedi.

Şimdi tekrar düşündüğümde; iki farklı dilde aynı soruyu sormuştuk, gözlerinden ateş püsküren oğlanla. O, "çima?" diyebilmişti, analıklarıyla görüşmemize, ben ise "neden?" diye bağırabilmişim, görüşmemizin ne mahsuru var anlamında...

Elime bir gazete parçası tutuşturmuştu ya Sorgül. Yaşadıkları, o gazetecinin ağzından devam ediyordu: Sorgül, İstanbul'da boşandırılıyor. Araçlar, "Seni Suriye'ye gönderelim" diyorlar, ancak Sorgül, "ailesinin adı kötüye çıkar" diye, dönmek istemiyor. Suriyeli gelinlerin çoğu, Türkiye'deki evliliği bitince veya kötü giderse, geri dönmeyi göze alamıyor. "Boşanmış bir kadının, Suriye'de yeri yok" diyorlar. O yüzden kuma gelerek yaşama devam ediyorlar!

Sorgül, Suriye'ye dönme teklifini reddedince, kocasının Nusaybin'deki 72 yaşındaki akrabasıyla evlenmek zorunda kalıyor. Yaşlı erkeğin ilk eşi, yatalak hasta. Biz görüşmedeyken, içerideki odadaymış.

Bu görüşmenin ardından yine Nusaybin'deki parka, değerlendirme yapmaya ve biraz sakinleşmeye gittik. Yaşadıklarımın dolaylı arkadaşı can kulağıyla dinleyemiyordum ama iyi ki şu laflarımı hatırlıyorum:

"Burada kadın savaşın kaynağıdır. Burada kadın barışın kaynağıdır..."

Dilin anlatabildiği acılar...

Sokaklarında çocukların top koşturduğu, kadınların halı silkelemek için pencerelerden birkaç saniye görüldüğü, sakin ama anlatacak çok şeyi olduğu belli Nusaybin'de, tanıdık bir kuaförde soluklanıyoruz. Neden burada olduğumuzu anlattığımız kuaför çalışanı, bir koşu salondan çıkarak, komşusu Suriyeli gelini çağırdı. Bir anda kuaför salonu bir görüşme odasına döndü. Bu sefer, bana bir şeyler anlatacak olan bir bebek beşiği veya kocası yanında yoktu ama benim anladığım dilde, Türkçe konuşan gözleri parıl parıl bir gelin vardı.

Bu Sorgül, 32 yaşında. Yaklaşık 12 yıldır Nusaybin'de ve çalışmak zorunda kaldığından Türkçe öğrenmiş... Neyi istediğimi bilmeden, neden acı çektiyse onu anlattı. Yaşayıp da acı çektiklerini, yaşayamayıp da acı çektiklerini...

Nusaybin'de yaşayan uzaktan akraba aile, Sorgül'ü istediğinde, babası önce izin vermemiş. Çünkü

Sorgül'ün ablasını da Nusaybin'den evlendirmiş ve gurbete giden kızını çok özölüyormuş. Annesi ise bu damat adayını kabul etmiş. Akrabalar arasında farklı nedenlerden dolayı uyuşmazlık çıkınca, Sorgül, "mecbur kalıp", evlenmiş.

Durumları pek de iyi olmayan Nusaybinli ailenin erkek evladı, yürüme engelli ancak Sorgül haberdar değil bundan. Kocasının bu halini ilk gördüğünde ise söylenen tek şey: "istersen kal, istersen kalma!"

Suriye'de meslek okulu okuyan ve rahatça iş bula-bilen Sorgül, Nusaybin'de daha zor koşullara ayak uydurmak zorunda kalıyor. Zor olan kısmı çalışmak ama Sorgül kadına bakış konusunda Türkiye'nin daha ileride olduğunu söylüyor: "Burada serbestlik var, kadın değeri var, hakkı var çalışmaya, hakkı var konuşmaya. Burası daha iyidir. Orada öyle bir şey yok."

Hani, "çeken belli" derler ya! 32 yaşındaki Sorgül'ün gözlerinden ve yorgun vücudundan da bu çok rahat anlaşılıyor. Çökmüş avurtları, zayıf mı göster-sin, merdiven silmekten kaslanmış mı gösterebilir bel-

baktı ki! Tamam dedim, şimdi bana asıl hikâyesini anlatacak. Doğru bilmişim.

Sorgül'ün Suriye'de sevdiği biri vardı. Gayet iyi anlaşıyor, evlenmeyi düşünüyorlardı. Ancak araya akrabaları girince, her şey suya düşmüştü. Kaçarsa, ailesinin adını kötüye çıkarır diye sevdiğini sınırın ardında bırakmıştı.

Ama erkeğin öyle kolay bırakmaya niyeti yoktu. Sorgül'ün, sınır kapısından ve kalbinin kapısından geçip gideceğini öğrenince de yapacağını yapmıştı. Babasıyla birlikte kapıya gelen Sorgül, askerin "Buradan geçemezsin" sözleriyle karşılaşmış ve nikâh ertelenmişti. Çünkü Sorgül'ün sevdiği, önceki gün askerlere gidip, "Yarın böyle böyle bir kız gelecek, o gidip 'teröriste' katılacak" diye haber salmış. Bunun üzerine gençle buluşmuşlar ve Sorgül, "Gideceğim. Orada rahatlayacağım. Burası daha beterdir" demiş sevdiğine. Sorun çözülmüş, Sorgül buraya gelmiş.

İletişimin, dilin ne kadar önemli olduğunu göz- zümünden akıp giden yaşlarla kavramıştım. Ondan ön-

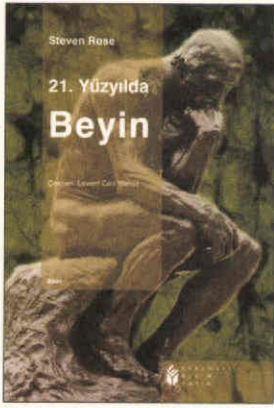

li olmayan kolları, eteği her an düşecekmiş gibi du-ran ince beli ve bacakları. Kim der ki bu kadın beş çocuk doğurmuş! "Orada da çok çektim, burada da çok çektim" diyor. Çektiği ise annesi ve kocasının ailesi. Kocasından hiçbir maddi destek almadan, ev kurdu-ğunu, bir odalık evlerini yuvaya çevirdiğini anlatıyor. "Keşke ölseydim, buraya gelmeseydim. Keşke orada ev-lenseydim. Her gün her gün bir şey gelseydi bana, buraya gelmeseydim. Niçin bu huzursuzluğu çıkarttım. 12 sene burada aç kaldım, yerde yattım, sobasız kaldım. İlk gel-diğimde kocamın ailesinde kaldım. Merdiven sildim, halı yıkadım. Kayınbabam '10 milyon kazanıyorsun, niye 5 milyonunu bana vermiyorsun? Sen bu kadar pa-rayı nasıl kazanıyorsun? Kendini veriyorsun' dedi. 15 gün orada kaldım, 16'ncı gün böyle dedi. Sonra bir tek oda tuttuk. Kız kardeşim yüzük vermişti, onu sattık. Ha-li, bardak, tabak aldım. Ev sahibi yardım etti" diyor.

Sorgül anlatmaya devam ederken, vücudunda, kazınarak yapıldığı belli olan bir harf dikkatimi çek-ti. "Bu nedir?" diye sorduğumda, yüzüme öyle bir

ce belki daha acı hikâyeler dinlemiştim ama o an, kalbinden, tercüme uğramadan, diline geliyordu sözcükler bu Sorgül'ün ve ben onları başkasına ihti-yacım olmadan anlıyordum. Sorgül ile göz göze gel-dik. İki dolu gözle göz göze gelmişim. Bu sefer yaşı-anları değil, tam da yaşanamayanları düşünebildim. Ne kadını, ne sınırı, ne binxete, ne serxete... Sevgi-sini yaşayamayan bir kadını düşünebildim.

Bana bunları hissettirebilen o anki tek güç: dildi. Aynı dille konuşabilmemizdi. Meğer diğer kadınların anlattıklarında, ne çok şey kaçırmışım. Onların kendi dilleriyle anlattıkları yaşamlarında çok iz, çok duygu-yu atlamışım. Cümleyi kuruş biçimlerinden, kocala-rına mı ailelerine mi sınıra mı lanet okuduklarını, nerede içlenip, nerede ah dediklerini anlamamışım. Bunda, bana yardımcı olan arkadaşlarımın kusuru yok. Ben anlamadıkça yüzüme bakıp, "Anladı mı aca-ba beni" diye düşünen kadınların da kusuru yok. Fark-lı bir şey var. Dilin, anadilin, bir insanı anlamakta ne kadar büyük önemi olduğu gerçekliği var. *

21. Yüzyılda Beyin

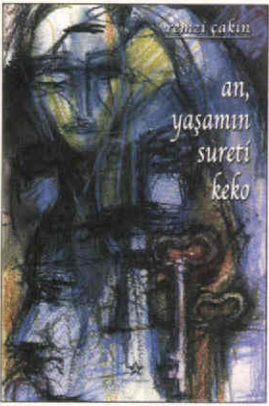
Steven Rose

Çeviren:

Levent Can Yılmaz

Evrensel Basım Yayın

Steven Rose, yaşamın ilk ortaya çıktığı dönemlerden günümüz kompleks toplumlarına, beyni ortaya çıkaran evremci köklerin keşfine çıkarıyor; diğer canlılarla farklılık ve benzerliklerini ortaya çıkarıyor. Daha ötesi; beynin, tek bir döllenmiş yumurtadan o akıl almaz derecede kompleks organ haline nasıl geldiğini açıklıyor. Sonra da son bilimsel araştırmaları, en son bilgi ve teknikleri gözden geçirerek sorusunun peşine düşüyor: Gelecek, insan beyni için elinde neler tutuyor?

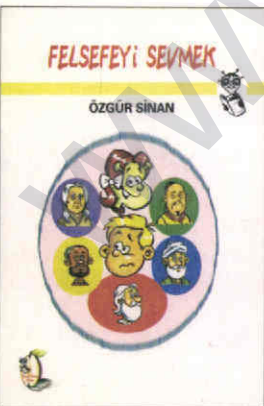

an, yaşamın sureti keko

Remzi Çakın

Peri Yayınları

Şairin, *Özleme Kelepçe Vurmak* ve *Sevda Yasağa Sıgmaz* (potina reş) adlı şiir kitaplarından sonra üçüncü şiir kitabı. Şair Mehmed Uzun'un ikinci şiir kitabına yazdığı ön-sözdeki "dilerim Remzi üçüncü kitabını Kürtçe çıkartır" telkinini anımsatıyor. Uzun bir aradan sonra çıkan kitapta Kürtçe ve Türkçe şiirler yer alıyor. Şairin daha önceden yazmış olduğu şiirlerinden oluşan kitap, şiir severlerin ilgisini bekliyor.

Felsefeyi Sevmek

Özgür Sinan

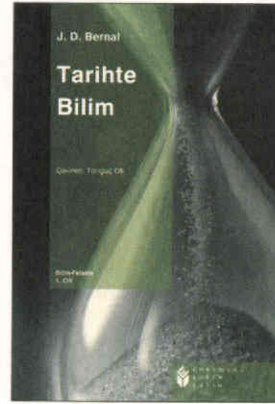
Yarım Elma Kitap

Felsefe çok sık kullanılan bir kavram. Peki gerçekte felsefe nedir? Çocuklarımıza felsefeyi nasıl öğretiyoruz?

Kitap karakterlerinden Bay Yazar, felsefenin temel taşlarını çocukların ilgisini çekecek şekilde, günlük olaylarla

ilişisini kurarak anlatıyor. Yetişkinler bile eski bilgilerini tazeliyor, hatta yeni şeyler öğrendiğini hissediyor.

Metne eşlik eden karakterlerden biri de Bay Sağduyu. Bay Yazar'ı köşeye sıkıştıran sorular sorarak anlatıya canlılık kazandırıyor.

Tarihte Bilim

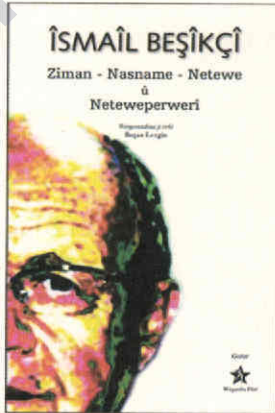
J. D. Bernal

Çeviren: Tonguç Ok

Evrensel Basım Yayın

Günümüzde bilimin (ve teknolojinin) ne enleme geldiğini ve nasıl bir geleceğe sahip olduğunu kavrama doğrultusunda adım atabilmenin; bilimin (ve teknolojinin) nereden gelip nereye gittiğini

anlayabilmenin yolu, ona tarihsel ve bütünlüklü bir pencereden bakmak; onu tarihsel ve toplumsal ilişkileri içinde irdelemek; kısacası, bilim ile toplum arasında tarih boyunca oluşan etkileşimleri ayrıntılarıyla incelemektir. Karşılaştığımız güçlüklerin üstesinden gelebilmek ve bilimin sunduğu yeni olanakları insanlığın yıkımı değil mutluluk ve refahı amacıyla kullanabilmek için günümüzdeki durumun nasıl ortaya çıktığını yeni bir bakış açısıyla bir kez daha incelemek gerekiyor. İki ciltten oluşan *Tarihte Bilim* kitabı da tam bunu yapıyor.

Ziman, Nasname, Netewe û

Neteweperwerî

İsmail Beşikçi

Weşanên Peri

Vê carê pirtûka civaknas İsmail Beşikçi bi kurdî hat weşandin. Gotarên ku ji bo kurdî hatin wergerandin û bi navê "Ziman - Nasname û Netewe û Neteweperwerî"i

bûn pirtûk ji aliye Weşanên Pêrî ve hatiye weşandin ji aliye Roşan Lezgîn ve hatiye wergerandin.

Di pirtûkê de mijarên wekî Nasname, Nasnameya kurdî, Têgihîştina neteweperweriyê, Ziman netewe û rewşenbîr, Pîrsa sereke di pîrsa kurd de, Asîmilasyon, Li ser têgeha 'ez kurd im û ne kurdperwer im', Azadiya ramanê, Cihêrengiya me dewlemendiyên me ne, Gotinên Hallaçoglu, Tiştên ku Kosovaya serbixwe tîne bîra mirov, Pîrsa kurd û AKP, Barzanî-Talabani û gelek mijarên din hatine pêşkêşkirin.

Berfende, renî Rêber, lider			Asîmanî ku dibe baran Şehîdek Newrozê		Kolyarnasî
			3		
Bask Li welatên Îs- lamî pîvaneke zad					Kurtebêja ele- menta Kalayê
Esr Qeza, karesat		Pêderxistin, bihîstin Notayek		Kelb Rengek	
	2		Teatro Enî, cephe	4	
Bi rûsî erê Rêxistina polîsan a Naziyan			Hest û ramana xwe dan ser tiştêkî Têla saza mûsîqayî		Ne ziva
		"... Dost" (Wêne) Dema ku behsa dîroka dûr tê kirin		Rûne bi ser mast dikeve, twîk Darek	5
Cihê ku debara heywanan dikin navê Şairekî me		1		Rengek	

Amadekar: Rêbiwar Pîremêrd
 E-mail: piremerd@yahoo.com

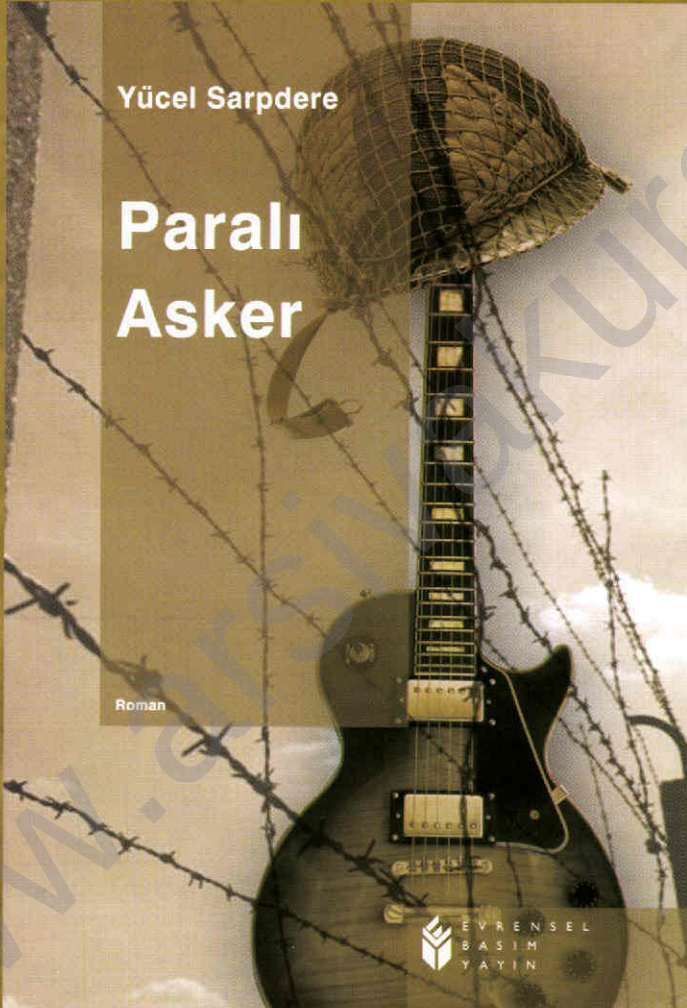
ŞÎFREYA
 VEŞARÎ

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

BİR ŐEHİRİN KURTARILMA HİKÂYESİ

PARALI ASKER

YÜCEL SARPDERE

Sarpdere kara mizah tarzındaki yeni kitabı ile okurun dikkatini bir kez daha toplumsal gerçeklere ve yaşanan çelişkilere çekiyor. Bunu yaparken de güçlü bir eleştiri silahına başvuruyor: Mizah!

EVRENSEL BASIM YAYIN

ESKİŞEHİR MAH. DOLAPDERE CAD. KARABATAK SOK. NO: 27A ŞİŞLİ İŐTANBUL

T: (+90) 212 247 65 17 (PBX) F: (+90) 212 247 24 61 W: www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

KARİKA Tîr

Halil İncesu

hincsu@hotmail.com

ISSN 1305-4775-16

9 771305 477514